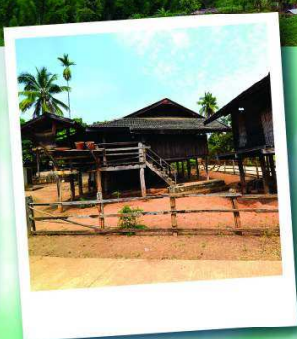
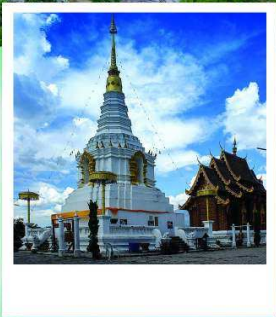
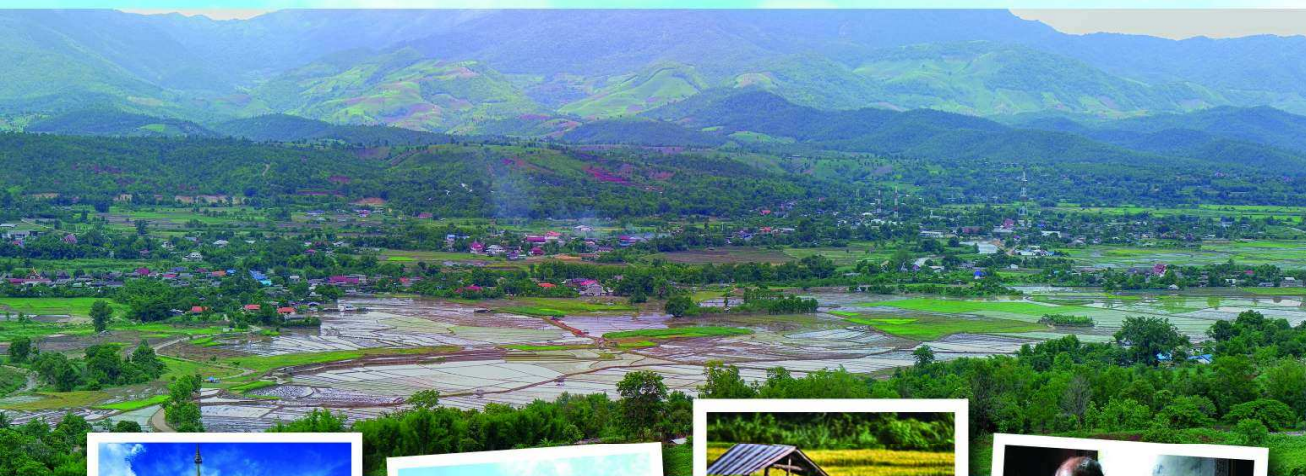


# แผนที่มรดกทางวัฒนธรรม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่



การเคหะแห่งชาติ



โครงการศึกษาและจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนดั้งเดิม และมรดกทางวัฒนธรรม  
จัดทำโดย : การเคหะแห่งชาติ ร่วมกับ คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์  
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

## คำนำ

แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมเมืองแม่แจ่มฉบับนี้ จัดทำขึ้นโดยคณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา มีผู้ทรงคุณวุฒิชาวแม่แจ่มร่วมดำเนินการ โดยการสนับสนุนงบประมาณจากฝ่ายวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย การเคหะแห่งชาติ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากหน่วยงาน องค์กร และประชาชนชาวแม่แจ่ม โดยการประชุมเพื่อนำเสนอข้อมูล เพื่อการร่วมตรวจสอบ เสนอแนะ แสดงความคิดเห็น มีวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการบันทึกเป็นเอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อออนไลน์ที่ระบุมรดกทางวัฒนธรรมในเมืองแม่แจ่มไว้ เพื่อประโยชน์ในด้านอนุรักษ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเมืองให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

แผนที่นี้ ได้รวบรวมมรดกทางวัฒนธรรม ที่มีคุณค่า ประเภทอาคาร สิ่งก่อสร้าง แหล่งหรือบริเวณ ทั้งกายภาพที่จับต้องได้และที่จับต้องไม่ได้ แต่สามารถระบุตำแหน่งในแผนที่ได้ มี 7 ประเภท ได้แก่ แหล่งประวัติศาสตร์, วัด, ร้านค้าและเคหสถาน, สถานที่ศักดิ์สิทธิ์, แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น, แหล่งพิธีกรรมและแหล่งอื่นๆ

ผลสำเร็จของแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมอำเภอแม่แจ่มฉบับนี้ส่วนสำคัญมาจากกระบวนการความร่วมมือของชาวเมืองแม่แจ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ แม่ฟอยทอง สมวลา โรงเรียนเมืองเด็กวิทยา และพ่อหนานประเสริฐ ปันศิริ สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่แจ่ม ที่นอกจากจะช่วยตรวจสอบข้อมูล ให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวกให้กับคณะผู้จัดทำแล้ว ยังได้ร่วมเขียนเนื้อหาข้อมูลที่ใช้ในเอกสารแผนที่ชุดนี้อย่างเต็มใจและมุ่งมั่นที่จะให้เอกสารแผนที่ชุดนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพื่อให้ทุกคน ทุกหน่วยงานได้ใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์สืบสาน การวางแผนพัฒนาเมือง ชุมชน และสังคม ตลอดจนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะมีส่วนทำให้เมืองแม่แจ่มยังคงรักษาเอกลักษณ์ คุณค่า และความหมายดั้งเดิมได้สืบไป

พฤศจิกายน 2556

## สารบัญ

|                                           | หน้า |
|-------------------------------------------|------|
| คำนำ                                      | ก    |
| สารบัญ                                    | ข    |
| สารบัญแผนที่                              | ข    |
| สารบัญรูป                                 | ค    |
| บทที่ 1 บทนำ                              | 1-1  |
| ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา            | 1-1  |
| ความเป็นมาของเมืองแจ่มและอำเภอแม่แจ่ม     | 1-3  |
| มรดกทางวัฒนธรรมในเมืองแม่แจ่ม             | 1-15 |
| บทที่ 2 แผนที่มรดกทางวัฒนธรรม             | 2-1  |
| มรดกทางวัฒนธรรมประเภท แหล่งประวัติศาสตร์  | 2-13 |
| มรดกทางวัฒนธรรมประเภท วัด                 | 2-20 |
| มรดกทางวัฒนธรรมประเภท ร้านค้าและเคหสถาน   | 2-35 |
| มรดกทางวัฒนธรรมประเภท สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ | 2-45 |
| มรดกทางวัฒนธรรมประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่น   | 2-49 |
| มรดกทางวัฒนธรรมประเภท แหล่งพิธีกรรม       | 2-57 |
| มรดกทางวัฒนธรรมประเภท แหล่งอื่นๆ          | 2-62 |
| บรรณานุกรม                                | 3-1  |
| ผู้ให้ข้อมูล                              | 3-2  |
| คณะผู้จัดทำ                               | 3-3  |

## สารบัญแผนที่

| แผนที่ |                                                                                      | หน้า |
|--------|--------------------------------------------------------------------------------------|------|
| 1-1    | ขอบเขตพื้นที่ของแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม                                                | 1-2  |
| 1-2    | ที่ตั้งจังหวัดเชียงใหม่                                                              | 1-4  |
| 1-3    | ที่ตั้งอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่                                                 | 1-4  |
| 1-4    | เขตตำบลในอำเภอแม่แจ่ม                                                                | 1-5  |
| 1-5    | เส้นทางสู่อำเภอแม่แจ่ม                                                               | 1-5  |
| 2-1    | ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรม เมืองแม่แจ่ม                                                  | 2-2  |
| 2-2    | แผนที่ A ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรมบริเวณบ้านเจียง<br>บ้านกอก บ้านพร้าวหนุ่ม และบ้านเอ็น | 2-4  |
| 2-3    | แผนที่ B ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรมบริเวณ<br>บ้านช่างเคิ่ง                               | 2-6  |
| 2-4    | แผนที่ C ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรมบริเวณ<br>บ้านเหล่าปากก้อ บ้านนาเรือน                 | 2-8  |
| 2-5    | แผนที่ D ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรมบริเวณ<br>บ้านไหล่หิน บ้านทับ บ้านใหม่ และบ้านอาราม   | 2-10 |

## สารบัญรูป

| รูปที่ |                                                                                     | หน้า |
|--------|-------------------------------------------------------------------------------------|------|
| 1-1    | จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดช้างเคือง แสดงตำนานเมืองแม่แจ่ม                               | 1-3  |
| 1-2    | ชาติพันธุ์ในเมืองแม่แจ่มร่วมขบวนแห่งานมหกรรมผ้าขึ้นตีนจก พ.ศ.2552                   | 1-5  |
| 1-3    | สภาพภูมิประเทศของเมืองแม่แจ่ม                                                       | 1-6  |
| 1-4    | โครงสร้างทางกายภาพของเมืองแม่แจ่ม                                                   | 1-7  |
| 1-5    | หอพ่อเจ้าหลวงเมืองแม่แจ่ม                                                           | 1-8  |
| 1-6    | หมู่บ้านบนที่สันพื้งธรรมชาติ                                                        | 1-9  |
| 1-7    | หมู่บ้านเชิงดอย                                                                     | 1-9  |
| 1-8    | หมู่บ้านและวิถีชีวิตในเมืองแม่แจ่ม                                                  | 1-10 |
| 1-9    | หอเสื่อบ้าน                                                                         | 1-10 |
| 1-10   | วัดในเมืองแม่แจ่ม                                                                   | 1-11 |
| 1-11   | ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองแม่แจ่ม                                                       | 1-11 |
| 1-12   | ที่ว่างสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน                                                   | 1-12 |
| 1-13   | ป่าช้าหรือป่าหั่ว                                                                   | 1-12 |
| 1-14   | กาดหรือตลาด                                                                         | 1-12 |
| 1-15   | บ้าน                                                                                | 1-13 |
| 1-16   | พื้นที่เกษตรกรรม                                                                    | 1-14 |
| 2-1    | ที่ตั้งดอนศาลและบ้านพญาเชื่อนแก้ว                                                   | 2-12 |
| 2-2    | ทางหลวงแผ่นดินสาย 1088 หรือถนนสายปลาทุ เส้นทางรถยนต์สายแรกสู่เมืองแม่แจ่ม           | 2-12 |
| 2-3    | เส้นทางจั่วต่าง                                                                     | 2-14 |
| 2-4    | ซากพระธาตุคู่ดอยฮวกและซากพระธาตุคู่ดินดั่ง ปัจจุบันเป็นวัดร้าง                      | 2-15 |
| 2-5    | พระธาตุดอยสะกานและพระพุทธรูปปางปรีนิพพานในบริเวณวัด                                 | 2-15 |
| 2-6    | เรือนพ่อนานปั่น สร้างขึ้นในที่ดินเดิมของพญาเชื่อนแก้ว และ ห้ายนต์ที่เรือนพ่อนานปั่น | 2-16 |
| 2-7    | ตราประจำตัวพญาเมืองแจ่มที่ทนายทเก็บรักษาไว้ และ พ่อนานปั่นจารใบลาน                  | 2-16 |
| 2-8    | บริเวณบ้านเดิมของขุนเพียรกำจัดภัยที่บ้านแม่ศึก และหนานหลาน มูลแก้ว หลานเขยผู้สืบทอด | 2-16 |
| 2-9    | บริเวณบ้านเดิมของขุนประทีปบ้านทับที่บ้านพร้าวหนุ่ม และขุนอนุรักษ์ท่าผาที่บ้านใหม่   | 2-17 |
| 2-10   | ขุนชาญช้างเคื่อง และหอเกียรติประวัติที่บ้านช้างเคื่อง                               | 2-17 |
| 2-11   | ที่ดินที่เคยเป็นที่ตั้งโองมั่งสัมปทานป่าไม้ที่บ้านช้างเคื่อง                        | 2-18 |
| 2-12   | น้ำบ่อเอ้น ของหน้าหมู่บ้านวัดพุทธเอ้น                                               | 2-19 |
| 2-13   | “ดงหอ” ที่ตั้งของหอพ่อเจ้าหลวงม่วงก่อน                                              | 2-19 |
| 2-14   | วัดทุ่งยาว บ้านทุ่งยาว                                                              | 2-20 |
| 2-15   | วัดสองยอด บ้านแม่ศึก                                                                | 2-20 |



## สารบัญรูป

| รูปที่ |                                            | หน้า |
|--------|--------------------------------------------|------|
| 2-16   | วัดกองกาน บ้านกองกาน                       | 2-21 |
| 2-17   | วัดนางแล                                   | 2-21 |
| 2-18   | วัดแม่ปานและพระเจ้าแสนแซ่                  | 2-21 |
| 2-19   | วัดต่อเรือ                                 | 2-22 |
| 2-20   | วัดพุทธเอ็น                                | 2-23 |
| 2-21   | วัดพร้าวหนุ่ม                              | 2-23 |
| 2-22   | วัดเจียง                                   | 2-24 |
| 2-23   | วัดบนนา                                    | 2-25 |
| 2-24   | วัดกู่                                     | 2-25 |
| 2-25   | วัดน้อย                                    | 2-25 |
| 2-26   | วัดห้วยริน                                 | 2-26 |
| 2-27   | วัดบ้านเหล่า                               | 2-27 |
| 2-28   | วัดช้างเค็ง                                | 2-28 |
| 2-29   | วัดบุปผาราม                                | 2-29 |
| 2-30   | วัดบ้านทัพ                                 | 2-30 |
| 2-31   | วัดพระบาท                                  | 2-31 |
| 2-32   | วัดป่าแดด                                  | 2-32 |
| 2-33   | วัดยางหลวง                                 | 2-33 |
| 2-34   | วัดกองแขกเหนือ                             | 2-34 |
| 2-35   | จิตรกรรมบนคอสอง ด้านในวิหาร วัดกองแขกเหนือ | 2-34 |
| 2-36   | เรือนอุ้ยอิ บ้านต่อเรือ                    | 2-35 |
| 2-37   | บ้านสืบทอดเจตนา บ้านกองกาน                 | 2-35 |
| 2-38   | เรือนอุ้ยคำคำ บ้านต้นตาล                   | 2-35 |
| 2-39   | เรือนอุ้ยแปง บ้านต้นตาล                    | 2-36 |
| 2-40   | เรือนสล่าลูน บ้านต้นตาลนางแล               | 2-36 |
| 2-41   | เรือนอุ้ยหน้อย บ้านกอก                     | 2-36 |
| 2-42   | เรือนอุ้ยสุข บ้านกอก                       | 2-37 |
| 2-43   | เรือนอุ้ยจันทา บ้านพร้าวหนุ่ม              | 2-37 |
| 2-44   | เรือนแม่ขมนา บ้านพร้าวหนุ่ม                | 2-37 |
| 2-45   | เรือนพ่อจำเรญ แม่แก้ว บ้านพร้าวหนุ่ม       | 2-38 |
| 2-46   | เรือนพ่อหนานประเสริฐ บ้านพร้าวหนุ่ม        | 2-38 |
| 2-47   | เรือนร้านค้าสองหลังที่บ้านพร้าวหนุ่ม       | 2-38 |

## สารบัญรูป

| รูปที่ |                                                                     | หน้า |
|--------|---------------------------------------------------------------------|------|
| 2-48   | เรือนอุ้ยบัวชุม บ้านพร้าวหนุ่ม                                      | 2-39 |
| 2-49   | เรือนอุ้ยพิมพา บ้านพร้าวหนุ่ม                                       | 2-39 |
| 2-50   | เรือนอุ้ยหมา บ้านเหล่าปาก่อ                                         | 2-39 |
| 2-51   | เรือนอุ้ยยีน บ้านไหล่หิน                                            | 2-40 |
| 2-52   | เรือนอุ้ยพรหม บ้านไหล่หิน                                           | 2-40 |
| 2-53   | เรือนอุ้ยแจ้ บ้านใหม่                                               | 2-40 |
| 2-54   | เรือนอุ้ยจู บ้านใหม่                                                | 2-41 |
| 2-55   | เรือนพญาใจ                                                          | 2-41 |
| 2-56   | เรือนอุ้ยตา บ้านอาราม                                               | 2-41 |
| 2-57   | เรือนแม่สุนันทา บ้านนาเรือน                                         | 2-42 |
| 2-58   | เรือนแม่หล้า และ เรือนอุ้ยคำอ้าย บ้านนาเรือน                        | 2-42 |
| 2-59   | เรือนอุ้ยเวย บ้านนาเรือน                                            | 2-42 |
| 2-60   | เรือนพ่อหนานอินทอง บ้านนาเรือน                                      | 2-43 |
| 2-61   | เรือนอุ้ยใจ บ้านนาเรือน                                             | 2-43 |
| 2-62   | เรือนอุ้ยเผือก                                                      | 2-43 |
| 2-63   | เรือนร้านค้าบ้านไร่ อุ้ยอินปิ่น นที                                 | 2-44 |
| 2-64   | เรือนอุ้ยบัวคำ บ้านห้วยริน                                          | 2-44 |
| 2-65   | หอพ่อเจ้าหลวงม่วงก่อน ในตงหอหรือตงหลวง งานเลี้ยงผีประจำปี พ.ศ. 2556 | 2-45 |
| 2-66   | หอพ่อเจ้าหลวงกองเมือง                                               | 2-46 |
| 2-67   | หอพ่อเจ้าหลวงดอนตัน และน้ำออกสู                                     | 2-46 |
| 2-68   | หอเจ้านาย หรือหอเสื่อบ้าน บ้านต่อเรือ                               | 2-47 |
| 2-69   | หอเจ้าแม่เทวี บ้านเจียง                                             | 2-47 |
| 2-70   | หอเสื่อบ้าน บ้านนาเรือน                                             | 2-48 |
| 2-71   | กลุ่มหอผ้า บ้านไร่                                                  | 2-49 |
| 2-72   | กลุ่มหอผ้า บ้านทับ                                                  | 2-49 |
| 2-73   | ศูนย์หัตถกรรมผ้าตีนจกแม่แจ่ม บ้านท้องผ่าย                           | 2-50 |
| 2-74   | แหล่งทำปิ่นปักผม บ้านทับ                                            | 2-51 |
| 2-75   | พ่ออุ้ยคอนแก้วกับทายาทผู้สืบทอดภูมิปัญญา                            | 2-51 |
| 2-76   | พ่อหลาน                                                             | 2-52 |
| 2-77   | แหล่งทำขนม อาหารพื้นเมือง บ้านเหล่าปาก่อ                            | 2-53 |
| 2-78   | แหล่งอบและนวดสมุนไพร บ้านเหล่าปาก่อ                                 | 2-53 |
| 2-79   | สวนสมุนไพรวัดเจียง                                                  | 2-54 |
| 2-80   | แหล่งจารใบลาน บ้านพ่อหนานปิ่น โอบอ้อม                               | 2-55 |

## สารบัญรูป

| รูปที่ |                                                     | หน้า |
|--------|-----------------------------------------------------|------|
| 2-81   | พ่อนานอันคำ จารใบลาน                                | 2-55 |
| 2-82   | กลุ่มทอผ้าฝ้ายเปลือกไม้ บ้านต่อเรือ                 | 2-56 |
| 2-83   | พิธีล่องสังขาร ริมน้ำแม่แจ่ม                        | 2-57 |
| 2-84   | การเลี้ยงผีขุนน้ำ                                   | 2-58 |
| 2-85   | พิธีขอฝน หรือ “ปีใหม่หน้อย”                         | 2-59 |
| 2-86   | พิธีทานตอบทานแทน                                    | 2-60 |
| 2-87   | พิธีदानข้าวใหม่ เผาหลวงพระเจ้า                      | 2-61 |
| 2-88   | ป่าช้าบ้านพร้าวหน่ม บ้านป่าเทื่อ บ้านแพม และไต้ก๋วม | 2-62 |
| 2-89   | ภาคเช้า (ตลาดเช้า)                                  | 2-62 |
| 2-90   | นาขั้นบันได                                         | 2-63 |
| 2-91   | ภาพทิวทัศน์มวก้างเมืองแม่แจ่มจากจุดชมวิวบ้านบนนา    | 2-64 |



# บท 1

## บทนำ

### ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากผลการศึกษา โครงการศึกษาแบบและวิธีการจัดทำชุดความรู้เรื่องที่อยู่อาศัยและวิธีการอยู่อาศัย กรณีศึกษา : อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2555 พบว่าแม่แจ่มเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็กในหุบเขาใกล้ดอยอินทนนท์ทางทิศใต้ของจังหวัดเชียงใหม่ ด้วยมีทำเลที่ตั้งที่ยากต่อการเข้าถึง จึงมีลักษณะเป็นเมืองปิดและเปลี่ยนแปลงช้ากว่าเมืองอื่น ๆ ทำให้เมืองแม่แจ่มยังคงมีเรือนไม้ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ด้วยรูปแบบประเพณีล้านนาจำนวนมาก รวมไปถึงอาคารทางศาสนา ตลาด สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองและหมู่บ้าน ฯลฯ ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวทางสถาปัตยกรรม รวมทั้งความงามของสภาพแวดล้อมแบบเมืองในหุบเขา นอกจากนี้ คนแม่แจ่มส่วนใหญ่ยังคงรักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดต่อเนื่องกันมานาน เมืองแม่แจ่มจึงมีความเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้านภูมิปัญญา ในการตั้งถิ่นฐานเมือง หมู่บ้าน สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และวิถีชีวิตแบบล้านนา

แต่ปัจจุบันเรือนไม้แบบประเพณีล้านนาที่มีคุณค่าเริ่มทรุดโทรมผุพังไปตามกาลเวลา เพราะขาดการบำรุงรักษา เนื่องจากเจ้าของเรือนไม้มีฐานะเพียงพอ ไม่ซึ่งเป็นวัสดุหลักที่ใช้ในการก่อสร้างเริ่มลดจำนวนลง ต่างจากในอดีตที่การปลูกเรือน การซ่อมแซมไม่ได้มีค่าใช้จ่ายมาก ไม่สามารถหาได้ง่ายจากป่าหรือซื้อได้ในราคาถูก แรงงานจากชาวบ้านช่วยกัน และเมื่อการเดินทางเข้าสู่เมืองแม่แจ่มมีความสะดวกขึ้น วัสดุก่อสร้างใหม่ๆก็เข้ามาแทนที่ รวมทั้งทัศนคติของทายาทรุ่นลูกหลานที่ต้องการอยู่เรือนแบบสมัยใหม่ ทำให้เจ้าของเรือนหลายหลังมีแผนที่จะรื้อเพื่อก่อสร้างเรือนแบบใหม่ ส่งผลต่อการสูญเสียมรดกวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอันมีคุณค่าที่แสดงถึงเอกลักษณ์ในวิถีการอยู่อาศัยของชนแม่แจ่ม และในปัจจุบันเมืองแม่แจ่มยังไม่มีการจัดทำเอกสารระบุและบันทึกแหล่งที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ เพื่อให้เป็นที่รับรู้แก่ทุกกลุ่ม และใช้เป็นแนวทางการพัฒนาบริหารจัดการรักษาชุมชน ที่อยู่อาศัยดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของเมืองแม่แจ่มต่อไป

ดังนั้น การเคหะแห่งชาติ ในฐานะหน่วยงานหลักที่มีภารกิจในการพัฒนาที่อยู่อาศัยและพัฒนาเมือง จึงเห็นควรให้มีการจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมเมืองแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการรักษาชุมชนดั้งเดิมไว้ คงอยู่พร้อมไปกับการพัฒนาเมืองอย่างสมดุล ซึ่งจะช่วยให้เมืองแม่แจ่มยังคงเป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์ มีคุณค่า และ มีความหมายต่อทั้งผู้อยู่อาศัยและผู้มาเยือน รวมทั้งเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยมีเป้าหมายให้สาขาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เป็นผู้นำดำเนินการสำรวจ ศึกษา และจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมเมืองแม่แจ่มขึ้น

### วัตถุประสงค์โครงการ

1. เพื่อศึกษา สำรวจ และระบอบอาคารสิ่งก่อสร้างในชุมชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิม แหล่งหรือบริเวณ รวมทั้งระบุที่ตั้ง พิกัด รูปแบบสถาปัตยกรรม คุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ กิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจ ที่มีคุณค่าต่อมรดกวัฒนธรรมของเมือง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น
2. เพื่อจัดระบบแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ รวมทั้งบันทึกให้เป็นเอกสารที่ท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้อ้างอิงร่วมกันได้ ทั้งในเรื่องการวางแผนเมือง การพัฒนาชุมชนและสังคม การบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองแม่แจ่ม
3. เพื่อประเมินความเสี่ยงขั้นต้นของแหล่งมรดกวัฒนธรรม และข้อเสนอแนะเบื้องต้นด้านการอนุรักษ์ของเมืองแม่แจ่ม



## ขอบเขตการศึกษา กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ศึกษา รวบรวม ประวัติความเป็นมาของย่านชุมชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิม และแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. ดำเนินการสำรวจ และระบุย่านชุมชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิม แหล่งมรดกวัฒนธรรมที่ควรแก่การอนุรักษ์ และฟื้นฟูร่วมกับกลุ่มท้องถิ่น
3. ประสานงาน และหารือในกลุ่มประชาคมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการรักษาชุมชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิม
4. ประเมินความเสี่ยงขั้นต้นของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และข้อเสนอแนะเบื้องต้นด้านการอนุรักษ์ย่านชุมชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิมที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถนำไปบูรณาการกับแผนพัฒนาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องได้
5. จัดทำเอกสารสรุปกระบวนการดำเนินการ จัดทำแผนที่พื้นฐานระบบดิจิทัล การบันทึกแหล่งที่มีคุณค่าในชุมชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของเมืองแม่แจ่ม และนำเสนอในรูปแบบของแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม โดยระบุตำแหน่งในแผนที่ ได้แก่ สถาปัตยกรรม บริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ แหล่งธรรมชาติที่มีความงดงามและมีความหมายต่อชุมชน โดยมีขอบเขตการสำรวจศึกษาและจัดทำแผนที่ ดังนี้

**ขอบเขตด้านพื้นที่** ได้แก่ พื้นที่ในโหล่งแม่แจ่ม บริเวณที่เป็นเนื้อเมืองศูนย์กลางของตัวอำเภอแม่แจ่ม ประกอบด้วยพื้นที่บางส่วนของตำบลช่างเคิ่ง ตำบลท่าผา และตำบลบ้านทับ ดังแสดงในแผนที่ 1-1



แผนที่ 1-1 ขอบเขตพื้นที่ของแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม

**ขอบเขตด้านเนื้อหา** ได้แก่ รวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าประเภทอาคารสิ่งก่อสร้าง แหล่งหรือบริเวณ ทั้งกายภาพที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ แต่สามารถระบุตำแหน่งในแผนที่ได้ โดยมีจำนวนอาคารสิ่งก่อสร้าง และบริเวณที่ระบุในแผนที่ 7 ประเภท คือ แหล่งประวัติศาสตร์, วัด, สถานที่ศักดิ์สิทธิ์, ร้านค้าและแหล่งสถาน, แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น, แหล่งพิธีกรรมและแหล่งอื่นๆ

## ความเป็นมาของเมืองแฉ่งและอำเภอแม่แฉ่ง

ไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ยืนยันได้ถึงความเป็นมาของอำเภอแม่แฉ่ง มีเพียงตำนานเล่าสืบกันมาว่า สิ่งสองตัวซึ่งเป็นพี่น้องกันต่อสู้เพื่อแย่งพื้นที่หากิน พระปัจเจกพุทธเจ้าเสด็จผ่านมา ตรัสถามจนทราบความแล้วทรงช่วยโดยใช้ไม้ขีดที่พื้นดินเพื่อแบ่งพื้นที่ให้สิ่งห์แต่ละตัว รอยขีดนั้นต่อมาได้กลายเป็นลำห้วย เรียกกันสืบมาว่า “ห้วยช่างเค็ง” ซึ่งหมายความว่า แบ่งครึ่งกันได้ ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับที่ดอนสะกาน ราษฎรนำข้าวปลาอาหารไปถวาย แต่เนื่องจากราษฎรเหล่านี้ยากจน ข้าวปลาอาหารที่นำไปถวายมีน้อยเพราะขาดแคลน ได้ปลาเพียงครึ่งตัวไปถวาย พระองค์ทรงรำพึงว่า “บ้านนี้เมืองนี้มันแฉ่งแต่นอ” จึงได้ขนานนามเมืองนี้ว่า “เมืองแฉ่ง” ซึ่ง “แฉ่ง” หมายความว่า อดอยาก ขาดแคลน และเรียกลำน้ำสายใหญ่นี้ว่า “แม่แฉ่ง” และกลายเป็น “แม่แฉ่ง” และ “เมืองแฉ่ง”

อำเภอแม่แฉ่ง ได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2477 ตั้งชื่อว่า “อำเภอช่างเค็ง” ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่บ้าน หมู่ 4 ตำบลท่าผาในปัจจุบัน (ตอนศาล) โดยมีนายชื่นฯ เป็นนายอำเภอคนแรก แต่ขณะนั้นราษฎรอดอยากขาดแคลน และไม่พอใจการเก็บภาษี จึงได้มีราษฎรกลุ่มหนึ่งบุกเข้าปล้นที่ว่าการอำเภอและฆ่านายอำเภอตาย ทางราชการจึงได้ย้าย ที่ว่าการอำเภอจากตอนศาลไปอาศัยอยู่ที่วัดช่างเค็ง โดยมีท้าวสุดสันทเป็นนายอำเภอ จนถึง พ.ศ. 2481 อำเภอแม่แฉ่งถูกลดฐานะลงเป็นกิ่งอำเภอแม่แฉ่ง ขึ้นกับอำเภोजอมทอง และได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภออีกครั้งเมื่อปี พ.ศ. 2499

จนถึง พ.ศ. 2552 ทางราชการได้แยกตำบลบ้านจันทร์ ตำบลแฉ่งหลวงและตำบลแม่แดด ออกไปตั้งเป็นอำเภอกัลยาณิวัฒนา ทำให้ปัจจุบันอำเภอแม่แฉ่ง มี 7 ตำบล 108 หมู่บ้าน



รูปที่ 1-1 จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดช่างเค็ง แสดงตำนานเมืองแม่แฉ่ง

### ที่ตั้งและขนาดพื้นที่

อำเภอแม่แจ่ม เป็นอำเภอที่มีพื้นที่มากที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่ มีเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดเขตอำเภอภักกลยานิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศใต้ ติดเขตอำเภอจอมทอง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศตะวันออก ติดเขตอำเภอสะเมิง อำเภอแม่วาง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศตะวันตก ติดเขตอำเภอขุนยวม อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อำเภอแม่แจ่ม มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2,686.57 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่ เป็นที่ราบเชิงเขาร้อยละ 20 เป็นพื้นที่ราบเพียงร้อยละ 10 มีแม่น้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำแจ่ม หรือ น้ำแม่แจ่ม ตามภาษาถิ่น



แผนที่ 1-2 ที่ตั้งจังหวัดเชียงใหม่



แผนที่ 1-3 ที่ตั้งอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่







1-5

รูปที่ 1-2 ชชาติพันธุ์ในเมืองแม่แจ่มร่วมขบวนแห่งานมหกรรมผ้าขึ้นตีนจก พ.ศ.2552

#### การปกครอง

อำเภอแม่แจ่ม จัดการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 7 ตำบล 108 หมู่บ้าน และจัดการปกครองส่วนท้องถิ่น 2 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลแม่แจ่ม เทศบาลตำบลท่าผา และองค์การบริหารส่วนตำบล 6 แห่ง



แผนที่ 1-4 เขตตำบลในอำเภอแม่แจ่ม



แผนที่ 1-5 เส้นทางสู่อำเภอแม่แจ่ม

#### การเดินทางสู่อำเภอแม่แจ่ม

จากกรุงเทพมหานคร - จังหวัดเชียงใหม่ ระยะทางประมาณ 696 กิโลเมตร การเดินทางจากตัวเมืองเชียงใหม่เข้าสู่อำเภอแม่แจ่ม มีทางเลือก 2 เส้นทาง คือ

โครงการศึกษาและจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

**เส้นทางที่ 1** ใช้ทางหลวงหมายเลข 108 สายเชียงใหม่ - ฮอด แยกขวาก่อนถึงอำเภอจอมทอง เข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 1009 เส้นทางขึ้นดอยอินทนนท์ แล้วแยกซ้ายสู่ทางหลวงหมายเลข 1192 เข้าสู่ตัวอำเภอแม่แจ่ม รวมระยะทางประมาณ 115 กิโลเมตร (เส้นทางนี้มีระยะทางที่ใกล้กว่า แต่เมื่อแยกเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 1192 ทางมีขนาดเล็ก คดเคี้ยวไปตามไหล่เขาที่มีความลาดชันสูง)

**เส้นทางที่ 2** ใช้ทางหลวงหมายเลข 108 สายเชียงใหม่ - ฮอด เช่นกัน แต่ไม่ใช้เส้นทางขึ้นดอยอินทนนท์ วิ่งผ่านอำเภอจอมทองสู่อำเภอฮอด แล้วแยกขวาไปตามทางหลวงหมายเลข 108 ผ่านออบหลวงแล้วแยกขวาที่กิโลเมตร 22 สู่ทางหลวงหมายเลข 1088 เข้าสู่ตัวอำเภอแม่แจ่ม รวมระยะทางประมาณ 150 กิโลเมตร

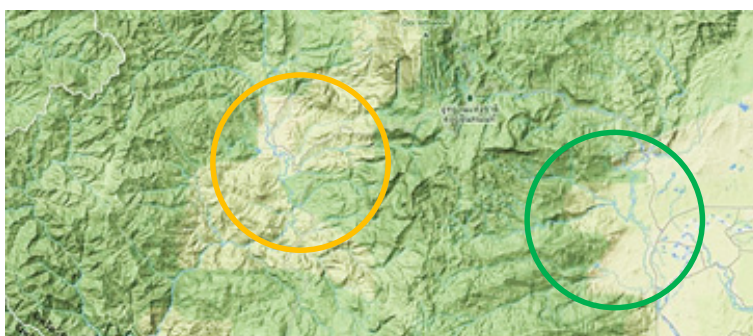
นอกจากนี้ ยังมีเส้นทางจากอำเภอแม่แจ่มเชื่อมต่ออำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้ทางหลวงหมายเลข 1263 ระยะทาง 67 กิโลเมตร ผ่านหมู่บ้านปางอู๋ ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม เป็นเส้นทางลัดของผู้เดินทางจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนไปจังหวัดเชียงใหม่ โดยไม่ต้องไปผ่านอำเภอแม่สะเรียงและอำเภอฮอด

### สภาพภูมิประเทศ

เมืองแม่แจ่ม มีที่ตั้งที่สัมพันธ์กับเทือกเขาถนนธงชัย 3 ทิวเขาย่อย คือ ถนนธงชัยตะวันตก ถนนธงชัยกลาง และถนนธงชัยตะวันออก ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ 2 ส่วน อีกส่วนหนึ่งกั้นเขตจังหวัดเชียงใหม่กับจังหวัดตาก มีดอยอินทนนท์ซึ่งเป็นยอดเขาสูงที่สุดของประเทศไทย ความสูง 2,565 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นภูเขาสูงจรดเมฆกางกั้นลมทำให้มีระดับน้ำฝนเฉลี่ยสูงกว่าพื้นที่ราบ คือ ไม่น้อยกว่า 2,000 มิลลิเมตร ต่อปี ในฤดูหนาวบนดอยอินทนนท์จะมีเกล็ดน้ำค้างแข็งเกาะยอดหญ้า เมฆและฝนให้ความชุ่มชื้นแก่ยอดเขา ก่อเกิดเป็นแม่น้ำสำคัญ 4 สาย ได้แก่ น้ำแม่กลาง, น้ำแม่ยะ, น้ำแม่แจ่มและน้ำแม่ป่าน กับลำห้วยขนาดเล็กอีกหลายสายที่ไหลไปรวมกับแม่น้ำปิง แอ่งที่ราบลุ่มน้ำแม่แจ่ม ตั้งอยู่บนพิกัดที่ละติจูด 18 องศา 15 ลิปดาเหนือ - 19 องศา 10 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 98 องศา 40 ลิปดาตะวันออก - 99 องศา 15 ลิปดาตะวันออก ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของดอยอินทนนท์ ในหุบเขา ที่แยกตัวออกจากแอ่งที่ราบเชียงใหม่ - ลำพูน แอ่งแม่แจ่ม มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำขนาดเล็กแคบยาว พื้นที่เพาะปลูกมีน้อย ดินน้ำแม่แจ่มอยู่ที่ดอยก๊วก้าง ไหลผ่านที่ราบหุบเขาไปบรรจบกับแม่น้ำปิงที่บ้านสบแจ่ม เขตติดต่อระหว่างอำเภอจอมทองกับอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ มีความยาวประมาณ 170 กิโลเมตร



ที่ตั้งของเมืองแม่แจ่มกับแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน



ที่ตั้งของเมืองแม่แจ่มกับดอยอินทนนท์และเมืองจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่



รูปที่ 1-3 สภาพภูมิประเทศของเมืองแม่แจ่ม  
ที่มา : [www.maps.google.co.th](http://www.maps.google.co.th)





### โครงสร้างทางกายภาพของเมือง

เมืองแม่แจ่ม เกิดขึ้นตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ในหุบเขา มีน้ำแม่แจ่มเป็นลำน้ำสายหลัก ไหลผ่านหุบเขาก่อเกิดเป็นที่ราบแคบยาวในแนวทิศเหนือ - ทิศใต้ พอที่จะปรับใช้เป็นที่สำหรับปลูกข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักได้ ผู้คนจึงพากันมาตั้งถิ่นฐานเป็นเมืองขนาดเล็ก ลำน้ำสาขาของน้ำแม่แจ่มมีต้นน้ำจากภูเขาที่โอบล้อมเมือง ได้แก่ น้ำอวม “น้ำฮู” หรือตาน้ำที่ศาลพ่อเจ้าหลวงตอนแด้น น้ำแม่ปาน น้ำแม่แรก ทางทิศตะวันออกของน้ำแม่แจ่ม น้ำแม่ศึก น้ำแม่กึ่งและน้ำแม่คา ทางทิศตะวันตกของน้ำแม่แจ่ม จึงทำให้เมืองมีน้ำอุดมสมบูรณ์ทั้งน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน น้ำอีกแห่งที่มีความสำคัญ คือ “น้ำบ่อเอน” เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์หน้าวัดพุทธเอน ปัจจุบันเป็น“ของหน้าหมู” ที่ชาวแม่แจ่มที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงพากันมาบรรจุใส่ภาชนะ เพื่อนำไปใช้ดื่มกิน ก่อนที่น้ำนี้จะประจวบมาถึงชาวบ้านใช้ “น้ำบ่อ” ในการอุปโภค และใช้ภูมิปัญญาจัดการระบบเหมืองฝายเพื่อการเพาะปลูก

1-7



คอยอินทนนท์และที่ราบลุ่มน้ำแม่แจ่ม



แอ่งเมืองแม่แจ่ม



ภูเขา แม่น้ำ ที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบเชิงเขาที่ชาวแม่แจ่มใช้ตั้งถิ่นฐาน

### รูปที่ 1-4 โครงสร้างทางกายภาพของเมืองแม่แจ่ม



### คติความเชื่อที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน

คติความเชื่อเรื่องผี ก่อให้เกิดองค์ประกอบที่สำคัญและเป็นโครงสร้างของเมืองแม่แจ่ม ความเชื่อเรื่อง “พ่อเจ้าหลวง หรือ ผีควบเมือง” ทั้ง 3 องค์ของชาวแม่แจ่ม ที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาคุ้มครองผู้คนและเมืองให้ปราศจากทุกข์ภัยต่างๆ ตำแหน่งที่ตั้งของหอพ่อเจ้าหลวง ทั้ง 3 หอ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของเมือง ประกอบไปด้วย “หอพ่อเจ้าหลวงตอนต้น” ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของเมือง บริเวณ “น้ำฮู” ก่อนเข้าสู่บ้านทุ่งยาว ซึ่งถือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์คนในเขตตอนเหนือของเมืองจะมาขึ้นหอที่นี่ “หอพ่อเจ้าหลวงกอนเมือง” เดิมตั้งอยู่ในดงไม้ใหญ่บริเวณบ้านเจียง ด้านฝั่งทิศตะวันออกของน้ำแม่แจ่ม แต่ปัจจุบันได้ย้ายไปอยู่บริเวณบ้านกอก ริมน้ำแม่แจ่มด้านทิศตะวันตก คนในท้องถิ่นของเมืองแม่แจ่มจะมาขึ้นหอที่นี่ และ “หอพ่อเจ้าหลวงม่วงกอน” ที่ตั้งอยู่ในดงไม้ใหญ่ หรือ “ดงหลวง” ทางด้านทิศใต้ของเมืองแม่แจ่ม ซึ่งจะมีพิธีกรรมใหญ่ คือ พิธีเลี้ยงเมือง โดยใช้ควายเลี้ยงใหญ่ทุก 3 ปี และเลี้ยงเล็กในทุกปี ชาวบ้านเชื่อว่า พ่อเจ้าหลวงมีฤทธิ์เดช พิเศษ คอยสอดส่องดูแลและล่วงรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในเมืองแม่แจ่ม จึงนับเป็นการควบคุมสังคมมิให้ผู้คนกระทำความผิดทั้งต่อหน้าและลับหลัง



ที่ตั้ง-หอพ่อเจ้าหลวงตอนต้น



ที่ตั้ง-หอพ่อเจ้าหลวงกอนเมือง



ที่ตั้ง-หอพ่อเจ้าหลวงม่วงกอน



รูปที่ 1-5 หอพ่อเจ้าหลวงเมืองแม่แจ่ม

หอพ่อเจ้าหลวง มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมคล้ายกับเรือนพักอาศัยไม่ได้สูงแต่มีการประดับตกแต่งด้วยการแกะสลัก และมีบันไดทางขึ้นเป็นต่อไม้ขนาดใหญ่สูงชันไปจนถึงเรือน ที่เรียกว่า “บันไดผี” ในมิติทางผังเมืองตำแหน่งที่ตั้งของหอพ่อเจ้าหลวงทั้งสาม กระจายตัวครอบคลุมพื้นที่สำคัญในการตั้งถิ่นฐาน ทำหน้าที่คุ้มครองพื้นที่ต้นน้ำ ที่ราบลุ่มแม่น้ำ รวมทั้งผืนป่า จึงนับได้ว่าเป็นโครงสร้างทางกายภาพเมือง ที่เกิดขึ้นตามคติความเชื่อ

### หมู่บ้าน

พื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่แจ่ม “แอ่งแม่แจ่ม หรือ โหล่งแม่แจ่ม” มีลักษณะแคบยาวในแนวแกนทิศเหนือ - ทิศใต้ ตรง “โหล่งกลาง” ซึ่งเป็นพื้นที่สันพวงธรรมชาติผืนใหญ่ที่สุดของเมือง ทางด้านทิศตะวันออกของน้ำแม่แจ่ม (ปัจจุบัน คือ ตำบลช้างเคือง) เป็นที่ตั้งของวัดช้างเคือง “วัดหลวง” หมู่บ้านแห่งแรกของเมืองแม่แจ่ม คือ บ้านช้างเคือง ที่เรียกว่า “บ้านหลวง หรือ บ้านเก้า” ต่อมาเป็นที่ตั้งของส่วนราชการต่างๆ โรงเรียน โรงพยาบาล ตลาดสดเทศบาล ร้านค้า บ้านเรือนที่เกาะตัวอยู่หนาแน่น บ้านหลวงอยู่ท่ามกลางผืนนาขนาดใหญ่ “ทุ่งหลวง” โดยมีตอมอหินหนาทเป็น “คอยหลวง” ทำให้เกิดการแบ่งพื้นที่ออกเป็น “โหล่งบน” และ “โหล่งล่าง” โหล่งบนมีวัดเจียง วัดกองกาน เป็นวัดสำคัญของพื้นที่ มีบ้านเรือนตั้งถิ่นฐานอยู่โดยรอบ โหล่งล่าง มีวัดป่าแดด วัดยางหลวง วัดบ้านทัพ เป็นวัดสำคัญของพื้นที่ มีบ้านเรือนตั้งถิ่นฐานอยู่โดยรอบ หมู่บ้านในเมืองแม่แจ่มส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านชนบทกระจายตัวอยู่รอบเมือง เนื่องจากบริเวณที่ราบลุ่มน้ำแม่แจ่มมีพื้นที่ราบจำกัดและเป็นพื้นที่น้ำท่วมถึง จึงต้องสงวนผืนนาไว้สำหรับการปลูกข้าว ทำให้เหลือพื้นที่สำหรับตั้งหมู่บ้านใน 2 รูปแบบ ได้แก่ หมู่บ้านบนสันพวงธรรมชาติหรือ “บ้านสัน” และหมู่บ้านเชิงเขาหรือ “บ้านเชิงคอย”

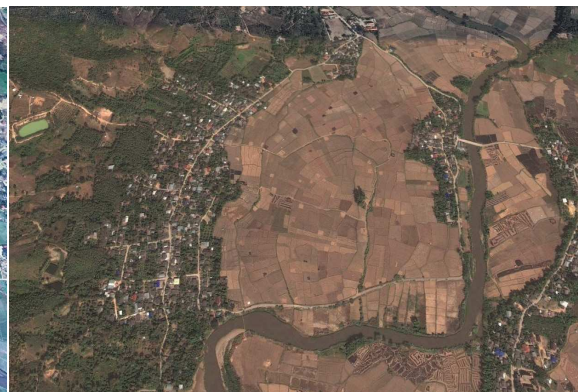




บนพื้นที่สันชนากลางเป็นที่ตั้งของบ้านกอก บ้านพร้าวหนุ่ม พื้นที่สันขนาดเล็กแคบยาวทางตอนใต้ เป็นที่ตั้งของบ้านใหม่ บ้านอาราม นอกนั้นเป็นหมู่บ้านเชิงเขาหรือเชิงดอย ถ้าพื้นที่มีความลาดชันไม่มาก ก็สามารถขยายตัวเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ได้ เช่น บ้านต่อเรือ แต่ถ้ามีความลาดชันมาก ก็จะเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่เกาะตัวแคบยาวไปตามลักษณะของพื้นที่ เช่น บ้านต้นตาล บ้านนาเรือน บ้านเชิงดอย จะมีแนวเขตหมู่บ้านต่อเนื่องกับผืนนาเบื้องล่าง เป็นนาขั้นบันไดระดับต่ำความลาดชันไม่มาก ที่มีระบบเหมืองฝายจัดการน้ำไปหล่อเลี้ยงไร่นา บ้านเชิงดอยในเมืองแม่แจ่ม ส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านขนาดกลาง ถึงขนาดเล็ก และมีจำนวนมากกว่าหมู่บ้านที่ใช้พื้นที่สันพนักธรรมชาติ



รูปที่ 1-6 หมู่บ้านบนที่สันพนักธรรมชาติ ที่มา : [www.maps.google.co.th](http://www.maps.google.co.th)



รูปที่ 1-7 หมู่บ้านเชิงดอย ที่มา : [www.maps.google.co.th](http://www.maps.google.co.th)



## องค์ประกอบหมู่บ้าน

องค์ประกอบของหมู่บ้าน ในเมืองแม่แจ่ม ประกอบด้วย



รูปที่ 1-8 หมู่บ้านและวิถีชีวิตในเมืองแม่แจ่ม ที่มา : ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดห้วยริน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

**หอพ่อเจ้าหลวง** ทั้ง 3 องค์ของชาวแม่แจ่ม ประกอบด้วย **“หอพ่อเจ้าหลวงดอนแต่น”** ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของเมือง บนภูเขาสูงบริเวณต้นน้ำหรือ “น้ำฮู” บ้านทุ่งยาว ทำหน้าที่ดูแลต้นน้ำ **“หอพ่อเจ้าหลวงกองเมือง”** ตั้งอยู่บนสันพนักธรรมชาติ ริมแม่น้ำแม่แจ่มด้านทิศตะวันตก บริเวณบ้านกอก ใกล้บ้านพร้าวหนุ่ม ทำหน้าที่ดูแลที่ราบลุ่มแม่น้ำ และ **“หอพ่อเจ้าหลวงม่วงก้อน”** ที่ตั้งอยู่ในดงไม้ใหญ่ หรือ **“ดงหลวง”** ทางด้านทิศใต้ของเมืองแม่แจ่มทำหน้าที่ดูแลผืนป่า

พื้นที่สำหรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านจะมี **“หอเลื้อบ้าน”** เป็นที่สถิตของ **“ผีเลื้อบ้าน หรือ อารักษ์”** ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้าน ที่คอยปกป้องรักษาหมู่บ้านและคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข สถาปัตยกรรมมีลักษณะคล้ายเรือนพักอาศัยขนาดเล็กยกพื้นสูง อยู่บริเวณดงไม้ใหญ่ปากทางเข้าหมู่บ้านหรือท้ายหมู่บ้าน ซึ่งมีทุกหมู่บ้าน ทั้งนี้ไม่พบ **“โถ่บ้าน”** ที่เมืองแม่แจ่ม ตามแบบหมู่บ้านบางแห่งของล้านนา



หอเลื้อบ้าน ที่บ้านต่อเรือ



หอเลื้อบ้าน ที่บ้านนาเรือน

รูปที่ 1-9 หอเลื้อบ้าน



วัด วัดช้างเค็ญ “วัดหลวง” ตั้งอยู่บริเวณบ้านช้างเค็ญที่เป็นบ้านหลวงมีพระธาตุเป็นประธานของวัด โหล่งบนมีวัดกองกาน วัดเจียงเป็นวัดสำคัญ โหล่งใต้มีวัดป่าแดด วัดยางหลวงและวัดบ้านทัพเป็นวัดที่สำคัญ หมู่บ้านทั่วไปมักจะมีวัดประจำหมู่บ้าน เช่น วัดพร้าวหนุ่ม วัดกองกาน วัดต่อเรือ โดยมีผู้คนในหมู่บ้านร่วมกันเป็น “ศรัทธาวัด” หรือ หากเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กก็จะรวมกัน 2-3 หมู่บ้านเป็นศรัทธาวัดร่วมกัน เช่น วัดป่าแดด มีศรัทธาวัดจากบ้านนาเรือน บ้านเหล่าป่าก่อ บ้านไหลหิน เป็นต้น



วัดช้างเค็ญ



วัดพุทธเอ็น



วัดกองกาน

รูปที่ 1-10 วัดในเมืองแม่แจ่ม

วัดมักใช้ชื่อเดียวกับชื่อหมู่บ้านซึ่งเป็นไปตามลักษณะภูมิประเทศ และลักษณะเด่นที่สังเกตเห็นได้ชัดเจน เช่น วัดพร้าวหนุ่ม-บ้านพร้าวหนุ่ม วัดบ้านเหล่า-บ้านเหล่า วัดต้นตาล-บ้านต้นตาล วัดเป็นศูนย์กลางทางสังคมที่สำคัญมากของชาวแม่แจ่ม ที่ยังคงมีศรัทธาต่อพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ทั้งหมู่บ้านแบบกระจุกตัว (cluster) และหมู่บ้านแบบเกาะตัวเป็นแนวยาว (linear) วัดจะตั้งอยู่ตอนกลางของหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงของชุมชน หรือที่บริเวณชายขอบของหมู่บ้าน หันหน้าวิหารมาทางทิศตะวันออกสู่ทุ่งโล่งที่เป็นไร่นาเบื้องล่าง ก่อเกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape) ที่งดงาม



วัดบ้านทัพ



วัดห้วยริน

รูปที่ 1-11 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองแม่แจ่ม





ที่ว่างสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ คือ ที่ว่างหน้าวัดและในวัด “ช่วงวัด” ชาวแม่แจ่ม ใช้วัด เป็นพื้นที่ทำพิธีกรรมทางศาสนา กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและการละเล่น นอกจากนี้ยังพบที่ว่างสาธารณะประโยชน์ ที่สร้างขึ้นโดยส่วนราชการเพื่อกิจกรรมทางสังคมของชุมชน เช่น ที่บ้านพร้าวหนุ่ม แต่มีสภาพไม่ค่อยได้ใช้งาน



ช่วงวัดเจียง



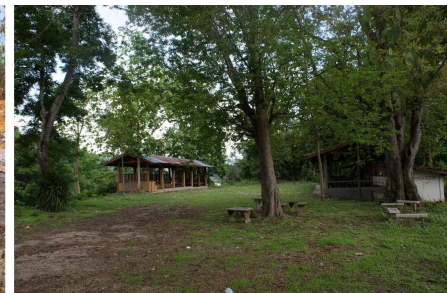
ช่วงวัดบุปผา



ลานอเนกประสงค์

#### รูปที่ 1-12 ที่ว่างสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน

**ป่าช้า** หรือ “ป่าเหว” มักตั้งอยู่ท้ายหมู่บ้านเลยกลุ่มบ้านออกไป ชาวแม่แจ่มและชาวล้านนาดั้งเดิม จะตั้งศพที่บ้านแล้วเคลื่อนย้ายไปเผาที่ป่าช้า (ไม่นิยมตั้งศพที่วัดและเผาศพในวัด) หมู่บ้านขนาดใหญ่ จะมีป่าช้าของตนเอง เช่น ป่าช้าบ้านพร้าวหนุ่ม อยู่ท้ายหมู่บ้านริมแม่น้ำแม่แจ่มในดงไม้ใหญ่ ส่วนหมู่บ้านขนาดเล็กหลายหมู่บ้านทางตอนล่างของเมืองแม่แจ่ม จะใช้ป่าช้า “ทุ่งกวม หรือ ไต๋กั้วม” ร่วมกัน เช่น บ้านเหล้าปาก่อ บ้านนาเรือน บ้านไหลหิน เป็นต้น ปัจจุบันยังคงพบเห็นงานเข้าปริวาสกรรม หรืองาน “เข้ากรรม” ที่ป่าช้าไต๋กั้วม



#### รูปที่ 1-13 ป่าช้าหรือป่าเหว

**กาด** หรือ **ตลาด** เมืองแม่แจ่มในอดีตมีวิถีชีวิตแบบพอเพียงชีพ ปลูกข้าวเป็นอาหารหลัก ปลูกพืชสวนเป็นอาหาร ใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรค วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้านหาไม่ได้จากป่า ทอผ้าใช้เอง เครื่องมือเครื่องใช้ก็จักสานจากไม้ไผ่ ตลาดจึงไม่ค่อยมีความจำเป็นสำหรับชีวิต มีเพียง “กาดเช้า” เพื่อขายสินค้าการเกษตรที่ผลิตได้ แล้วซื้อสินค้าที่จำเป็นจากภายนอก เช่น น้ำมันก๊าด เกลือ ปลาแห้ง เป็นต้น ไม่มี “กาดก้อม” หรือ ตลาดขนาดเล็ก ตามหมู่บ้านจะมีเฉพาะ “กาดย่อย” หน้าบ้าน ขายสินค้าเล็กๆน้อยๆ ประเภทผัก ผลไม้ ที่เหลือกินในบ้าน เคยมี “เรือนร้านค้า” ที่ขายสินค้าตามศูนย์กลางหมู่บ้านในช่วงที่เศรษฐกิจดี เช่น ที่บ้านพร้าวหนุ่ม บ้านไร่ เป็นต้น



กาดเช้าหน้าตลาดสดเทศบาล



กาดย่อย



เรือนร้านค้า

#### รูปที่ 1-14 กาดหรือตลาด



ปัจจุบันตลาดมีความจำเป็นในชีวิตประจำวันมากขึ้น ในเมืองจึงมีตลาดสดเทศบาล ที่ติดตลาดตอนเช้า และมีแผงร้านค้าที่ขายตลอดวันแต่ไม่ค่อยคึกคัก มีร้านจำหน่ายสินค้าประเภทสะดวกซื้อ 2 ร้าน และร้านค้าอื่นๆ เกะตัวตามแนวถนนบริเวณบ้านข้างเค็ง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าของเมืองแม่แจ่ม



**ศูนย์ราชการอำเภอแม่แจ่ม** เดิมเมืองแม่แจ่ม มีที่ว่าการอำเภอแม่แจ่มตั้งอยู่บริเวณตอนศาล ต่อมาย้ายมาใช้พื้นที่บริเวณวัดข้างเค็ง แล้วจึงเป็นที่ว่าการอำเภอแม่แจ่มในที่ตั้งปัจจุบัน บริเวณใกล้เคียงมีส่วนราชการอื่นๆ ด้วย เช่น สถานีตำรวจภูธร โรงเรียน โรงพยาบาล ฯลฯ

**บ้าน** การตั้งบ้านเรือนมักจะอยู่ร่วมกันในกลุ่มเครือญาติ เป็นเรือนไม้ไผ่ และเรือนไม้จริง มีรั้วไม้ไผ่กันหลวม ๆ พอเป็นเขตแดน มีช่วงบ้านเป็นลานดินโล่ง ทำหน้าที่เชื่อมระหว่างเรือนพักอาศัย หลอมข้าว น้ำบ่อ สวนครัว ฯลฯ เป็นลานอเนกประสงค์ ใช้ตากพืชผลทางการเกษตร เด็กวิ่งเล่น ส่วนใหญ่กวาดจนเกลี้ยง เพื่อช่วยป้องกันแมลง และ สัตว์ร้าย เพราะบ้านชนบทแม่แจ่มมักมีสภาพ “แหวกป่าอยู่” ถ้าไม่กวาดลานดินให้โล่งจะเป็นอันตรายต่อผู้อยู่อาศัย แต่ละบ้านมักเลี้ยงไก่ ซึ่งช่วยจิกกินปลวก แมลงไม่ให้ขึ้นบ้าน นอกจากนี้ช่วงบ้าน ยังเป็นพื้นที่เปิดโล่งที่เชื่อมต่อกับลานบ้านกับใต้ถุนบ้าน ทำให้สะดวกต่อการมองเห็นและเป็นผลดีต่อการระบายอากาศ **สวนและพืชพันธุ์ในบ้าน** มีสวนบริเวณบันได ปลูกต้นไม้และดอกไม้สำหรับบูชาพระ ประดับมุม สวนบริเวณน้ำบ่อ สวนครัว ที่ปลูกทั้งแบบเกาะรั้วและปลูกในพื้นที่สวนหลังบ้าน เป็นสวนกล้วย ผลไม้ ต้นหมาก ต้นมะพร้าว ต้นไผ่ ฯลฯ

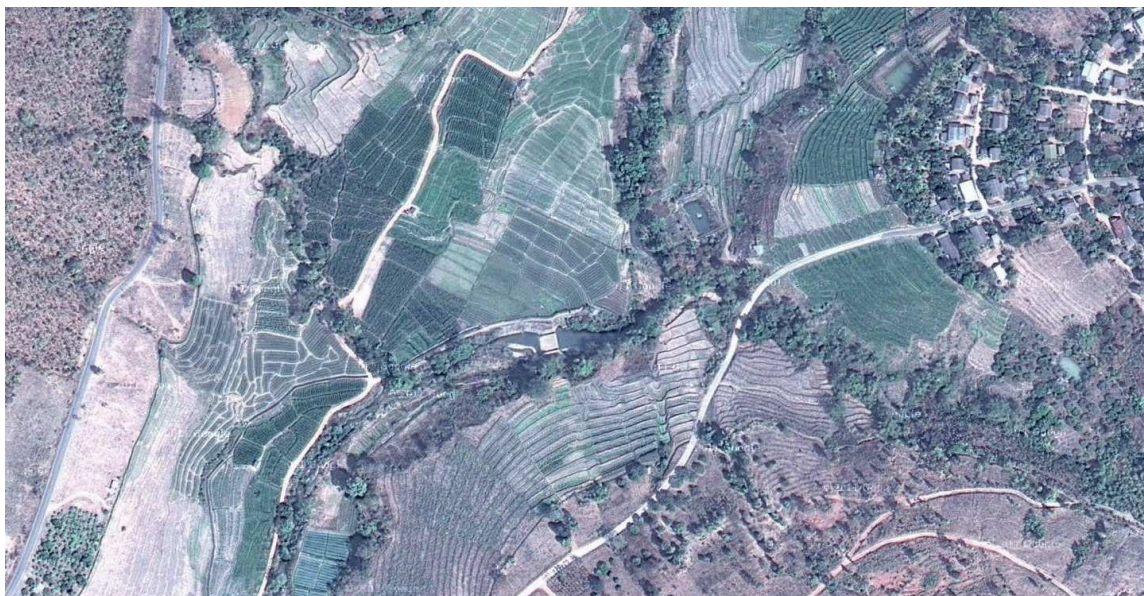


รูปที่ 1-15 บ้าน



1-14

**พื้นที่เกษตรกรรม** ชาวแม่แจ่มทำนาบนที่ราบลุ่มแม่น้ำ และนาขั้นบันได ทำไร่หมุนเวียนในที่นา เช่น กระเทียม หอมแดง มันฝรั่ง ทำสวนในพื้นที่รอบบ้าน เช่น สวนหมาก มะพร้าว ส้มโอ ขนุน ฯลฯ และ มีการทำไร่ เลื่อนลอยบนพื้นที่สูงเพื่อปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด เป็นต้น



นาลุ่ม



นาขั้นบันได



สวนหลังบ้าน



สวนหมาก

รูปที่ 1-16 พื้นที่เกษตรกรรม





## มรดกทางวัฒนธรรมในเมืองแม่แจ่ม

มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าประเภทอาคาร/สิ่งก่อสร้าง แหล่งหรือบริเวณ ทั้ง ภายภาพที่จับต้องได้ และที่จับต้องไม่ได้แต่สามารถระบุตำแหน่งในแผนที่ได้ ตลอดจนสิ่งที่น่าสนใจทางธรรมชาติ ที่ได้ทำการสำรวจเก็บข้อมูลแยกตามประเภทของแหล่ง/อาคาร ดังนี้

- |                                       |         |
|---------------------------------------|---------|
| 1. แหล่งประวัติศาสตร์                 | 9 แห่ง  |
| 2. วัด                                | 21 แห่ง |
| 3. ร้านค้าและเคสสถาน                  | 31 แห่ง |
| 4. สถานที่ศักดิ์สิทธิ์                | 6 แห่ง  |
| (ระดับเมือง 3 แห่ง ระดับชุมชน 3 แห่ง) |         |
| 5. แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น             | 10 แห่ง |
| 6. แหล่งพิธีกรรม                      | 6 แห่ง  |
| 7. แหล่งอื่นๆ                         | 4 แห่ง  |

แหล่งประวัติศาสตร์ ได้แก่ พื้นที่หรือบริเวณที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาในอดีตของเมืองแม่แจ่ม มี 9 แห่ง ประกอบด้วย

|                  |                            |                         |
|------------------|----------------------------|-------------------------|
| • ดอนศาล         | • ถนนสายปลาทุ              | • เส้นทางจั่วต่าง       |
| • ขงหน้าหมู่บ้าน | • ภูส้มเมือง               | • บ้านเก่าพญาเชื่อนแก้ว |
| • ขุนเมืองแจ่ม   | • โสภฝรั่งเศสสัมปทานป่าไม้ | • ดงห่อ                 |

วัด 21 แห่ง ประกอบด้วย

|               |                 |                  |
|---------------|-----------------|------------------|
| • วัดทุ่งยาว  | • วัดสองยอด     | • วัดกองกาน      |
| • วัดนางแล    | • วัดแม่ปาน     | • วัดต่อเรือ     |
| • วัดพุทธเอ็น | • วัดพร้าวหนุ่ม | • วัดเจียง       |
| • วัดบนนา     | • วัดกู่        | • วัดน้อย        |
| • วัดห้วยริน  | • วัดบ้านเหล่า  | • วัดช้างเค็ง    |
| • วัดบุพผาราม | • วัดบ้านทัพ    | • วัดพระบาท      |
| • วัดป่าแดด   | • วัดยางหลวง    | • วัดกองแขกเหนือ |

**ร้านค้าและเคหสถาน** ได้แก่ เรือนไม้แม่แจ่มที่เป็นเรือนตามประเพณีล้านนา ทั้งเรือนพักอาศัยและเรือนร้านค้า มีคุณค่าด้านอายุ ด้านศิลปะการก่อสร้างหรือด้านประวัติศาสตร์ เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือบุคคลสำคัญในอดีต จำนวน 31 หลัง ได้แก่

|                             |                          |                      |                             |
|-----------------------------|--------------------------|----------------------|-----------------------------|
| • เรือนอุยธิ                | • บ้านสืบทอดเจตนา        | • เรือนอุยดำคำ       | • เรือนอุยแปง               |
| • เรือนสลาลูน               | • เรือนอุยหน้อย          | • เรือนอุยสุข        | • เรือนอุยจันทา             |
| • เรือนแม่ขมนา              | • เรือนพ่อจำเริญ แม่แก้ว | • เรือนพ่อหนานเสริฐ  | • เรือนร้านค้าบ้านพร้าวหน่ม |
| • เรือนร้านค้าบ้านพร้าวหน่ม | • เรือนอุยบัวชุม         | • เรือนอุยพิมพ์า     | • เรือนอุยหมา               |
| • เรือนอุยฮิน               | • เรือนอุยพรหม           | • เรือนอุยแจ้        | • เรือนอุยจู                |
| • เรือนทงญาใจ               | • เรือนอุยตา             | • เรือนแม่สุนันทา    | • เรือนแม่หล้า              |
| • เรือนอุยคำอ้าย            | • เรือนอุยเวย            | • เรือนพ่อหนานอินทอง | • เรือนอุยใจ                |
| • เรือนอุยเผือก             | • เรือนร้านค้าบ้านไร่    | • เรือนอุยบัวคำ      |                             |

**สถานที่ศักดิ์สิทธิ์** ระดับเมือง ได้แก่ พ่อเจ้าหลวงม่วงก้อน พ่อเจ้าหลวงกอนเมือง และพ่อเจ้าหลวงดอนแดน ระดับชุมชน ได้แก่ เลื้อบ้านของชุมชนต่างๆ ประกอบด้วย บ้านต่อเรือ บ้านเจียง และบ้านนาเรือน

**แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น** 10 แหล่ง ได้แก่ แหล่งหรือบ้านของภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น หัตถกรรม อาหาร สมุนไพร ฯลฯ ประกอบด้วย

|                                       |                                          |                                   |
|---------------------------------------|------------------------------------------|-----------------------------------|
| • กลุ่มทอผ้าบ้านไร่                   | • กลุ่มทอผ้าบ้านทับ                      | • กลุ่มทอผ้าบ้านทองผา             |
| • แหล่งทำปิ่นปักผมบ้านทับ             | • แหล่งเครื่องจักสานบ้านพ่อหลาน          | • แหล่งจารใบลาน                   |
| • แหล่งอบและนวดสมุนไพรบ้านเหล่าปากอ   | • แหล่งทำขนม อาหารพื้นเมืองบ้านเหล่าปากอ | • กลุ่มหมอมือเมืองสมุนไพรวัดเจียง |
| • กลุ่มทอผ้าฝ้ายเปลือกไม้ บ้านต่อเรือ |                                          |                                   |

**แหล่งพิธีกรรม** 6 แหล่ง ได้แก่ บริเวณที่ชาวบ้านใช้ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีในวาระต่างๆในรอบปี ประกอบด้วย

|                     |                    |                                  |
|---------------------|--------------------|----------------------------------|
| • พิธีล่องสังขาร    | • พิธีเลี้ยงผีฝ่าย | • พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ             |
| • พิธีขอฝน 3 แม่น้ำ | • พิธีทานตอบแทนแทน | • พิธิตานข้าวใหม่-เผาหั่วพระเจ้า |

**แหล่งอื่นๆ** ได้แก่ องค์ประกอบทางวัฒนธรรมอื่นๆของเมืองและบริเวณที่น่าสนใจในเมืองแม่แจ่มนอกเหนือจากแหล่งตามประเภทต่างๆ ประกอบด้วย

|                                                                                   |            |                                  |
|-----------------------------------------------------------------------------------|------------|----------------------------------|
| • ป่าช้า                                                                          | • ตลาดเช้า | • จุดชมทิวทัศน์ภาพกว้างเมืองแจ่ม |
| • จุดถ่ายรูป ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (นาขั้นบันได ทุ่งนา สวนป่าชุมชน มุมมองดอยอินทนนท์) |            |                                  |



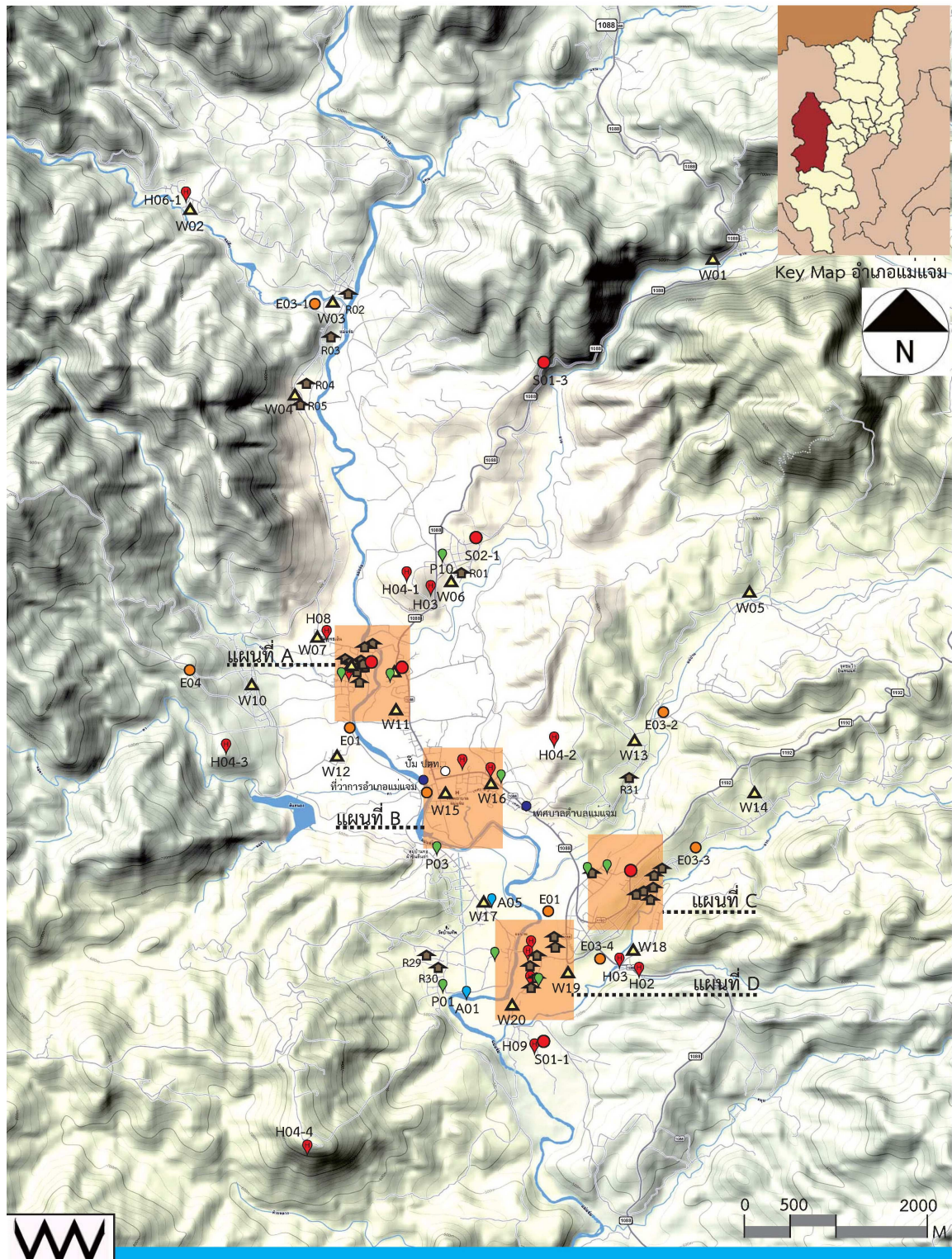




## แผนที่มรดกทางวัฒนธรรม

|                 |          |   |                                |
|-----------------|----------|---|--------------------------------|
| ประเพณีของมรดกฯ | ใช้อักษร | H | หมายถึง แหล่งประวัติศาสตร์     |
|                 |          | W | หมายถึง วัด                    |
|                 |          | R | หมายถึง ร้านค้าและเคหสถาน      |
|                 |          | S | หมายถึง สถานที่ศักดิ์สิทธิ์    |
|                 |          | P | หมายถึง แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น |
|                 |          | A | หมายถึง แหล่งพิธีกรรม          |
|                 |          | E | หมายถึง แหล่งอื่นๆ             |

2-2



แผนที่ 2-1 ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรม เมืองแม่แจ่ม





**แผนที่หลัก** ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรมในภาพรวมทั้งเมืองแม่แจ่ม เว้นบริเวณที่มีแหล่งมรดกฯ กระจุกตัวหนาแน่น

| แหล่งประวัติศาสตร์       | รหัส  | หน้า |
|--------------------------|-------|------|
| ถนนสายปลาทุ              | H02   | 2-13 |
| เส้นทางจั่วต่าง          | H03   | 2-14 |
| กุสุมเมือง (กุตอยฮวก)    | H04-1 | 2-14 |
| กุสุมเมือง (กุตอยดินตัง) | H04-2 | 2-14 |
| กุสุมเมือง (กุตอยสะกาน)  | H04-3 | 2-14 |
| กุสุมเมือง (กุตอยใต้)    | H04-4 | 2-14 |
| ขุนเมืองแจ่ม             |       |      |
| - ขุนเพียรกำจัดภัย       | H06-1 | 2-16 |
| ของหน้าหมู่ (น้ำบ่อเอ็น) | H08   | 2-19 |
| ดงหอย                    | H09   | 2-19 |

| วัด              | รหัส | หน้า |
|------------------|------|------|
| วัดทุ่งยาว       | W01  | 2-20 |
| วัดสองยอด        | W02  | 2-20 |
| วัดกองกาน        | W03  | 2-20 |
| วัดนางแล         | W04  | 2-21 |
| วัดแม่ปาน        | W05  | 2-21 |
| วัดต่อเรือ       | W06  | 2-22 |
| วัดพุทธเอ็น      | W07  | 2-22 |
| วัดบนนา          | W10  | 2-25 |
| วัดน้อย          | W12  | 2-25 |
| วัดห้วยริน       | W13  | 2-26 |
| วัดบ้านเหล่า     | W14  | 2-27 |
| วัดบ้านทัพ       | W17  | 2-30 |
| วัดพระบาท        | W18  | 2-31 |
| วัดกองแขกเหนือ * | W21  | 2-34 |

\* ตำแหน่งอยู่นอกแผนที่

\*\* จัดพิธีหลายแห่ง ตามลำนํ้า

\*\*\* ทำพิธีตามวัดต่าง ๆ ในแม่แจ่ม

| ร้านค้าและเคหสถาน            | รหัส | หน้า |
|------------------------------|------|------|
| เรือนอุยธิ                   | R01  | 2-35 |
| บ้านสืบทอดเจตนา (บ้านกองกาน) | R02  | 2-35 |
| เรือนอุยคำคำ                 | R03  | 2-35 |
| เรือนอุยแปง                  | R04  | 2-36 |
| เรือนสล่าลูน                 | R05  | 2-36 |
| เรือนอุยเผือก                | R29  | 2-43 |
| เรือนร้านค้าบ้านไร่          | R30  | 2-44 |
| เรือนอุยบัวคำ                | R31  | 2-44 |

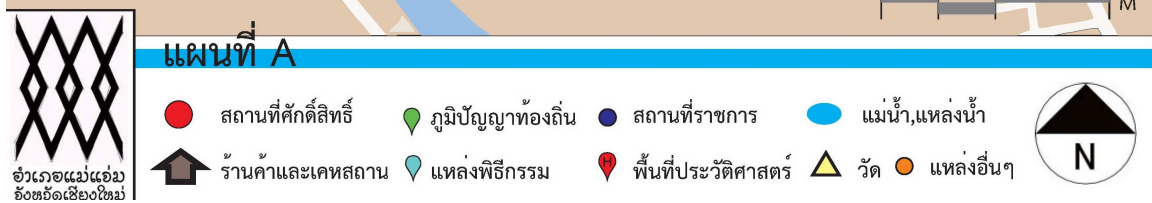
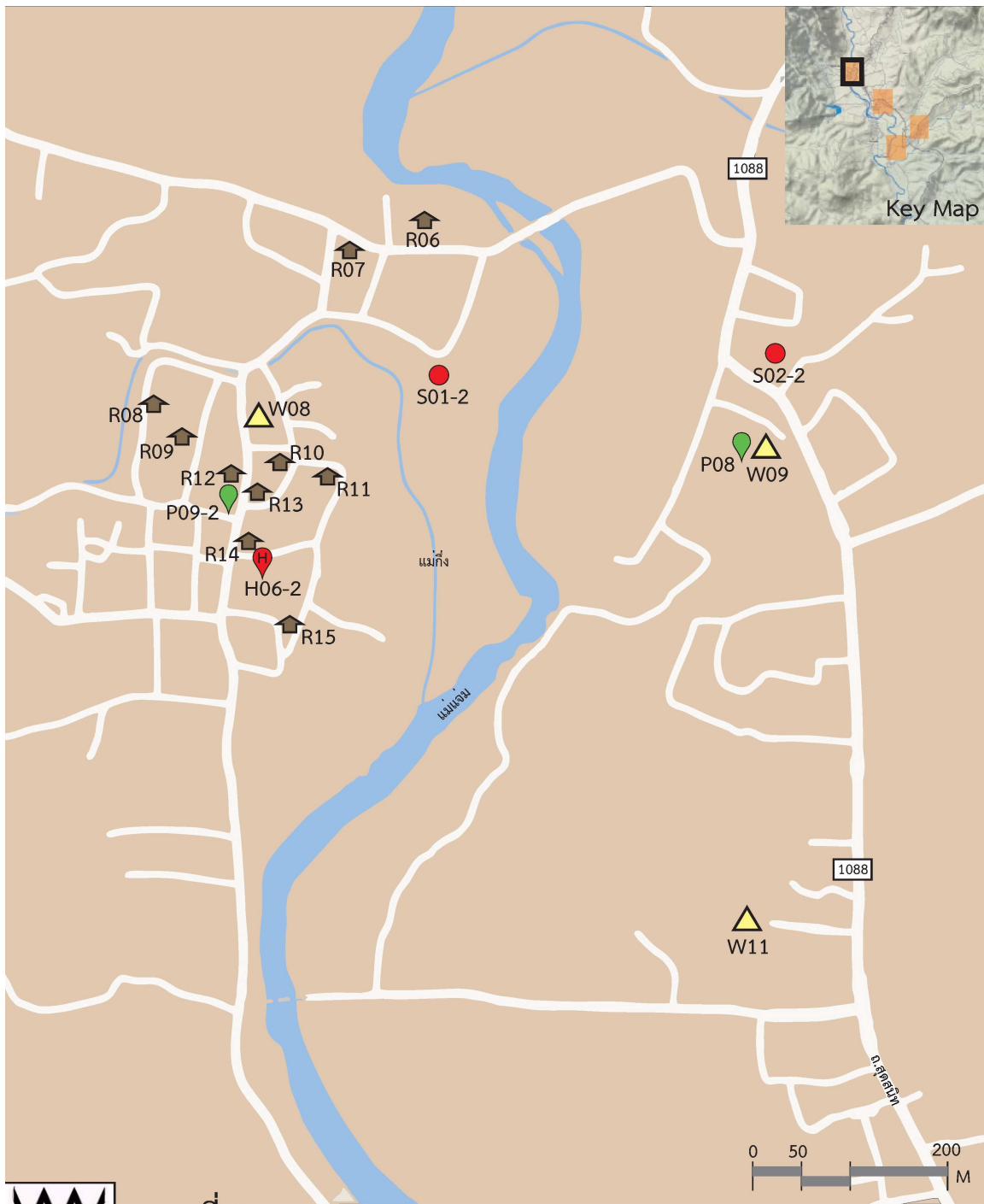
| สถานที่ศักดิ์สิทธิ์     | รหัส  | หน้า |
|-------------------------|-------|------|
| พ่อเจ้าหลวงม่วงก้อน     | S01-1 | 2-45 |
| พ่อเจ้าหลวงดอนตัน       | S01-3 | 2-46 |
| หอเสื่อบ้าน บ้านต่อเรือ | S02-1 | 2-47 |

| แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น              | รหัส | หน้า |
|-------------------------------------|------|------|
| กลุ่มทอผ้าบ้านไร่                   | P01  | 2-49 |
| กลุ่มทอผ้าบ้านท้องผาย               | P03  | 2-50 |
| กลุ่มทอผ้าฝ้ายเปลือกไม้ บ้านต่อเรือ | P10  | 2-56 |

| แหล่งพิธีกรรม                     | รหัส | หน้า |
|-----------------------------------|------|------|
| พิธีล่องสังขาร                    | A01  | 2-57 |
| พิธีเลี้ยงผีผาย **                | A02  | 2-58 |
| พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ                | A03  | 2-58 |
| พิธีขอฝน 3 แม่น้ำ                 | A04  | 2-59 |
| พิธีทานตอบแทนแทน                  | A05  | 2-60 |
| พิธีทานข้าวใหม่-เผาหัวพระเจ้า *** | A06  | 2-60 |

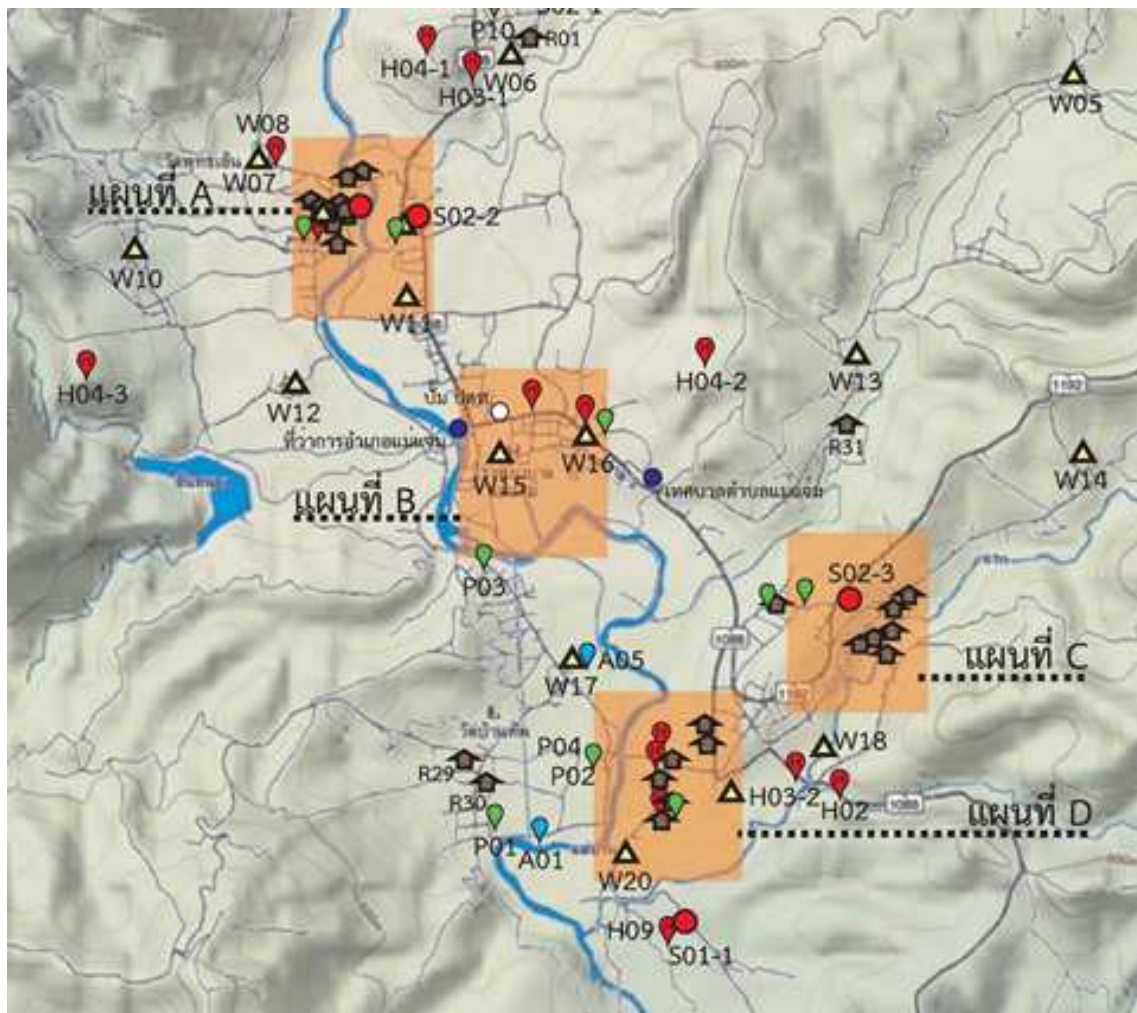
| แหล่งอื่นๆ                                  | รหัส  | หน้า |
|---------------------------------------------|-------|------|
| ป่าช้า                                      | E01   | 2-62 |
| จุดถ้ำรูปนาขั้นบันได บ้านกองกาน             | E03-1 | 2-63 |
| จุดถ้ำรูปนาขั้นบันได บ้านห้วยริน            | E03-2 | 2-63 |
| จุดถ้ำรูปนาขั้นบันได บ้านเหล่า              | E03-3 | 2-63 |
| จุดถ้ำรูปนาขั้นบันได บ้านนาเรือน            | E03-4 | 2-63 |
| จุดชมทิวทัศน์ ภาพมุมกว้างเมืองแจ่ม บ้านบนนา | E04   | 2-64 |

2-3



แผนที่ 2-2 แผนที่ A ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรมบริเวณบ้านเจียง บ้านกอก บ้านพร้าวหนุ่ม และบ้านเอน





2-5

แผนที่ A ตำแหน่งรถทางวัฒนธรรมบริเวณ บ้านเจียง บ้านกอก บ้านพร้าวหนุ่ม และบ้านเอน ประกอบด้วย

| แหล่งประวัติศาสตร์ | รหัส  | หน้า |
|--------------------|-------|------|
| ขุนเมืองแจ่ม       |       |      |
| - ขุนประทีปบ้านทับ | H06-2 | 2-16 |

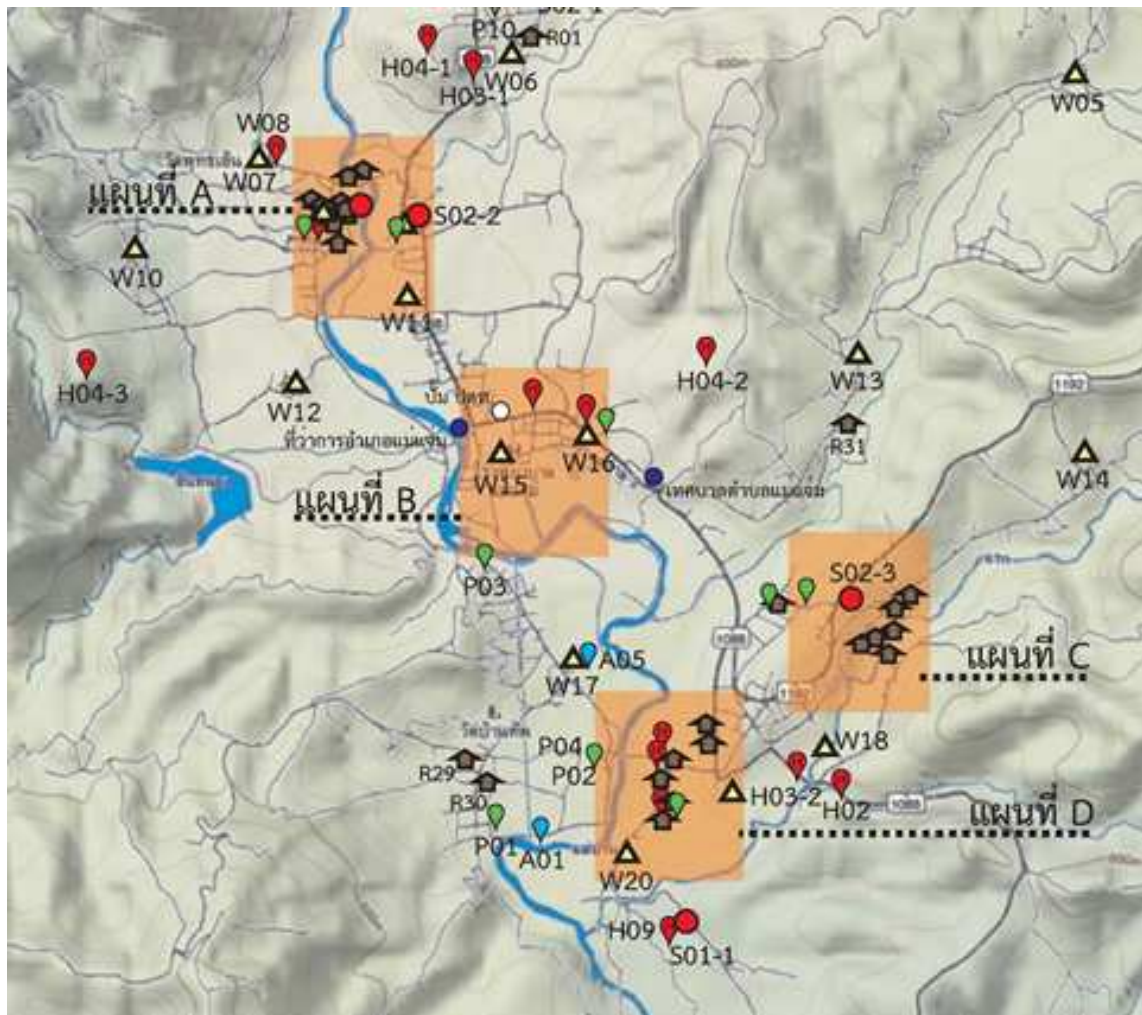
| วัด           | รหัส | หน้า |
|---------------|------|------|
| วัดพร้าวหนุ่ม | W08  |      |
| วัดเจียง      | W09  |      |
| วัดกู่        | W11  |      |

| สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ | รหัส  | หน้า |
|---------------------|-------|------|
| พ่อเจ้าหลวงกองเมือง | S01-2 | 2-46 |
| หอเจ้าแม่เทวี       | S02-2 | 2-47 |

| ร้านค้าและเคหสถาน          | รหัส | หน้า |
|----------------------------|------|------|
| เรือนอุ้ยหน้อย             | R06  | 2-36 |
| เรือนอุ้ยสุข               | R07  | 2-37 |
| เรือนอุ้ยจันทา             | R08  | 2-37 |
| เรือนแม่ชมณา               | R09  | 2-37 |
| เรือนพ่อจำเริญ แม่แก้ว     | R10  | 2-38 |
| เรือนพ่อหนานเสริฐ          | R11  | 2-38 |
| เรือนร้านค้าบ้านพร้าวหนุ่ม | R12  | 2-38 |
| เรือนร้านค้าบ้านพร้าวหนุ่ม | R13  | 2-39 |
| เรือนอุ้ยบัวชุม            | R14  | 2-39 |
| เรือนอุ้ยพิมพ์พา           | R15  | 2-39 |

| แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น       | รหัส  | หน้า |
|------------------------------|-------|------|
| กลุ่มหมอเมืองสมุนไพรวัดเจียง | P08   | 2-54 |
| แหล่งจารใบลานพ่อหนานอินคำ    | P09-2 | 2-55 |





2-7

แผนที่ B ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรมบริเวณ บ้านช่างเคิ่ง ประกอบด้วย

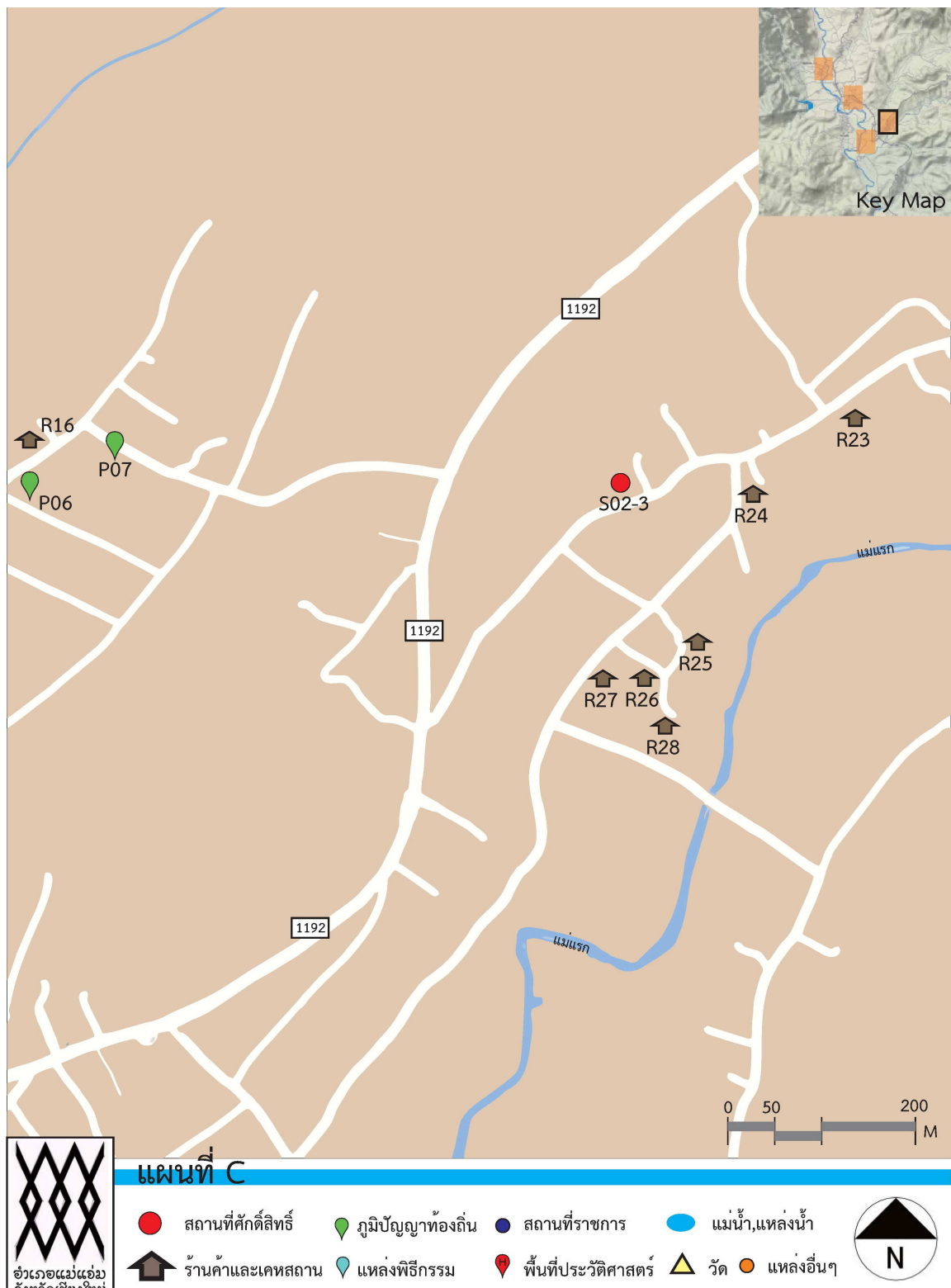
| แหล่งประวัติศาสตร์   | รหัส  | หน้า |
|----------------------|-------|------|
| ขุนเมืองแจ่ม         |       |      |
| - ขุนชาญช่างเคิ่ง    | H06-4 | 2-17 |
| โฮงฝรังสัมปทานป่าไม้ | H07   | 2-18 |

| วัด          | รหัส | หน้า |
|--------------|------|------|
| วัดช่างเคิ่ง | W15  | 2-28 |
| วัดบุพผาราม  | W16  | 2-29 |

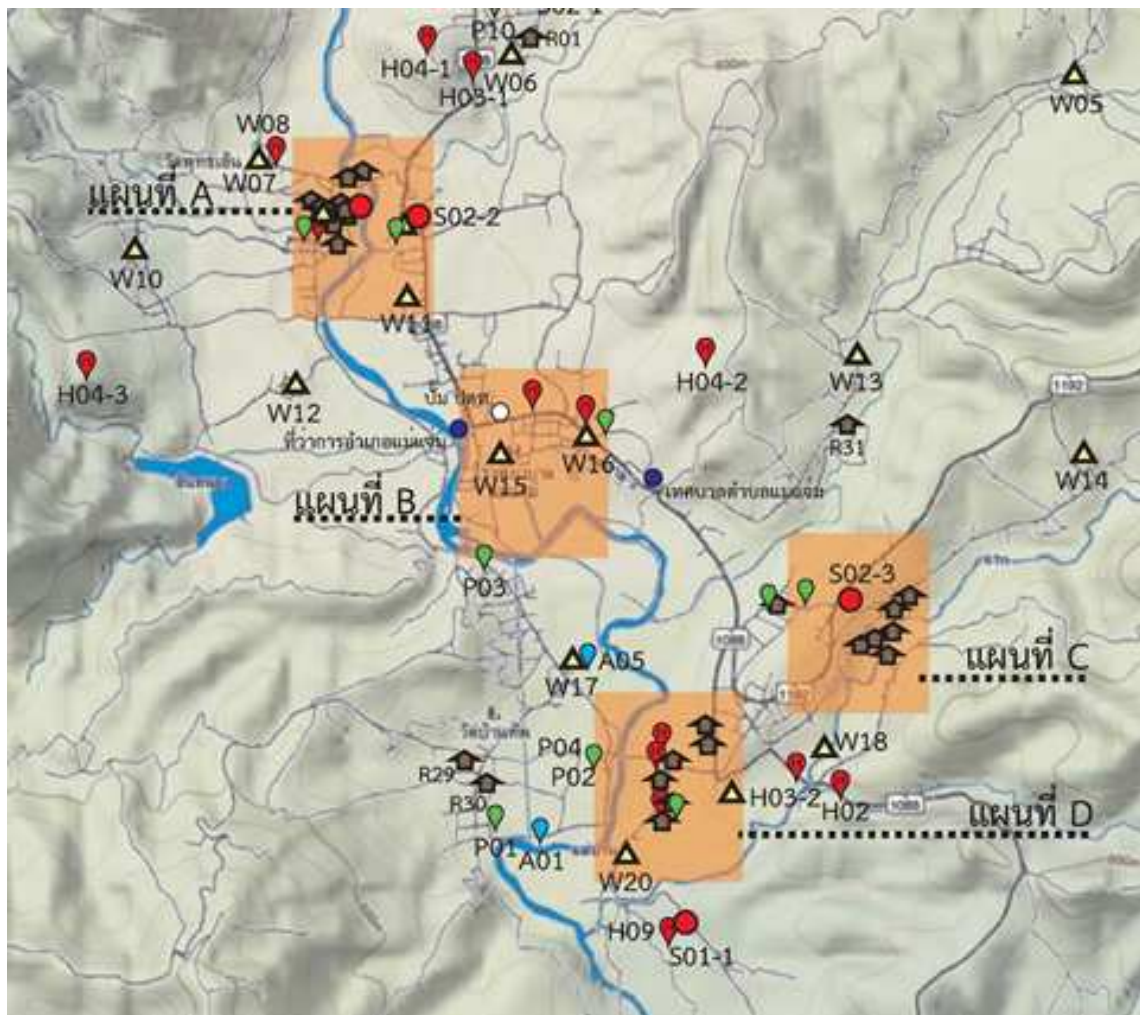
| แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น        | รหัส | หน้า |
|-------------------------------|------|------|
| แหล่งเครื่องจักสานบ้านพ้อหลาน | P05  | 2-52 |

| แหล่งอื่น ๆ        | รหัส | หน้า |
|--------------------|------|------|
| กาดเช้า (ตลาดเช้า) | E02  | 2-62 |





แผนที่ 2-4 แผนที่ C ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรมบริเวณ บ้านเหล่าปากก่อ บ้านนาเรือน



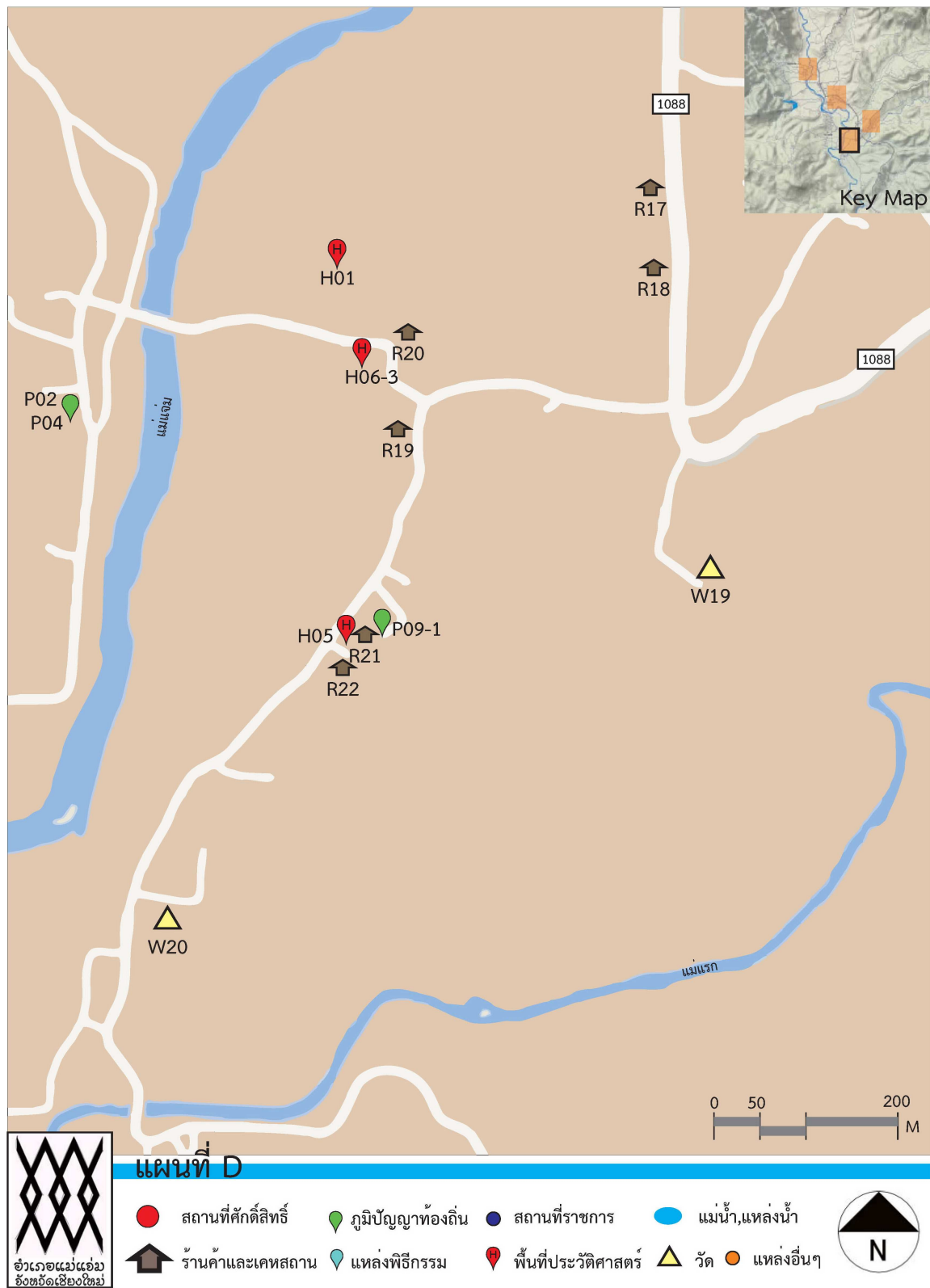
2-9

แผนที่ C ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรมบริเวณ บ้านเหล่าปากอ บ้านนาเรือน

| ร้านค้าและสถาน    | รหัส | หน้า |
|-------------------|------|------|
| เรือนอุ้ยหมา      | R16  | 2-39 |
| เรือนแม่สุ้นทา    | R23  | 2-42 |
| เรือนแม่หั่ว      | R24  | 2-42 |
| เรือนอุ้ยคำอ้าย   | R25  | 2-42 |
| เรือนอุ้ยเว       | R26  | 2-42 |
| เรือนพ่อนานอินทอง | R27  | 2-43 |
| เรือนอุ้ยใจ       | R28  | 2-43 |

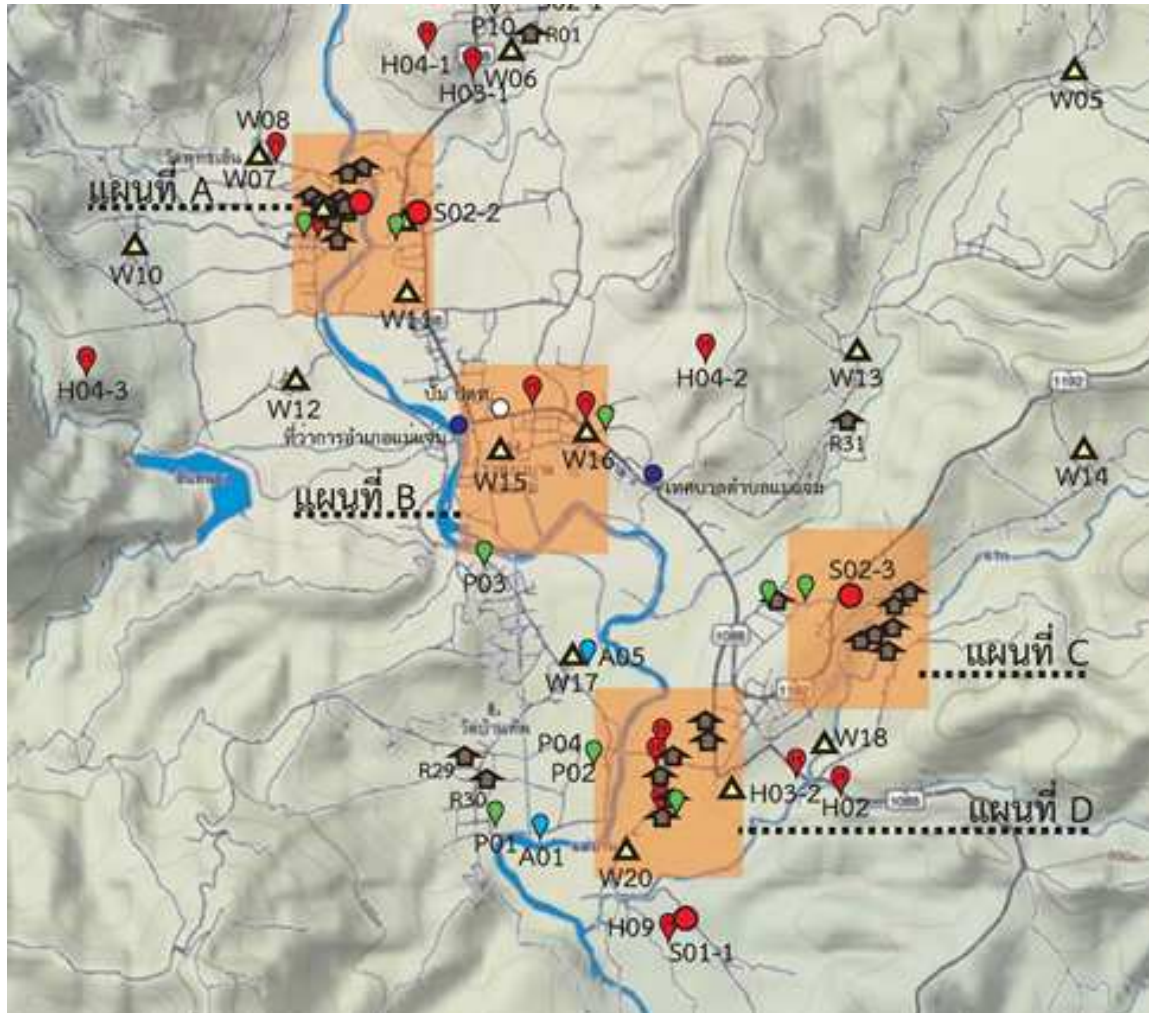
| แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น                 | รหัส | หน้า |
|----------------------------------------|------|------|
| แหล่งทำขนม อาหารพื้นเมืองบ้านเหล่าปากอ | P06  | 2-53 |
| แหล่งอบและนวดสมุนไพรบ้านเหล่าปากอ      | P07  | 2-53 |

| สถานที่ศักดิ์สิทธิ์     | รหัส  | หน้า |
|-------------------------|-------|------|
| หอเสื่อบ้าน บ้านนาเรือน | S02-3 | 2-48 |



แผนที่ 2-5 แผนที่ D ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรมบริเวณ บ้านไหล่หิน บ้านทับ บ้านใหม่ และบ้านอาราม





แผนที่ D ตำแหน่งมรดกทางวัฒนธรรมบริเวณ บ้านโหล่หิน บ้านทับ บ้านใหม่ และบ้านอาราม

| แหล่งประวัติศาสตร์     | รหัส  | หน้า |
|------------------------|-------|------|
| ดอนศาล                 | H01   | 2-13 |
| บ้านเก่าพญาเชื่อนแก้ว  | H05   | 2-16 |
| ขุนเมืองแจ่ม           |       |      |
| - บ้านขุนอนุรักษ์ท่าผา | H06-3 | 2-17 |

| แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น  | รหัส  | หน้า |
|-------------------------|-------|------|
| กลุ่มทอผ้าบ้านทับ       | P02   | 2-49 |
| แหล่งทำปิ่นปักผมบ้านทับ | P04   | 2-51 |
| แหล่งจารใบลานพ่อนานปิ่น | P09-1 | 2-54 |

| วัด        | รหัส | หน้า |
|------------|------|------|
| วัดป่าแดด  | W19  | 2-32 |
| วัดยางหลวง | W19  | 2-33 |

| ร้านค้าและเคหสถาน | รหัส | หน้า |
|-------------------|------|------|
| เรือนอู๋ยยืน      | R17  | 2-40 |
| เรือนอู๋ยพรม      | R18  | 2-40 |
| เรือนอู๋ยแจ้      | R19  | 2-40 |
| เรือนอู๋ยจุ       | R20  | 2-41 |
| เรือนพญาใจ        | R21  | 2-41 |
| เรือนอู๋ยตา       | R22  | 2-41 |



ดอนศาล (อาคารสร้างใหม่เพื่อการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ชุมชน)



รูปที่ 2-1 ที่ตั้งดอนศาลและบ้านพญาเซียนแก้ว



รูปที่ 2-2 ทางหลวงแผ่นดินสาย 1088 หรือถนนสายปลาทุ เส้นทางรถยนต์สายแรกสู่เมืองแม่แจ่ม แยกจากทางสายฮอด-แม่สะเรียง บริเวณ กม.22 เข้าสู่เมืองแม่แจ่ม ระยะทาง 45 กม.







## มรดกทางวัฒนธรรมประเภท แหล่งประวัติศาสตร์

### หมายเลข H01 ดอนศาล

ที่ตั้ง : บ้านอาราม ม. 4 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.481929, 98.37325

เมืองแจ่ม หรือเมืองแม่แจ่มในอดีต การปกครองขึ้นกับนครเชียงใหม่ เป็นแคว้นหนึ่งของแขวงจอมทอง เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ส่งเครือญาติ คือ พญาเชื่อนแก้วจากเมืองเชียงรายมาเป็นเจ้าเมือง ส่วนผู้นำหมู่บ้านให้มีตำแหน่ง “ขุน” และ “ท้าว” ปกครองอันดับรองลงมา เมื่อสิ้นพญาเชื่อนแก้ว “พญาใจ” ลูกเขยพญาเชื่อนแก้ว ได้ขึ้นเป็นเจ้าเมืองแจ่มคนสุดท้าย พญาเชื่อนแก้ว และพญาใจ ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านอาราม จึงตั้ง “ศาล” หรือที่ทำการไว้ใกล้บ้าน เพื่อสะดวกแก่การทำงานที่บ้านอาราม หมู่ที่ 4 ตำบลท่าผา

เมื่อรัฐบาลสยามได้เข้ามาปกครองล้านนา เมืองแม่แจ่มก็ถูกเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วย จากระบบพญาเจ้าเมืองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล และได้ส่ง “นายชื่น” เจ้าหน้าที่รัฐคนแรกเข้ามาตั้ง “ศาล” (สมัยก่อนชาวบ้านเรียกอำเภอว่า “ศาล”) หรือที่ว่าการอำเภอขึ้นที่บริเวณเดิมคือ ที่บ้านอารามในปี พ.ศ.2447 และแต่งตั้ง “กำนัน” ปกครองในแต่ละตำบล จัดเก็บภาษีชาวยศรจอายุ 16 – 80 ปี คนละ 4 บาทต่อปี สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านที่ยากจนอยู่แล้ว กลุ่มอำนาจเดิมคือท้าวอินทรีกับท้าวพรหม(หลานพญาเชื่อนแก้ว) ร่วมกับชาวยศรจที่มีคาถาอาคมจึงบุกไปฆ่า “นายชื่น” ที่ “ศาล” เอาศพโยนลงบ่อน้ำ แล้วจุดไฟเผาศาล

เมื่อเหตุการณ์คลี่คลายลง ทางรัฐบาลสยามได้ส่ง “ท้าวสุดสนธิ” เข้ามาเป็นนายอำเภอแม่แจ่ม และย้ายที่ตั้งจาก “ศาล” เดิม ไปอยู่ที่ตำบลช่างเคิ่ง ย้ายไปมาหลาย ๆ ครั้ง จนสุดท้ายมาตั้งอยู่ ณ ที่ว่าการอำเภอแม่แจ่มในปัจจุบัน ที่ตั้งของ “ศาล” เดิมเป็นที่ดิน ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ดอนศาล”

เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553 นายวิจิตร หลังสัน นายอำเภอแม่แจ่มขณะนั้น ได้อ่านหนังสือ “เล่าขานตำนานเมืองแม่แจ่ม” และทราบว่าเคยมีอำเภอเดิมตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 ตำบลท่าผา จึงแต่งตั้งคณะกรรมการออกสำรวจที่ดิน ปรากฏว่าที่ดินยังเหลืออยู่เกือบ 2 ไร่ จึงให้ที่ดินอำเภอออกโฉนดเป็นที่ราชพัสดุ และได้ร่วมกับเทศบาลตำบลท่าผา ก่อสร้างอาคารจำลองที่ทำการอำเภอเดิมขึ้นไว้ 1 หลัง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตวัฒนธรรมของเมืองแม่แจ่มอีกแห่งหนึ่ง การดำเนินถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2556) ยังไม่แล้วเสร็จ

### หมายเลข H02 ถนนสายปลาหูก

ที่ตั้ง : แยกจากทางสายแม่สะเรียงผ่านบ้านอมชูด เข้าเขตเทศบาลตำบลแม่แจ่ม

พิกัด : 18.47967, 98.383295

อำเภอแม่แจ่มก่อน พ.ศ.2506 รถยนต์ยังไม่ถึงเพราะไม่มีถนน การเดินทางไปในที่ต่างๆ ใช้การเดินทางเท้าไป จนกระทั่งปี พ.ศ.2505 นายเจริญ อาสนสุวรรณ นายอำเภอแม่แจ่ม ได้ริเริ่มสร้างทางเข้าเมืองแม่แจ่ม โดยแยกจากทางสายแม่สะเรียงผ่านบ้านอมชูด ไหล่ปาง บ้านกองแขก บ้านไหล่หิน เข้าเขตเทศบาลตำบลแม่แจ่ม

พ่อค้าอายุ กาไว บ้านแม่วาก เล่าเรื่องการเกณฑ์แรงงานไปขุดทางว่า “เขาเกณฑ์แรงงานเป็นตำบลทุกหมู่บ้าน หลังคาละ 1 คน แบ่งให้ขุดหมู่บ้านละ 20 วาต่อ 1 วัน งวดแรกเกณฑ์ไป 7 วัน ทางการจะแจกเครื่องมือทำงานให้วันแรกแล้วนำส่งคืนวันสุดท้าย สำหรับอาหารการกินนั้นให้เอาข้าวสารไปเองคนละ 10 ลิตร ทางการจะแจกปลาหูกเค็มให้ทุกวัน ถ้าไม่พอกินก็ให้หาปูหาปลาตามลำห้วย งวดที่ 2 เกณฑ์ไป 5 วัน หมุนเวียนกันจนทั่วทุกหมู่บ้านทั้ง 2 งวด”

การเกณฑ์แรงงานชาวบ้านทั่วทั้งอำเภอและเป็นระยะเวลานาน อาหารการกินย่อมมีปัญหาพอสมควร ปลาหูกเค็มจึงเป็นทางออกหนึ่งที่ใช้เป็นอาหารหลักในครั้งนั้น เพราะราคาถูกและคนแม่แจ่มขาดอาหารทะเลประเภทอื่น มีแต่ปลาหูกเค็มอย่างเดียว นายอำเภอจึงใช้ปลาหูกเค็มเลี้ยงคนขุดทางตั้งแต่เริ่มต้นจนแล้วเสร็จ คนแม่แจ่มที่ไปขุดทางจึงเรียกถนนสายนั้นว่า “ถนนสายปลาหูก” แต่มีชื่อเป็นทางการว่า “ถนนเจริญรัตนันธร” โดยตั้งจากชื่อนายเจริญ อาสนสุวรรณ นายอำเภอแม่แจ่ม และนายรัตนันธร ชัยนาม ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ในขณะนั้น

การสร้างทางแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2506 รถยนต์วิ่งเข้าแม่แจ่มครั้งแรกวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2506 เป็นรถจี๊ปของนายอำเภอผู้ขับรถยนต์ชื่อนายเพชร แสงโซติ

ส่วนการสร้างทางสายแม่นาจรนั้น กำนันหมูแก้ว อินทร บอกว่าใช้วิธีการเดียวกันกับการสร้างสายฮอด-แม่แจ่ม คือ ใช้ปลาหูกเค็มแจกคนงานทุกวัน นับว่าปลาหูกเค็มได้ร่วมสร้างทางรถยนต์เข้าเมืองแม่แจ่ม จากอำเภอฮอด-ตำบลแม่นาจร จึงสมควรตั้งชื่อว่า “ถนนสายปลาหูก”





ทางหลวงแผ่นดินสาย 1263

เส้นทางจั่วต่างทางเหนือและตะวันตกสู่สะเมิงและแม่ฮ่องสอน



ทางหลวงแผ่นดินสาย 1088

จุดเริ่มต้นเส้นทางจั่วต่างทางตะวันออกและใต้สู่จอมทองและฮอด



ขบวนจั่วต่าง

ลักษณะเดียวกับขบวนจั่วต่างแม่แจ่ม (ที่มา: สรรสวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, 2539)

รูปที่ 2-3 เส้นทางจั่วต่าง

## หมายเลข H03 เส้นทางจั่วต่าง

ที่ตั้ง(จุดเริ่มต้น) : สายเหนือ สายตะวันตกบ้านต่อเรือ สายตะวันออก ใกล้วัดพระบาท

พิกัด : สายเหนือ สายตะวันตก 18.517412, 98.362784 สายตะวันออก 18.480097, 98.382041

เมืองแม่แจ่มในอดีตเมื่อห้าสิบกว่าปีก่อน ยังไม่มีถนนหนทางเหมือนปัจจุบัน มีแต่เส้นทางเดินเล็กๆ ที่คนใช้เดินทาง การขนส่งสิ่งของอุปโภคบริโภคใช้ “จั่วต่าง” หรือ “วั่วต่าง” บรรทุก พ่อค้าวั่วต่างสมัยนั้นเป็นผู้ที่มีฐานะค่อนข้างดี คือต้องมีวั่วตั้งแต่ 15 ตัวขึ้นไปและมีลูกจ้าง 1 คน เพื่อนำวั่วไปรอนแรมกลางทางในการรับจ้างบรรทุกสิ่งของ เส้นทางที่พ่อค้าวั่วต่างเดินทางมากที่สุดคือทางสายตะวันออกไปเมืองจอมทอง นำครั่งจากเมืองแม่แจ่มไปขาย ซื้อเกลือ น้ำมัน กาก ปลาทุ ปลาเค็ม ฯลฯ กลับมาขายที่เมืองแม่แจ่ม หรือไปขายทางสายตะวันตก หรือบางครั้งก็รับจ้างบรรทุกให้ร้านค้าที่เมืองแม่แจ่ม นอกจากนั้น ยังซื้อข้าวสารจากเมืองจอมทองไปขายให้ม้งแถวบ้านแม่กลาง (อินทนนท์ปัจจุบัน) แล้วจึงย้อนกลับไปเมืองจอมทองเพื่อบรรทุกสิ่งของกลับเมืองแม่แจ่ม การไปแต่ละครั้งไป – กลับ ใช้เวลาประมาณ 15 – 20 วัน

ทางสายตะวันตกพ่อค้าวั่วต่างนำสินค้าจากเมืองจอมทองไปขาย และไปรับจ้างบรรทุกข้าวที่เมืองแม่ฮ่องสอนในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว พ่อค้าวั่วต่างจะทิ้งวั่วกับลูกจ้างไว้ที่เมืองแม่ฮ่องสอนเพื่อข้ามไปหลายคง (ข้ามฝั่งแม่น้ำสาละวิน) ไปซื้อฝ้ายแดงอย่างตึกกลับมาให้ช่างทอผ้าตีนจก และซื้อแหวนพลอย เข็มขัดเงินไปฝากลูกเมียที่บ้าน การไปทางสายตะวันตกแต่ละครั้งใช้เวลาร่วมเดือน ถ้าไปรับจ้างบรรทุกข้าวด้วยจะยิ่งใช้เวลานาน จนกว่างานเสร็จจึงได้กลับบ้าน

ทางสายเหนือ ไปอำเภอสะเมิงเพื่อซื้อเมี่ยงกลับไปขายที่เมืองแม่แจ่ม การไปทางเหนือได้แต่เมี่ยงอย่างเดียวจึงไม่ค่อยไปบ่อยนัก ประมาณปีละ 2 ครั้ง บรรทุกเมี่ยงให้พ่อขาย การเดินทางแต่ละครั้งในการไป – กลับ ใช้เวลาประมาณ 20 วัน เส้นทางสายเหนือกับทางสายตะวันตกออกจากแม่แจ่มไปทางเดียวกันไปแยกกันที่ตำบลแม่जार

ทางสายใต้ไม่นิยมไปเพราะมีแต่ไปซื้อนุ่นอย่างเดียว สมัยก่อนที่เมืองแม่แจ่มไม่ปลูกนุ่นเพราะเชื่อว่าคนปลูกนุ่นเมื่อต้นโตพอทำหีบศพได้คนปลูกจะต้องตาย เลยไปซื้อนุ่นที่อำเภอฮอดแทน

## หมายเลข H04 กู่สี่มุมเมือง

ที่ตั้ง : ทิศตะวันออก กุดอยฮวก พิกัด : 18.49654, 98.37519

ที่ตั้ง : ทิศตะวันตก กุดอยดินดั่ง พิกัด : 18.49886, 98.34568

ที่ตั้ง : ทิศเหนือ กุดอยสะกาน พิกัด : 18.518608, 98.360482

ที่ตั้ง : ทิศใต้ กุดอยไต้ พิกัด : 18.473745, 98.362154

ตามประวัติวัดข้างเค็งกล่าวไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าได้ประทานพระเกศา 8 เส้น ให้แก่พ่อค้า 2 คน เพื่อนำไปบรรจุไว้ในสถูปเจดีย์หรือพระธาตุ แล้วตรัสว่า อุปภรณ์ที่ทรงรับพระเกศา 4 อย่างได้แก่ ไม้คาน หม้อ ผ้าขาว ไม้รวกทำเป็นผอบให้นำไปก่อสร้างเป็นสถูปไว้ทั้ง 4 ทิศ เพื่อเป็นบริวารของพระเจดีย์หรือพระธาตุ พ่อค้าทั้ง 2 คนได้นำไปมอบให้กับผู้นำหมู่บ้านเพื่อก่อสร้างพระสถูป ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้

1. **ทิศตะวันออก (H04-1)** นำผอบไม้รวกบรรจุไว้ในกู่ที่สร้าง เรียก “กุดอยฮวก” ต่อมาได้มีพระครูมหามงคล ซึ่งขณะนั้นบวชอยู่ที่วัดข้างเค็ง ได้นำคณะศรัทธากลุ่มหนึ่งไปสร้างวัดอยู่ที่กุดอยฮวก โดยแยกไปจากวัดข้างเค็ง อยู่ได้ไม่นานไฟป่าไหม้วัดดอยฮวก จึงย้ายไปสร้างวัดใหม่ (วัดบุปผาราม) วัดดอยฮวกจึงถูกทิ้งร้างจนถึงปัจจุบัน

2. **ทิศตะวันตก (H04-2)** นำผ้าขาวไปบรรจุไว้ในกู่ที่สร้างเรียกว่า “กุดอยดินดั่ง” อยู่ทางทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำ ใกล้กับลำน้ำแม่คะ ชาวบ้านที่มีที่นาอยู่ตอนล่างของอ่างจึงทำพิธีดินนี้ที่กุดอยดินดั่งงานสงกรานต์ วันที่ 15 หรือ 16 เมษายน ก่อนจะโปรดน้มน้ำได้มีมนต์พระสงฆ์มาเทศน์ธรรม 1 ผูก ทำต่อเนื่องทุกปีและชาวบ้านได้ช่วยกันอนุรักษ์ดูแลไว้ถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2556)

3. **ทิศเหนือ (H04-3)** นำไม้คานไปบรรจุไว้ในกู่ที่สร้างขึ้นเรียกว่า “กุดอยสะกาน” ระยะแรกไม่มีผู้อยู่ประจำ ถูกทิ้งร้างไว้จนถึงประมาณ พ.ศ. 2450 ตูเจ้าปัญญาซึ่งเป็นพระอยู่ที่วัดต่อเรือ พร้อมด้วยพระสงฆ์สามเณรและศรัทธาวัดต่อเรือได้สร้างพระธาตุขึ้นใหม่ที่กุดอยสะกานซึ่งผู้พักตามแบบพระธาตุวัดข้างเค็ง เมื่อสร้างเสร็จเจ้าปัญญาได้อยู่จำพรรษา 2 ปี และลาสิกขาไปในปี พ.ศ.2453 กุดอยสะกานจึงถูกทิ้งร้างไว้อีกครั้งได้มีคนร้ายเข้าเจาะพระธาตุด้านทิศเหนือทิศใต้ ขโมยแก้วยอดฉัตรและใบพัดไป ทางคณะสงฆ์และทางราชการได้ประชุมร่วมกันตกลงจะต้องหาพระสงฆ์มาอยู่ประจำจึงนิมนต์หลวงพ่อบุญใจ หลวงพ่อนวลตา นาคปญโญ(อดีตนายพลตา ปิงกุล) จากวัดไร่เปิง เมืองเชียงใหม่ หลวงพ่อพระธรรมมังคลาจารย์ (เจ้าอาวาสวัดไร่เปิงในขณะนั้น) ได้อนุญาตให้พระสงฆ์ทั้ง 2 รูป มาอยู่ประจำที่วัดดอยสะกานตั้งแต่วันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ.2535

หลวงพ่อบุญใจและหลวงพ่อนวลตาได้บูรณปฏิสังขรณ์กุฏิ 4 หลังห้องน้ำ แท็งก์น้ำ ห้องครัว และได้หาทุนบูรณะพระธาตุขึ้นใหม่ ต่อมาหลวงพ่อบุญใจอายุมากลูกหลานจึงได้นิมนต์ให้ลงมาอยู่วัดเพื่อดูแลสุขภาพ คงเหลือหลวงพ่อนวลตาอยู่เพียงรูปเดียว ท่านได้สร้างถาวรวัตถุไว้หลายหลัง เช่น วิหาร 2 หลัง ศาลาปฏิบัติธรรม 2 ชั้น 1 หลัง สร้างพระนอน ปรับภูมิทัศน์รอบๆ วัด ปัจจุบันวัดคอยสะกานได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็น “วัด” มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษาตลอดไป

**4. ทิศใต้ (H04-4)** นำหม้อที่ใส่ผอบไปบรรจุไว้ในกุฏิที่สร้างเรียกว่า “กุฏิอยู่ใต้” และกุฏิทั้งสร้างเช่นเดียวกับกุฏิทั้ง 3 จนกระทั่งครุบาเตจจะ เจ้าอาวาสวัดป่าแดดได้มาบูรณะกุฏิให้ใหญ่ขึ้นเรียกใหม่ว่า พระธาตุคอยอยู่ใต้ และได้สร้างโบสถ์หลังเล็ก 1 หลัง ครุบาเตจได้ชักชวนให้ชาวบ้านไปปฏิบัติธรรม ท่านได้อยู่ประจำที่วัดพระธาตุคอยอยู่ใต้จนมรณภาพ (แม่อุ๊ยเหลียว นะที แม่ของพ่อใจ นะที เล่าให้พ่อใจฟังตั้งแต่สมัยพ่อใจยังเด็ก)

วัดพระธาตุคอยอยู่ใต้ถูกทิ้งร้างไว้อีกครั้ง จนกระทั่งพระอาจารย์ดวงดี ณ วัดจากวัดยางหลวงได้ย้ายมาอยู่วัดบ้านทัพ ชาวบ้านไร่กลุ่มหนึ่ง นำโดยพ่ออุ๊ยขาว ธิยะนา, พ่ออุ๊ยแก้ว จันติะมั่ง, พ่อใจ นะที, พ่อดวงคำ สาคะรินทร์และพ่อจม ปิงกุล ได้ช่วยกันสร้างกุฏิเล็กๆ 1 หลัง และสร้างศาลาอีก 1 หลัง แล้วนิมนต์พระอาจารย์ดวงดีไปอยู่ประจำที่วัดพระธาตุคอยอยู่ใต้

เมื่อพระอาจารย์ดวงดีได้ไปอยู่ประจำ ก็ได้ชักชวนให้ชาวบ้านไปปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 ตามที่พระอาจารย์ได้เรียนมาจากวัดไร่เปิง เชียงใหม่ และจากพระอาจารย์ทอง สิริมงคล (พระธรรมมังคลาจารย์ วัดพระธาตุจอมทอง) ได้สร้างกุฏิหลังเล็กๆหลายหลังให้ญาติโยมไปอยู่ปฏิบัติธรรม และได้บารอขยายได้พระพุทธรูป ปอกอนแก้ว อินตะก้อน จึงได้ปั้นพระพุทธรูป โดยมีนายพลตา ปิงกุล เป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูป ค่าจ้างพอกอนแก้ว จำนวน 3,700 บาท วิธีปั้นใช้ไม้สักขนาดใหญ่ใส่ไว้ข้างในเอาของดีหลายอย่างรวมทั้งหัวใจที่ซื้อจากร้านเงินดี เชียงใหม่ ตกตะปอบๆ เอาของทุกอย่างแขวนแล้วจึงลงมือปั้น มีชาวบ้านช่วยกันหาบทราย หินปูนให้ ปั้นแล้วเสร็จปรากฏว่า พระพุทธรูปสูงกว่าหลังคาศาลา นายพลตาและชาวบ้านกลุ่มเดิม จึงช่วยกันรื้อหลังคา แล้วสร้างเป็นวิหารหลังปัจจุบัน

การบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในบริเวณวัดเกิดขึ้นในสมัยของพระอาจารย์ดวงดี ทั้งสิ้น โดยมีนายพลตา ปิงกุล เป็นโยมอุปฐาก นายพลตายเป็นได้สร้างแทนรอบพระธาตุทำเป็นช่อง 13 ช่องเพื่อบรรจุเรื่องราวของพระเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ ต่อมาสามเณรอนันต์ได้ขึ้นไปอยู่ได้ปิดช่องทั้ง 13 ช่องติดแก้ว (กระจก) รอบทั้งหมด นายพลตาจึงไม่ขึ้นไปอีก พอดีกับพระอาจารย์ดวงดีอาพาธหนัก และมรณภาพ นายพลตาและคณะศรัทธา ได้นำเหรียญที่พระอาจารย์ดวงดี และนายพลตาเคยไปสร้างไว้ที่วัดดวงดี เชียงใหม่มาให้ชาวบ้านบูชา 3 เหรียญ 99 บาท ได้เงินแปดหมื่นกว่าบาท เมื่อเสร็จสิ้นงานมาปนกิจศพแล้วจึงนำเงินที่เหลือจัดตั้งเป็นมูลนิธิแม่แจ่ม ปัจจุบันคือ มูลนิธิพัฒนาแม่แจ่ม มีนายอำเภอแม่แจ่มเป็นประธาน คนแม่แจ่มยกย่องอาจารย์ดวงดีเป็น “คนบุญเมืองแจ่ม”



รูปที่ 2-4 ซากพระธาตุคู่ตอยฮวก (บน) และ ซากพระธาตุคู่ตอยดินดิง (ล่าง) ปัจจุบันเป็นวัดร้าง



รูปที่ 2-5 พระธาตุคอยสะกานและพระพุทธรูปปางปรีนิพพานในบริเวณวัด







รูปที่ 2-6 เรือนพ่อนานปั่น สร้างขึ้นในที่ดินเดิมของพญาเชื่อนแก้ว และท้ายนตที่เรือน



รูปที่ 2-7 ตราประจำตัวพญาเมืองแจ่มที่ทายาทเก็บรักษาไว้ และ พ่อนานปั่นจารใบลาน

## หมายเลข H05 บ้านเก่าพญาเชื่อนแก้ว

ที่ตั้ง : บ้านอาราม ม. 4 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.478439, 98.373043

ในสมัยที่เมืองแจ่มหรือเมืองแม่แจ่ม ปกครองโดยระบบพญาครองเมือง เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้ส่งเครือญาติจากเชียงใหม่รายชื่อ “พญาเชื่อนแก้ว” มาปกครองเมืองแจ่ม เมื่อสิ้นพญาเชื่อนแก้วแล้ว พญาไชยผู้เป็นบุตรเขยจึงปกครองเป็นพญาคนสุดท้ายของเมืองแม่แจ่ม สถานที่ที่พญาเชื่อนแก้วและพญาไชยตั้งบ้านเรือนอยู่คือ บ้านอาราม หมู่ที่ 4 ตำบลท่าผา

แม่ฮิวนาค คัดสม และแม่ฮิวนาค โออ้อม (ถึงแก่กรรมแล้ว) เล่าว่า ต่อเมื่อสิ้นบุญพ่อนานปั่นแล้ว พ่อฮิวนาค - แม่ฮิวนาคใจ ทะบุญ พ่อและแม่ของแม่ฮิวนาคกับแม่ฮิวนาค จึงรื้อเรือนหลังใหญ่ออกแล้วนำไม้เก่าปลูกเรือนใหม่ให้หลังเล็กลง ลูกๆทุกคนก็ยังอยู่รวมกันจนกระทั่งลูกๆ เริ่มออกเรือนไป จนเหลือครอบครัวของแม่ฮิวนาคและแม่ฮิวนาค พ่อฮิวนาคจึงแบ่งเรือนเป็น 2 หลัง แบ่งที่ดินออกเป็น 2 ส่วน ให้แม่นาคอยู่ทางเหนือ แม่ฮิวนาคอยู่ใต้เดิม โดยปลูกบ้านหลังใหม่อยู่ใกล้ๆกันที่ดินที่แบ่งกันแล้ว บ้านแม่นาคเลขที่ 8 บ้านแม่ฮิวนาคเลขที่ 7 สิ่งทั้ง 2 คนเก็บจากเรือนหลังเก่าไว้เหมือนกันคือ “ท้ายนต” หรือ แผ่นไม้แกะสลักเหนือบานประตูห้องนอน เอาติดด้านบนของประตูหลังเรือนที่ขึ้นจากบันได เพื่อป้องกันภทภัยร้ายไม่ให้มาเบียดเบียน

พ่อฮิวนาคปั่น โออ้อม เล่าเพิ่มเติมว่า พ่อฮิวนาคอยู่กับแม่ฮิวนาคเมื่อปี พ.ศ. 2499 บ้านก็เก่าไม่พอสวมแซมไม่ได้แล้ว จึงเริ่มหาไม้โดยจ้างช่างชักลากไม้มาให้ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2511 จึงเริ่มปลูกบ้านจ้างสล่าปั่น จันทิมากับพ่อนานปั่น โออ้อม พี่ชายพ่อฮิวนาค ค่าจ้าง 2 คน 2,500 บาท สร้างบ้านเสร็จขึ้นบ้านใหม่เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2511 ที่สร้างได้เร็วเพราะเตรียมไม้ไว้ก่อนทั้งหมด สิ่งที่ได้สืบทอดจากบ้านหลังเดิม คือ “ท้ายนต” ที่ติดไว้ด้านบนประตูหลังบ้าน

## หมายเลข H06 ชุนเมืองแจ่ม

ในยุคพญาไชยครองเมืองแจ่ม ท่านได้แต่งตั้งขุนขึ้นจำนวน 4 ท่าน ประกอบด้วย ขุนเพียรกำจัตถ์ ขุนประทีปบ้านทับ ขุนอนุรักษ์ท่าผา และขุนชาญช่างเค็ง เพื่อให้ปกครองแขวงต่างๆ ท่านเหล่านี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ที่ท่านปกครอง ประกอบการงานราชการและสร้างผลงานไว้ให้กับเมืองแจ่มหลายประการ ลูกหลานท่านเหล่านี้ได้สืบทอดวงศ์ตระกูลมาจนทุกวันนี้

### H06-1 ขุนเพียรกำจัตถ์

ที่ตั้งบ้านเดิม : บ้านแม่ศึก ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.558032, 98.336423

ขุนเพียรกำจัตถ์ เป็นกำนันตำบลแม่ศึก เดิมชื่อนายสิดา บิดาชื่อนายกันทา นะตึกา มารดาชื่อแม่เผ่าบัวโหล เป็นต้นตระกูล “นะตึกา” อยู่บ้านแม่ศึก ภรรยาชื่อแม่ฮิวนาค มีลูกติดมา 1 คนชื่อน้อยหลาน ขุนเพียรกับแม่ฮิวนาคไม่มีลูก จึงรับเอาน้อยหลานเป็นลูก ให้ใช้นามสกุลนะตึกา น้อยหลานแต่งงานกับนางบัวผัน มีลูก 3 คน คือ นางฮิวนาค นางจันทา และนายกองดี ลูกผู้หญิงชื่อแม่ฮิวนาคหรือนางฮิวนาค แต่งงานกับพ่อนานปั่น หลานแก้ว ซึ่งเป็นหลานของ “แสนพินิจ” ผู้ใหญ่บ้านบ้านกอก และเป็นผู้สืบทอดบ้านของขุนเพียรกำจัตถ์ ซึ่งเป็นบ้านหลังใหญ่ที่ขุนเพียรฯ เคยใช้เป็นสถานที่ทำการกำนัน เป็นที่ประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและเป็นที่รับแขกทั่วไป ปัจจุบันบ้านหลังเก่าได้รื้อและปลูกบ้านใหม่แล้ว

### H06-2 ขุนประทีปบ้านทับ

ที่ตั้งบ้านเดิม : บ้านพร้าวห่ม ต.ช่างเค็ง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.509212, 98.354029

ขุนประทีปบ้านทับ เป็นกำนันตำบลบ้านทับ สมัยก่อนตำบลบ้านทับตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านพร้าวห่ม บิดาชื่อนายโพธิ์ มารดาไม่ทราบชื่อ ขุนประทีปบ้านทับ เดิมชื่อนานสุพรรณ วิเศษคุณ แต่งงานกับแม่เผ่าผา เป็นต้นตระกูลวิเศษคุณ



รูปที่ 2-8 บริเวณบ้านเดิมของขุนเพียรกำจัตถ์ที่บ้านแม่ศึกและหลานหลาน หลานแก้ว หลานเขยผู้สืบทอด



ขุนประทีที่บ้านทับมิลูก 3 คน คือ นางเป้ง คำแสน นายด้อย วิเศษคุณ และนางหนั้ว คำมูล ท่านได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านพร้าวหม่ม เมื่อ พ.ศ.2472 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกำนันในชื่อ ขุนประทีที่บ้านทับ ปกครองทั้งคนพื้นเมืองและกะเหรี่ยง ปัจจุบันบ้านเดิมของขุนประทีที่บ้านทับ ลูกหลานของแม่ฮ้อยหนั้ว มูลแก้ว (คำมูล) เป็นผู้สืบทอด

**H06-3 ขุนอนุรักษ์ท่าผา**  
**ที่ตั้งบ้านเดิม :** ม. 4 บ้านใหม่ ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม  
**พิกัด :** 18.481128, 98.373363

พ่อหนานอินทร์ทอง เจริญโรจน์ ผู้เป็นลูกของขุนอนุรักษ์ท่าผา เล่าให้ฟังเพื่อนำมาเขียนหนังสือ “เล่าขานตำนานเมืองแจ่ม” เมื่อ ปี พ.ศ.2545 ว่า ขุนอนุรักษ์ท่าผาเป็นลูกบวชของพญาไย (พญาไยเป็นเจ้าภาพบวช) เมื่อลาสิกขาออกมาจึงได้ปลูกบ้านอยู่ที่บริเวณบ้านพญาไยที่บ้านอาฮาม เมื่อแต่งงานกับแม่บัวถาแล้วมีลูกหลายคนจึงได้ย้ายไปอยู่ทางทิศเหนือของบ้าน พญาไย และได้รับแต่งตั้งให้เป็นกำนันตำบลท่าผา ใช้ชื่อว่า “ขุนอนุรักษ์ท่าผา”

ขุนอนุรักษ์ท่าผามีลูก 6 คน ผู้หญิง 5 คน คือ แม่ฮ้อยไส แม่ฮ้อยจันทร์แดง แม่ฮ้อยบัวผัน กองจันทร์ แม่ฮ้อยนวล แก้วชมพู พ่อหนานอินทร์ทอง เจริญโรจน์ และแม่ฮ้อยหล้า ศรีมงคล ขุนอนุรักษ์ท่าผาถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2475 ปัจจุบันลูกทุกคนถึงแก่กรรมหมดแล้ว เหลือแต่รุ่นหลาน เหลน ผู้ซึ่งได้สืบทอดที่ดินของขุนอนุรักษ์ท่าผาคือผู้เป็นหลานชื่อแม่ฮ้อยดี - พ่อหนานปัน บุญเทียม อายุ 85 ปี แม่ฮ้อยดี บุญเทียม เป็นลูกของแม่ฮ้อยบัวผัน กองจันทร์ แต่แม่ฮ้อยดีเรียกแม่ว่าแม่บัว

พ่อหนานอินทร์ทอง เจริญโรจน์ ลูกชายคนเดียวของขุนอนุรักษ์ท่าผาได้บวชเรียนที่วัดป่าแดด และเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าแดด เมื่อสึกออกมาก็ได้เป็นมัคนายกวัดป่าแดด ได้แต่งงานกับแม่ฮ้อยอุ่นเรือน บ้านนาเรือน และได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านนาเรือน พ่อหนานอินทร์ทองเป็นปราชญ์ในด้านจารธรรม และสามารถเล่าเรื่องประวัติศาสตร์แม่แจ่มให้ผู้เข้าไปขอความรู้ บ้านท่านเสมือนเป็นแหล่งเรียนรู้ของทุกคนทั่วไป บริเวณบ้านร่มรื่นเต็มไปด้วยต้นไม้ผลไม้มิพ้นบ้านทุกชนิด ปัจจุบันก็ยังมิได้เข้าไปเยี่ยมเยียนดูบ้านโบราณอยู่เสมอ แม้ว่าพ่อหนานจะไม่อยู่แล้วก็ตาม ไปดูวิถีชีวิตของลูกหลานที่พ่อหนานได้สั่งสอนไว้

**H06-4 ขุนชาญช่างเค็ง**  
**ที่ตั้งบ้านเดิม :** ม.12 ต.ช่างเค็ง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.500213, 98.36710  
**ที่ตั้งพิพิธภัณฑ :** ม.12 ต.ช่างเค็ง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.500216, 98.366096

ขุนชาญช่างเค็งมีชื่อเดิมว่า ไผ่ กาพย์ไชย เกิดพ.ศ.2422 เป็นบุตรของนายอ้าย นางดี กาพย์ไชย นายอ้ายเป็นบุตรของนายกาพย์ - นางสม (นางสมเป็นน้องของพญาเชื่อนแก้ว) นายกาพย์เป็นบุตรของนายหนานไชย ซึ่งอพยพมาจากจังหวัดเชียงราย ชื่อของนายกาพย์และนายไชยจึงเป็นที่มาของนามสกุล “กาพย์ไชย”

นายไผ่ กาพย์ไชย เรียนหนังสือด้วยการบวชเณร 4 ปีที่วัดช่างเค็ง เมื่อสึกออกมาได้ไปทำนาที่ “ไผ่ยางใหม่” และได้รู้จักกับนางแสน ซึ่งเป็นคนบ้านแม่นาจร ต่อมาได้แต่งงานกันและตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ “บ้านหลายช่อง” อยู่เหนือบ้านต่อเรือ มีลูก 3 คน เสียชีวิตทั้งหมด มีความเสียใจมากจึงย้ายกลับมาอยู่ที่บ้านช่างเค็งเมื่อปี พ.ศ.2456 และเริ่มรับราชการด้วยการเป็นผู้ใหญ่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2461 หลังจากนั้นได้เป็นเสมียนมหาดไทย เป็นสารวัตรศึกษา และเป็นกำนันตำบลช่างเค็ง ได้รับแต่งตั้งเป็นขุนชาญช่างเค็งเมื่อ ปี พ.ศ.2472 ได้เป็นครูประชาบาล ปีพ.ศ.2474 และได้ลาออกจากกำนันตำบลช่างเค็งเมื่อพ.ศ.2478 คงเหลือตำแหน่งครูโรงเรียนท่าผา 2 และสารวัตรศึกษา

งานสำคัญที่ขุนชาญช่างเค็งได้ทำไว้ให้ส่วนรวม คือ ได้เป็นแกนนำร่วมกับพระครูมหายมคล และพ่อฮ้อยภูวธรรมคำ พ่อฮ้อยใจ ฐีเที่ยง พ่อฮ้อยอินทร์ วรรณคำ ร่วมกับศรัทธาชาวบ้านสร้างวัดบุปผาราม ซึ่งย้ายมาจาก วัดดอยฮวกที่ถูกไฟไหม้เมื่อพ.ศ.2464 ขุนชาญช่างเค็งมีลูก 7 คน ผู้ชาย 4 คน ผู้หญิง 3 คน ทุกคนได้รับการศึกษาและรับราชการ ขุนชาญช่างเค็งถึงแก่กรรมด้วยโรคไตพิการ และโรคเบาหวาน เมื่อ พ.ศ.2478 รวมอายุได้ 65 ปี ปัจจุบัน (พ.ศ.2556) ลูกๆ ทั้ง 7 คนถึงแก่กรรมหมดแล้ว คงเหลือแต่หลาน เหลน ทุกคนรับราชการ และส่วนใหญ่อาศัยอยู่ที่เมืองแม่แจ่ม

พ.ศ.2555 หลานๆหลายคนได้ร่วมกันสร้างพิพิธภัณฑ์ขุนชาญช่างเค็งขึ้น เพื่อรำลึกถึงบรรพบุรุษ โดยมีนางบุปผา มุทุมมเป็นหลักรสำคัญ ได้ก่อสร้างอาคารบนที่ดินของนายนิกร กาพย์ไชย เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวได้ดูแล และได้จัดทำประวัติโดยละเอียด ไว้ให้ลูกหลานและผู้ที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ ถึงความวิริยะอุตสาหะในการดำรงชีวิตของขุนชาญช่างเค็ง ที่อบรมสั่งสอนลูกหลานจนประสบความสำเร็จในชีวิตทุกคน

โครงการศึกษาและจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่



รูปที่ 2-9 บริเวณบ้านเดิมของขุนประทีที่บ้านทับที่บ้านพร้าวหม่ม และขุนอนุรักษ์ท่าผาที่บ้านใหม่



รูปที่ 2-10 ขุนชาญช่างเค็ง และ หอเกียรติประวัติที่บ้านช่างเค็ง



#### หมายเลข H07 โฮงฝรั่งสัมปทานป่าไม้

ที่ตั้ง : ปากทางไปโรงเรียนแม่แจ่ม ม.12 ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.499537, 98.368561

การเกิดขึ้นของโฮงฝรั่ง หรือโฮงฝรั่ง ไม่มีข้อมูลชัดเจน มีแต่เรื่องเล่าของคนอายุ 75 - 90 ปีที่อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านช้างเคือง ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่โฮงฝรั่งตั้งอยู่ แม่ฮุยดี ปิงกุล อายุ 90 ปีเล่าว่า โฮงฝรั่งเป็นที่อยู่ของฝรั่งที่มาทำไม้ มีขมุเป็นลูกน้องปลูกบ้านหลังเล็ก ๆ อยู่ตามป่าไม้สักใกล้ๆ กับโฮงฝรั่ง เขาเลี้ยงแพะมากมายในป่าและเลี้ยงช้างใกล้ป่าข้างทุ่งโป่ง หมู่บ้านช้างเคืองสมัยนั้นมีบ้านอยู่ทางทิศตะวันตกตั้งแต่บ้านขุนชาญลงมา นอกนั้นเป็นป่าไม้ทั้งหมด ชาวบ้านไม่กล้าไปทางโฮงฝรั่งเพราะกลัวช้าง กลัวแพะ กลัวฝรั่งและขมุ โรงครัวของฝรั่งอยู่ริมห้วยช้างเคืองเป็นโรงใหญ่ ลูกของแม่ฮุยดี เอาผ้า (ได้สาม) ขมุทั้ง 3 คน มีแม่หมอก แม่ขมุ และแม่จัน เพราะบ้านเขาอยู่ใกล้โรงครัวขมุ เขาไม่กลัวขมุ นอกนั้นคนบ้านเรากลัวขมุหมด

พ่อหลาน พองตา อายุ 81 ปี เล่าว่า “เกิดมาก็เห็นโฮงฝรั่งกว้างมากเป็นเหลี่ยมๆ ไม่เหมือนบ้านของชาวบ้าน เป็นบ้านชั้นเดียวได้สูง พ่อหลานไปวิ่งเล่นเมื่อไม่มีฝรั่งอยู่ ฝรั่งจะมาเป็นครั้งคราวเท่านั้น นอกนั้นขมุจะอยู่ ขมุมีมากมายหลายคน คนเมืองบ้านเราไม่ไปเป็นลูกจ้างฝรั่ง โฮงฝรั่งมีที่บันสบวาก และที่บันนาฮ้อง เพราะเขาไปตัดไม้สักทางนั้น ตัดไม้ในห้วยเอาช้างไปชักลากลงมาที่แม่น้ำแจ่ม แล้วล่องไม้ขมุมาตามแม่น้ำแจ่ม ฝรั่งแบ่งข้าวโตงโตงที่บ้านแม่นาจร (ฝรั่งสร้างสะพานแขวน) เอาลวดสลิงมาจากเมืองจอมทองใช้คนหาบถึง 20 คน”

พ่อใจ - แม่ชีเรือนมูล แจ่มแจ้ง อายุ 87,85 ปี เล่าว่าเมื่อฝรั่งออกไปแล้วเหลือแต่เรือนร้าง ครูเคลื่อน รังสิยานนท์ ไปเปิดสอนคนที่จบ ป.4 ซึ่งมีพ่อใจ แม่เรือนมูลและเพื่อนๆ อีกสิบกว่าคนเรียน ม.1 เรียนอยู่ชั้นบนเพราะปูไม้สักอย่างดี “มีเดินกว้าง มีจานกว้างอยู่ที่ศตวันออกอยู่ในร่ม มีขมนั่งยาวสุดเดิน มีห้องนอนห้องเดียว” เรือนเป็นหกเหลี่ยมหรือแปดเหลี่ยมจำไม่ได้ จำได้แต่ความงามของเรือนฝรั่ง การเรียนชั้น ม.1 เรียนได้เทอมเดียวเพราะครูเคลื่อนมีวุฒิไม่ถึงถึงสอนชั้นมัธยมฯ หลังจากนั้นพ่อใจได้รับทุนให้ไปเรียนต่อที่วิทยาลัยครูเชียงใหม่พร้อมกับเพื่อนๆ อีก 4 คน เรียน ปี พ.ศ.2485 - 2486 แต่เกิดสงครามโลกเลยต้องยุติไป สมัยก่อนเรียกว่า ม.1 ป. คือ ม.1 ประชาบาล ไม่มีใครจำได้ว่าโฮงฝรั่งถูกรื้อไปเมื่อใด เนื่องจากมีคนตายแถวๆ นั้นมากมาย ชาวบ้านเชื่อว่าผีดู จึงไม่มีใครเข้าใกล้ ปลอ่ยให้เป็นที่รกร้างไม่มีใครสนใจ จนกระทั่งพ่อคำ ศศิฉาย คนพิจริต อพยพมาได้กรรยาที่เมืองแม่แจ่ม (แม่ฮุยเกียง) ได้ไปแผ้วถางเอาเป็นที่อยู่อาศัย ต่อมาเมื่อสิ้นบุญพ่อคำ ลูก ๆ ได้ขายให้คนแม่แจ่ม ปัจจุบันเป็นของนางประเทือง ดาวศรี ร้านบุญตันพาณิชย์ ที่ดินตั้งอยู่ที่ปากทางไปโรงเรียนแม่แจ่ม

ข้อมูลจากงานวิจัย “ของหน้าหมู่บ้านประวัติศาสตร์ตัวตนของชุมชนกลางหุบเขาแม่แจ่ม” โดยนายสันติพงษ์ ช้างเผือก กับคณะ ได้กล่าวถึงการทำให้ช่วงสุดท้ายของป่าไม้แม่แจ่มว่า “รัฐบาลได้อัดเอาป่าไม้แม่แจ่มมาทำเสียเอง โดยว่าจ้างให้หลวงโยนการพิจิตร (หม่องปันโย) เป็นผู้ดำเนินการแทน เพราะหลวงโยนการพิจิตรเป็นผู้เข้าทำไม้จากเจ้าอินทวโรสสุริยวงษ์ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนให้หลวงโยนการพิจิตรชำระหนี้ให้แก่บริษัทบอมเบย์เบอร์มาแทนทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย (สัญญาตั้งแต่ พ.ศ.2454-2469) เมื่อหลวงโยนการพิจิตรทำไม้มาถึงปี พ.ศ.2457 ก็ขอเลิกการปฏิบัติงานโดยอ้างว่าชราไม่สามารถไปตรวจงานได้ หลังจากนั้น กรมป่าไม้ได้ดำเนินการสัมปทานป่าแม่แจ่มจนสิ้นสุดอายุสัญญาในวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2469”

2-18



รูปที่ 2-11 ที่ดินที่เคยเป็นที่ตั้งโฮงฝรั่งสัมปทานป่าไม้ที่บ้านช้างเคือง



หมายเลข H08 ของหน้าหมู่บ้าน (น้ำบ่อเอิ้น)

ที่ตั้ง : หน้าวัดพุทธเอิ้น

พิกัด : 18.51345, 98.351073

ของหน้าหมู่บ้าน หมายถึงสถานที่ที่ชาวบ้านทั่วไปมีสิทธิใช้ร่วมกันได้ และไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ หรือสาธารณประโยชน์ เช่น น้ำบ่อหลวง ว่างปลา เป็นต้น ในอดีตที่เมืองแม่แจ่มมีของหน้าหมู่บ้านอยู่มาก ทั้งในหมู่บ้าน ในแม่น้ำ บนภูเขาและตามทุ่งนา ในหมู่บ้าน มีวัดเป็นสถานที่หน้าหมู่บ้านให้คณะศรัทธาวัดนั้นๆไปทำกิจกรรมร่วมกันหรือกิจกรรมส่วนตัว เช่น การไปทำบุญให้บรรพบุรุษ ในแม่น้ำใหญ่ มีว่างปลา (ร่องน้ำลึกปลาชอบอยู่) ใครๆก็มีสิทธิไปหาปลาที่ว่างปลาได้โดยไม่ต้องมีความผิด บนภูเขาของแต่ละหมู่บ้าน เป็นสถานที่ปล่อยวัว ควายหลังฤดูทำนา เพื่อไม่ให้วัว ควาย เข้านา กัดกินต้นข้าว ปล่อยทิ้งไว้ 2-3 วัน ไปดูครั้งหนึ่งจนเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วจึงไปนำวัว ควาย กลับมาเลี้ยงที่ทุ่งนา ซึ่งก็กลายเป็นของหน้าหมู่บ้านอีก เพราะการปล่อยให้วัว ควาย หากินเองตลอดทั้งวันย่อมไปได้ทั่ว ทุ่งนา น้ำบ่อหลวงที่ทางการมาขุดไว้ให้ชาวบ้านใช้ร่วมกัน ก็เป็นของหน้าหมู่บ้าน

ปัจจุบันของหน้าหมู่บ้านแทบไม่มีให้เห็น ยกเว้นวัด แม่น้ำก็ตื้นเขินไม่มีวังให้ปลาอยู่สัตว์เลี้ยง วัว ควายก็ไม่เลี้ยงกันแล้ว บนภูเขากลายเป็นไร่ข้าวโพดที่มีเจ้าของ ทุ่งนาส่วนหนึ่งถูกขายเพื่อสร้างบ้านพักอาศัย น้ำบ่อหลวงก็ไม่เหลือให้เห็นแล้วคงมีแต่น้ำประปาทุกหมู่บ้าน มีให้เห็นเป็นรูปธรรมหนึ่งเดียวคือ “น้ำบ่อเอิ้น” หน้าวัดพุทธเอิ้น เป็นน้ำที่ไหลออกตลอดทั้งปีไม่มีแห้ง เดิมเป็นของวัดที่พระเณรใช้ ภายหลังจึงกลายเป็นของหน้าหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ใช้ดื่มกินประจำคือ บ้านพร้าว หมู่และบ้านเอิ้น ส่วนบ้านอื่นก็มีบ้างที่นำน้ำไปบรรจุกระป๋องไปต้มกิน หรือดักให้ลูกหลานที่เรียนหนังสือในเมืองเชียงใหม่ไปดื่มกินในเมือง เชื่อว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์และไม่ต้องซื้อหาด้วย นอกจากนี้แล้วก็ไม่เหลืออะไรที่เป็นของหน้าหมู่บ้านจริงๆ แม้แต่ปูในนาปัจจุบันก็ห้ามคนอื่นเข้าไปเก็บ เจ้าของนาเก็บเอาไปขายหรือทำน้ำปูของใครของมัน การเอื้อเฟื้อต่อกันเหมือนก่อนเริ่มหมดไป



รูปที่ 2-12 น้ำบ่อเอิ้น  
ของหน้าหมู่บ้านหน้าวัดพุทธเอิ้น

หมายเลข H09 ดงหอ

ที่ตั้ง : บ้านยางหลวง ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.470756, 98.376108

องค์ประกอบที่สำคัญและเป็นโครงสร้างของเมืองแม่แจ่ม อันมาจากความเชื่อเรื่อง “พ่อเจ้าหลวง หรือ ผีควมเมือง” ทั้ง 3 องค์ของชาวแม่แจ่มที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาคุ้มครองผู้คนและเมืองให้ปราศจากทุกข์ภัยต่างๆ ตำแหน่งที่ตั้งของหอพ่อเจ้าหลวงทั้ง 3 หอ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของเมือง ประกอบไปด้วย “หอพ่อเจ้าหลวงดอนแต่น” ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ “หอพ่อเจ้าหลวงดอนเมือง” ตั้งอยู่ตอนกลางของที่ราบลุ่มแม่น้ำแจ่ม และ “หอพ่อเจ้าหลวงม่วงก้อน” ที่ตั้งอยู่ในดงไม้ใหญ่ “ดงหลวงหรือ ดงหอ” ทางด้านทิศใต้ของเมืองแม่แจ่ม (รายละเอียดเพิ่มเติมอยู่หมวดสถานที่น่าสนใจ)



รูปที่ 2-13 “ดงหอ”  
ที่ตั้งของหอพ่อเจ้าหลวงม่วงก้อน



## มรดกทางวัฒนธรรมประเภท วัด

หมายเลข W01 วัดทุ่งยาว

ที่ตั้ง : 22 ม.1 บ้านทุ่งยาว ต.ช้างเค็ญ อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.553183, 98.394165

พระปัญญาธมมกับชาวบ้านสร้างวัดทุ่งยาวขึ้นเมื่อ พ.ศ.2420 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ.2545

อาคารเสนาสนะ : ศาลาการเปรียญ วิหาร ภูมิสงฆ์



รูปที่ 2-14 วัดทุ่งยาว บ้านทุ่งยาว

หมายเลข W02 วัดสองยอด

ที่ตั้ง : 37 ม.6 บ้านแม่ศึก ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.557048, 98.337689

สร้างเมื่อ พ.ศ. 2358 โดยขุนเพียรกำจัดภัย (นาค) เป็นหัวหน้านำชาวบ้านสร้างวัดขึ้น ภายในบริเวณวัดเก่าซึ่งมีซากพระธาตุเจดีย์ 2 ยอดอยู่ เป็นเหตุที่มาของชื่อวัด ภายหลังพระธาตุเจดีย์ 2 ยอดนี้ได้พังลง วัดจึงสร้างพระธาตุเจดีย์ใหม่ขึ้นทดแทน ลักษณะเป็น 2 ยอด เช่นกัน ดังปรากฏในปัจจุบัน

วัดได้รับวิสุงคามสีมา เมื่อประมาณพ.ศ. 2360

อาคารเสนาสนะ : พระธาตุเจดีย์ 2 ยอด วิหาร(สร้างด้วยไม้สัก) ศาลาบาตร ภูมิสงฆ์



รูปที่ 2-15 วัดสองยอด บ้านแม่ศึก

หมายเลข W03 วัดกอกกาน

ที่ตั้ง : 45 ม.7 บ้านกอกกาน ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.547467, 98.353116

จุดเด่น/สิ่งสำคัญภายในวัด: พระเจ้าตนหลวง

ประเพณีสำคัญ : งานบุญแปดเป็ง (วันเพ็ญเดือนแปดเหนือ)

ความสำคัญของวัดกอกกาน อยู่ที่พระเจ้าตนหลวงหรือตนหลวง ซึ่งเป็นพระประธานในวิหาร เพราะเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่ชาวเมืองแม่แจ่มเคารพนับถือกันมาก เดิมชื่อวัดศรีเมืองมา เจ้าผู้ครองนครแห่งล้านนาหลายเมืองร่วมกันสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างพระเจ้าตนหลวงในราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 ต่อมาวัดถูกทิ้งร้างไป เสนาสนะผุพังไป คงเหลือแต่องค์พระถูกดินถาว์ล้วยขึ้นปกคลุม ล่วงถึง พ.ศ.2380-90 ผู้คนมาอยู่อาศัยทำไร่ทำสวนบริเวณนี้ ได้แผ้วถางพื้นที่ จนพบเห็นพระพุทธรูปลักษณะงดงามมีดินถาว์ล้วยปกคลุม เกิดความศรัทธา จึงชักชวนกันมาช่วยแผ้วถางทำความสะอาดพื้นที่ สร้างวัดขึ้นมาใหม่ ปิดทององค์พระให้สวยงาม และเนื่องจากชาวบ้านที่ศรัทธาในพระเจ้าตนหลวง มีเป็นจำนวนมากพากันหาบข้าวของมาทำบุญ จนไม้คานกองสูงท่วมหัวคน วัดจึงถูกเรียกว่า “วัดกอกกาน” (กองไม้คาน) แต่นั้นมา

วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ.2530

อาคารเสนาสนะ : วิหารพระเจ้าตนหลวง อุโบสถ ศาลาบาตร



รูปที่ 2-16 วัดกองกาน บ้านกองกาน

หมายเลข W04 วัดนางแล

ที่ตั้ง : 50 ม.5 บ้านนาแล ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.538129, 98.348648

วัดนางแล สร้างเมื่อ พ.ศ.2526 พ่อหลวงลุน สนธิคุณ เป็นหัวหน้านำชาวบ้านต้นตาล นางแลช่วยกันสร้างวัดไว้เป็นวัดประจำ 2 หมู่บ้าน และได้มีมติเจ้าอธิการประเสริฐ กิตติโสภโณ ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลช้างเคือง เขต 2 เป็นประธานฝ่ายสงฆ์สร้างวัดแล้วเสร็จและจัดฉลองปอยหลวง เมื่อ พ.ศ.2555

ปัจจุบัน(พ.ศ.2556) ยังไม่ได้รับอนุญาตให้เป็นวัด

อาคารเสนาสนะ : วิหาร ศาลาการเปรียญ ศาลาบาตร ภูมิสงฆ์



รูปที่ 2-17 วัดนางแล

หมายเลข W05 วัดแม่ปาน

ที่ตั้ง : 54 ม.10 บ้านแม่ปาน ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.518488, 98.396840

จุดเด่น/สิ่งสำคัญภายในวัด : พระเจ้าแสนแซ่

ครูบาเตชะเป็นผู้นำชาวบ้านสร้างวัดแม่ปานขึ้นเมื่อ พ.ศ.2454 และเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกจนถึง พ.ศ.2488 วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ.2545

เจดีย์ก่ออิฐถือปูนไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง เมื่องานประเพณีเก่าเป็ง วันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำเดือน 9 เหนือของทุกปี ชาวบ้านจะมาสักการบูชา พระแสนแซ่ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์โบราณปางมารวิชัย สมัยเชียงแสนและเจดีย์โบราณ โดยยึดถือเป็นประเพณีที่สืบเนื่องกันมาช้านาน

พระเจ้าแสนแซ่ เดิมอยู่ที่วัดร้างชื่อ วัดเหล่าป่าตาล อยู่ทิศเหนือของวัดแม่ปาน ห่างไปประมาณ 1 กิโลเมตร ชาวบ้าน 8 คนได้หามพระเจ้าแสนแซ่นำมาประดิษฐานไว้ที่วัดห้วยริน ก่อนเนื่องจากบ้านแม่ปานยังไม่มีวัด จนเมื่อสร้างวัดแม่ปานเสร็จแล้ว จึงได้อัญเชิญพระเจ้าแสนแซ่ไปไว้ที่วัดแม่ปาน ตอนหามกลับแม่ปานใช้คนหาม 4 คน เนื่องจากน้ำหนักเบากว่าตอนมาจากวัดเหล่าป่าตาล ข้อมือซ้ายขององค์พระถูกหมอนแซ่ถอดเอาไป ข้อมือปัจจุบันพอก่อนแล้ว อินตะก่อนเป็นผู้ปั้นและหล่อใส่แทนของเก่า

อาคารเสนาสนะ : วิหาร เจดีย์



รูปที่ 2-18 วัดแม่ปานและพระเจ้าแสนแซ่



#### หมายเลข W06 วัดต่อเรือ

ที่ตั้ง : 4 ม.2 บ้านต่อเรือ ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.519564, 98.365181

จุดเด่น/สิ่งสำคัญภายในวัด : วิหารพื้นเมือง

วัดต่อเรือสร้างเมื่อ พ.ศ.2438 เป็นวัดประจำบ้านต่อเรือ ตามตำนานเล่าว่าชุมชนนี้เดิมชื่อบ้านต่อเรือ ได้ชื่อนี้เพราะครั้งหนึ่งในอดีต กองทหารของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์หนึ่งไม่ปรากฏพระนามได้มาตัดไม้จำนวนมากเพื่อต่อเรือแพใช้เป็นพาหนะให้เจ้าหลวงฯ เมื่อกองทัพยกกลับ เมืองเชียงใหม่ ไม่จึงเหลือแต่ตอ จึงได้ชื่อว่า “บ้านต่อเรือ” และเปลี่ยนมาเป็น “บ้านต่อเรือ” ในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน

วิหารวัดต่อเรือเป็นวิหารขนาดเล็ก ทรงคฤห์ หลังคาชั้นเดียวสองชั้น เรียบง่ายแบบพื้นบ้าน ประดับตกแต่งเพียงบริเวณหน้าบัน ด้านหน้า ด้วยการเขียนลวดลายประกอบกับไม้ฉลุลายประดับกระจกได้รับการบูรณะเมื่อ พ.ศ.2555 – 2556 วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2534

อาคารเสนาสนะ : วิหารพื้นเมือง ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ 2 หลัง หอกระจายข่าว



#### รูปที่ 2-19 วัดต่อเรือ

#### หมายเลข W07 วัดพุทธเอ็น

ที่ตั้ง : ม.15 บ้านพุทธเอ็น ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.513297, 98.351105

จุดเด่น/สิ่งสำคัญภายในวัด : โบสถ์น้ำ วิหารล้านนา บ่อน้ำทิพย์

วัดเอ็น หรือ วัดพุทธเอ็น สร้างเมื่อ พ.ศ. 2411 เดิมชื่อวัดศรีสุทธาวาส ได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2533 คำว่า “พุทธเอ็น” มาจากคำว่าพุทธเอ็น (ตะโกนบอก) ตามตำนานสมัยพุทธกาลกล่าวว่าพระพุทธเจ้าเสด็จพร้อมสาวกมา ณ บริเวณนี้ และเรียกให้สาวกนำน้ำมาถวาย เสร็จแล้วทรงบ้วนพระโอษฐ์ลงบ่อน้ำ เกิดเป็นน้ำพุตอกจากใต้พื้นดิน และไหลออกมาไม่ขาดสาย ชาวบ้านถือว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ วัดจึงได้ชื่อ “วัดพุทธเอ็น” และเพี้ยนเป็น “พุทธเอ็น” แต่ชื่อ “เอ็น” นี้ อาจมีที่มาจากความหมายในภาษาพม่า ซึ่งแปลว่า “สระน้ำ” เพราะวัดนี้มีโบสถ์อยู่กลางสระน้ำ

วัดพุทธเอ็นเดิมชื่อวัดศรีสุทธาวาสเอ็น เล่ากันว่าผู้สร้างคือ พระเมกุ มีครูบาติวัธะเป็นเจ้าอาวาส ต่อมาสมัยครูบาเทพเป็นเจ้าอาวาส ได้สร้างวิหารขึ้น และสมัยเจ้าอาวาสองค์ต่อมา คือ ครูบาปินตาได้สร้างโบสถ์น้ำขึ้น จนถึงสมัยพระอธิการทองจันทร์เป็นเจ้าอาวาสจึงได้ก่อพระธาตุเจดีย์ขึ้นเมื่อ พ.ศ.2540

วิหารวัดพุทธเอ็น เป็นวิหารปิด เครื่องไม้ ชั้นเดียว ขนาดกลาง ลักษณะของผังและรูปทรงเป็นแบบล้านนา สกulpture เชียงใหม่ ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จ ทำหน้าหลังไม่เท่ากัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์สำคัญของวิหารสกุลช่างนี้ หลังคาซ้อนชั้น ด้านหน้าสามชั้น ด้านหลังสองชั้น สอดคล้องกับผังและทำเป็นสองตับ ทั้งชายคาต่ำ โดยเฉพาะหลังมุงหน้าที่ยาวคาทั้งต่ำ จนต่ำกว่าระดับศีรษะ อันเป็นสัดส่วนเฉพาะวิหารล้านนาที่ภาคกลางไม่นิยมทำกัน เดิมมีจิตรกรรมฝาผนังที่คาดว่าเขียนรุ่นเดียวกับวัดป่าแดด และอาจเป็นช่างคนเดียวกัน มีช่องหน้าต่างขนาดเล็กบานเปิดเดียว แบบล้านนา แต่การบูรณะเมื่อ พ.ศ.2520 จิตรกรรมฝาผนังถูกเขียนใหม่ เหลือให้เห็นของเดิมเพียงส่วนเล็กๆ เหนือประตูเล็กด้านหลัง ส่วนช่องหน้าต่างก็เปลี่ยนเป็นแบบภาคกลางตามที่เห็นในปัจจุบัน



พระธาตุวัดพุทธเอ็นเป็นทรงล้านนา คือ ทำเป็นเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม เน้นส่วนที่เป็นมัลลยเถาสวมชั้น องค์ระฆังเหลือเพียงองค์เล็กตั้งอยู่เหนือชั้นมัลลยเถา

อุโบสถวัดพุทธเอ็นเป็นอุโบสถน้ำ คือเป็นอาคารตั้งอยู่กลางสระ ซึ่งเป็นรูปแบบอุโบสถที่หาได้ยากแล้วในปัจจุบัน คติการสร้างโบสถ์น้ำนี้ก็เพื่อใช้น้ำเป็น “เขตสีมา” หรือ “อุทกเขปสีมา” กำหนดพื้นที่เฉพาะสำหรับการทำสังฆกรรม แทนการใช้ใบเสมาวางบนพื้นดินโดยรอบอุโบสถตามแบบวัดทั่วไป ซึ่งสามารถกระทำได้ตามพุทธบัญญัติอุโบสถวัดพุทธเอ็นเป็นอาคารขนาดเล็ก เครื่องไม้ ทรงจั่ว หลังคาชั้นเดียว สองดับ เป็นอาคารทรงคุณค่าเพราะนับเป็นตัวแทนของรูปแบบศิลปกรรมแบบประเพณีที่หาได้ยากที่ชาวแม่แจ่มควรภูมิใจและอนุรักษ์ให้คงคุณค่าอยู่เสมอ

**อาคารเสนาสนะ :** อุโบสถน้ำ วิหารทรงล้านนา พระธาตุเจดีย์

**หมายเลข W08 วัดพร้าวหนุ่ม**

**ที่ตั้ง :** 134 ม.6 บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม

**พิกัด :** 18.510555, 98.354002

วัดพร้าวหนุ่ม สร้างเมื่อ พ.ศ. 2375 ได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2532 เป็นวัดที่มีเนื้อที่เล็กมาก คือ ประมาณ 1 ไร่ บนกำแพงรอบวัดมีเทวดาประดับ วัดตั้งอยู่ในชุมชนบ้านพร้าวหนุ่ม มีบทบาทเป็นศูนย์กลางสังคมไม่เพียงชุมชนบ้านพร้าวหนุ่มเท่านั้น แต่สำหรับชาวแม่แจ่มทั่วไปด้วย เพราะวัดจัดให้มีการอบรมเผยแพรศาสนาอย่างต่อเนื่อง เป็นศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์และเป็นสถานที่จัดอบรมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนและประชาชนโดยทั่วไป

วัดพร้าวหนุ่มสร้างวิหารหลังใหม่เมื่อพ.ศ.2551 เป็นการสร้างทดแทนหลังเก่าซึ่งมีขนาดเล็กและสภาพทรุดโทรม วิหารหลังใหม่เป็นวิหารทรงล้านนาประยุกต์ ประดับตกแต่งอย่างแพรวพราวทั้งภายนอกและภายในโดยใช้รูปแบบและลวดลายแบบล้านนา

**อาคารเสนาสนะ :** วิหาร ศาลาบาตร ศาลาเปรียญ ฼ฎฐิสถ์



รูปที่ 2-20 วัดพุทธเอ็น

รูปที่ 2-21 วัดพร้าวหนุ่ม

#### หมายเลข W09 วัดเจียง

ที่ตั้ง : 53 ม.16 บ้านสันหนอง ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.510118, 98.359415

จุดเด่น/สิ่งสำคัญภายในวัด : พระเจ้าแสนทอง พระธาตุทรงผ้าอ้อม พระธาตุวัดปราสาท

ประเพณีสำคัญ : งานบุญห้าเป็ง (วันเพ็ญเดือนห้าเหนือ)

วัดเจียง ก่อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1974 ไม่ทราบประวัติการก่อสร้างเพราะที่บ้านเจียงเดิมมีวัดอยู่ 4 วัด ได้แก่ วัดสะเหล วัดเจียง วัดเจียง และวัดปราสาท ปัจจุบันสถานที่วัดสะเหลและวัดเจียงเป็นวัดร้างใช้เป็นที่ทำการศูนย์มาลาเรียแม่แจ่ม และเป็นหอพักเด็กชาวเขา ส่วนวัดปราสาทนั้น ยังมีธาตุเจดีย์เก่าหลงเหลืออยู่เป็นธาตุทรงปราสาทแบบล้านนาไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันได้สร้างกำแพงล้อมรอบไว้ในบริเวณเดียวกับวัดเจียง เพื่อป้องกันการบุกรุกที่ดินและเพื่อรักษาปูชนียสถานให้คงอยู่ตลอดไป

ชาวเมืองแจ่มถือเอาวันเพ็ญเดือนห้า หรือห้าเป็งเป็นวันทำบุญใหญ่ที่วัดเจียง เป็นประเพณีที่เริ่มจัดเมื่อ พ.ศ.2492 นอกจากกิจกรรมการแห่คว้านข้าววัดจากศรัทธาบ้านต่างของเมืองแม่แจ่มแล้ว ชาวเมืองแจ่มยังใช้โอกาสนี้มากราบไหว้พระเจ้าแสนทอง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เก่าแก่ของเมืองแม่แจ่มที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือมาก หากปีไหนฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวเมืองแจ่มจะแห่พระเจ้าแสนทองเพื่อขอฝน

พระเจ้าแสนทอง เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย ศิลปะเชียงแสนยุคที่ 3 หรือสิงห์ 3 หน้าตักกว้างประมาณ 20 นิ้ว สูง 23 นิ้ว ตามตำนานเล่าว่าขุนหลวงมะลังกะ หรือขุนหลวงวิลังคะ เป็นผู้สร้าง เดิมประดิษฐานอยู่ที่วัดร้าง “โต้งยางใหม่” หรือทุ่งยางใหม่ ถึงปี พ.ศ.2500 คณะสงฆ์ร่วมกับทางราชการได้อัญเชิญมาไว้บนที่ว่าการอำเภอแม่แจ่ม เพราะเกรงว่าจะถูกขโมยจนถึงปี พ.ศ.2509 พระธรรมโมลี เจ้าคณะภาค 7 ได้มีคำสั่งให้อาราธนาพระเจ้าแสนทองมาประดิษฐาน ณ วัดเจียง เพราะกลัวสูญหาย และเพื่อให้ประชาชนได้กราบไหว้ ทุ่งนาบริเวณวิหารน้อยวัดโต้งยางใหม่ เมื่ออัญเชิญพระเจ้าแสนทองมาแล้วก็ถูกทิ้งร้างจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านอยู่ไม่ได้ จึงพากันย้ายไปอยู่บ้านต่อเรือ เพราะคนทำนาบริเวณนั้นตายไม่ทราบสาเหตุหลายคน

พ.ศ.2551 ขโมยจัดประติมากรรมพระเจ้าแสนทอง แต่ยกพระเจ้าแสนทองไม่ขึ้น ฤกษ์ขโมยยังติดอยู่ที่ฐานพระเจ้าแสนทอง จึงนำพระพุทธรูปองค์อื่นไปแทน 2 องค์ ที่สุดตำรวจติดตามคืนมาได้จากป่าจังหวัดแพร่

พระธาตุวัดเจียงเป็นพระธาตุสำคัญอีกองค์หนึ่งมีรูปทรงแปลกไม่พบที่อื่นใด ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง ตั้งอยู่ด้านหลังวิหารพระเจ้าแสนทอง เป็นพระธาตุแบบฐานเตี้ย เรือนธาตุยี่ตุง สันฐานเป็นทรงกระบอกกลมเกลี้ยงเกลี้ยงๆ แล้วสอบช่วงปลายเข้าหากันแบบตรงๆ มียอดฉัตรขนาดเล็ก ชาวเมืองแจ่มเรียกว่า “ทรงผ้าอ้อม” (ลักษณะผ้าห่อพระธาตุ) ตามตำนานกล่าวว่าพระมหากษัตริย์ชื่อว่า ษะระติกา ได้นำผ้าจีวรของพระพุทธเจ้ามาบรรจุไว้ข้างใน ตามคำไหว้พระเจดีย์ว่า “ษะระติกา พรหมา จีวะระ ถานัง ทุสสะติยัง อหังวันทามิสัพพะทา อหังวันทามิสัพพะโส” พระธาตุวัดเจียงและพระธาตุวัดปราสาท กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนพระธาตุวัดเจียงและพระธาตุวัดปราสาทเป็นโบราณสถานแล้ว และพระเจ้าแสนทอง ก็ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุ สมบัติวัฒนธรรมของชาติแล้วเช่นกัน

อาคารเสนาสนะ : พระธาตุเจดีย์ทรงผ้าอ้อม (หกเหลี่ยม) พระธาตุเจดีย์วัดปราสาท วิหาร กุฏิ



#### รูปที่ 2-22 วัดเจียง

(บน) วิหารและพระธาตุวัดเจียง

(กลาง) พระธาตุวัดปราสาทและวิหารพระเจ้าแสนทอง

(ล่าง) ประเพณีห้าเป็งที่วัดเจียงและพระเจ้าแสนทอง



#### หมายเลข W10 วัดบนนา

ที่ตั้ง : 249 ม.14 บ้านบนนา ต.ช้างเค็ญ อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.508516, 98.343681

สิ่งสำคัญภายในวัด : ธรรมาสน์

พระครูบาชัยชนะ (ตุ้เจ้าหลวงจ้อย) เดิมอยู่วัดพร้าวหนุม เป็นผู้นำฝ่ายบรรพชิต และเฒ่าปุก เฒ่าอิ เฒ่าพรหม เฒ่ามน และเฒ่าอ่อง เป็นผู้นำฝ่ายคฤหัสถ์ นำชาวบ้านสร้างวัดบนนาขึ้นเมื่อ พ.ศ.2435 และมีผู้อุปถัมภ์บำรุงอีก 20 หลักราชอาณาจักร ประกาศตั้งเป็นวัดเมื่อ พ.ศ.2453 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2533

อาคารเสนาสนะ : วิหาร อุโบสถ ศาลาบาตร กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ



รูปที่ 2-23 วัดบนนา

#### หมายเลข W11 วัดกู่

ที่ตั้ง : 52 ม.3 บ้านสันหนอง ต.ช้างเค็ญ อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.50586, 98.359849

สิ่งสำคัญภายในวัด : ปรียัติธรรมแผนกสามัญ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

วัดกู่เป็นวัดประจำหมู่บ้านสันหนอง เดิมวัดตั้งอยู่ที่โรงเรียนบ้านช้างเค็ญชื่อวัดโหลงช้างเป็นวัดที่มีบริเวณกว้างมาก วัดกู่สร้างเมื่อ พ.ศ.2453 โดยพระศรีวิชัยร่วมกับชาวบ้านปากกล้วย ในบริเวณที่มีกู่(สถูป)ตั้งอยู่ จึงได้ชื่อว่าวัดกู่ มีพระภิกษุเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก พ.ศ.2478-2481 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ.2529



รูปที่ 2-24 วัดกู่

#### หมายเลข W12 วัดน้อย

ที่ตั้ง : ม.7 บ้านป่าเทอ ต.ช้างเค็ญ อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.501511, 98.352849

วัดน้อย เดิมตั้งอยู่ที่กลางทุ่งนาระหว่างบ้านพร้าวหนุมกับบ้านป่าเทอ สร้างเมื่อ พ.ศ.2370 ร่วมสมัยเดียวกับวัดช้างเค็ญ แต่ถูกทิ้งร้างไปนานเหมือนกับวัดร้างต่างๆไปในเมืองแม่แจ่ม จนกระทั่งปี พ.ศ. 2435 ครูบาโสภณ เดินทางมาจากอำเภอสันป่าตองเพื่อติดตามหาโยมพ่อซึ่งได้มาอยู่เมืองแม่แจ่ม ครูบาโสภณเดินทางไปพบวัดร้างระหว่างทางจากบ้านพร้าวหนุมไปบ้านป่าเทอจึงปรารถนาอยากสร้างวัดขึ้นเพื่ออยู่ปฏิบัติธรรม จึงปรึกษากับชาวบ้านแล้วจึงเริ่มสร้างวัดน้อยขึ้นใหม่และได้อยู่ปฏิบัติธรรมตลอดอายุขัย

เนื่องจากการเดินทางไปวัดน้อยของศรัทธาบ้านป่าเทอลำบากเพราะต้องเดินบนคันนาและมีระยะทางไกล ปี พ.ศ.2498 ตู๋หลวงคำ เจ้าอาวาสพร้อมด้วยชาวบ้านป่าเทอจึงได้สร้างวัดขึ้นใหม่ที่บริเวณวัดร้างในหมู่บ้านป่าเทอ และได้ย้ายพระพุทธรูปองค์เล็ก 2 องค์ไปก่อน ปี พ.ศ.2503 ได้ชวนชาวบ้านไปช่วยกันชักลากพระพุทธรูปองค์ใหญ่ไปไว้ในวัดที่สร้างขึ้นใหม่และเพื่อความสะดวกในการขออนุญาตตั้งวัดจึงใช้ชื่อว่า “วัดน้อย” ตามเดิม วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2545

อาคารเสนาสนะ : วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ ศาลาบาตร



รูปที่ 2-25 วัดน้อย

โครงการศึกษาและจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่



#### หมายเลข W13 วัดห้วยริน

ที่ตั้ง : 45 ม.9 บ้านห้วยริน ต.ช้างเค็ญ อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.502828, 98.384948

จุดเด่น/สิ่งสำคัญภายในวัด : วิหารพื้นเมือง รอยพระพุทธรูป จิตรกรรมเล่าเรื่องและวิถีชีวิตในเมืองแม่แจ่ม

พระโพธิเป็นผู้นำชาวบ้านสร้างวัดนี้ขึ้นบนที่ราบเชิงเขาใกล้ลำห้วยมีน้ำไหลริน วัดจึงได้ชื่อว่าวัดห้วยริน มีเจ้าอาวาสรูปแรกชื่อ พระโพธิ (พ.ศ.2440 – 2477) และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2545

วิหารวัดห้วยรินเป็นวิหารขนาดเล็ก ทรงพื้นเมือง คือทำหลังคาสองชั้น สองตับ ลดชั้นเฉพาะด้านหน้าตรงมุขหน้า ผนังไม่ทำแบบยกเก็จหรือหักจ็อกแบบวัดยางหลวง การก่อสร้างไม่เป็นแบบประณีตบรรจงและตกแต่งเท่าวัดยางหลวง ซึ่งมีระนาบหลังคาอ่อนโค้ง แต่ใช้ระนาบตรงเหมือนที่วัดกองแขกเหนือ เป็นแบบวัดพื้นบ้าน การวางผังวัดและยึดถือการหันหน้าวิหารไปทางทิศตะวันออกอย่างเคร่งครัดจึงทำให้การเข้าสู่วัดของชุมชนอยู่ทางทิศตะวันตกซึ่งเป็นด้านหลังวัดและตัววิหารมุขหน้าในสภาพปัจจุบันมีผนังก่ออิฐฉาบปูนปิด มีประตูบานเปิดคู่ด้านหน้าหลังคามุงกระเบื้องดินขอพื้นเมือง ประดับด้วยซ้อฟ้าและหางหงส์ ประดับหน้าบันด้วยไม้ฉลุลาย ตัววิหารชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา และได้รับการบูรณะเมื่อ พ.ศ.2555 จากจิตศรัทธาสาธุชนร่วมกันทอดกฐินหาทุน

นอกจากวิหารเก่าแบบพื้นเมือง ยังมีศาลาที่เริ่มสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2540 แล้วเสร็จฉลองเมื่อ พ.ศ.2550 ภายในมีภาพเขียนฝาผนังเล่าเรื่องและวิถีชีวิตชาวแม่แจ่มในอดีตที่บางอย่างยังสืบทอดปฏิบัติกันสืบมาถึงปัจจุบัน เป็นจุดสนใจสำหรับผู้สนใจวิถีชีวิตพื้นบ้านได้ดี ผลงานของนายประพันธ์ บุญทา บ้านมะขามหลวง อ.สันป่าตอง

พระธาตุเจดีย์วัดห้วยริน พระใบฎีกาสวัสดิ์ อภิวิมลโน เจ้าอาวาสได้เริ่มก่อสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2553 ปัจจุบัน (พ.ศ.2556) ยังไม่แล้วเสร็จ

อาคารเสนาสนะ : วิหารพื้นเมืองแบบล้านนา ศาลา พระธาตุเจดีย์



รูปที่ 2-26 วัดห้วยริน

.....

#### หมายเลข W14 วัดบ้านเหล่า

ที่ตั้ง : 93 ม.3 บ้านเหล่า ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.497319, 98.397427

พระทองอิน สุรินโท เจ้าอาวาสวัดป่าแดด พร้อมประชาชนบ้านเหล่า 30 หลังคาเรือนประชาชนบ้านผาง 28 หลังคาเรือนและประชาชนบ้านสามสบ 6 หลังคาเรือน พร้อมใจกันสร้างวัดที่เชิงเขา เมื่อปี พ.ศ.2500 บนที่ดินของนายแก้ว แจ่มใส ที่มอบให้นายปันแก้ว บุญเทียมยกให้เป็นที่ดินของวัด มีเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่ ก่อสร้างเป็นที่พักพระสงฆ์ เพื่อให้ศรัทธาผู้สูงอายุไม่ต้องเดินทางไปทำบุญที่วัดป่าแดดซึ่งอยู่ไกล วัดบ้านเหล่าได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็นวัดเมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ.2535

วัดบ้านเหล่าพัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์เดิมที่มีป่าชุมชน ป่าอนุรักษ์ ประมาณ 500 ไร่ เพื่อจัดสร้างเป็นสถานปฏิบัติธรรมในแนวสติปัฏฐาน 4 ตามแนวทางของหลวงปู่ทอง วัดพระธาตุศรีจอมทอง เนื่องจากเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันได้ผ่านการอบรมปฏิบัติธรรม ตามแนวทางของหลวงปู่ทองตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 ปฏิบัติต่อเนื่องมาทุกปี ได้อบรมเป็นพระวิปัสสนาจารย์เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2555 โดยมีพระครูญาณกิตติศีลคุณ เจ้าคณะอำเภอแม่แจ่มให้การสนับสนุนประเพณีประจำปีคือการทอดผ้าห่มองค์พระธาตุ จัดขึ้นในวันแรม 14 – 15 ค่ำ เดือน 3 เหนือ มีการทอดผ้าและย้อมผ้า มีพิธีสงฆ์หลากหลายกิจกรรม สวดท้าย “พิธีदानเข้าใหม่และเผาหลวงพ่อเจ้า” เข้าวันแรม 15 ค่ำ

วัดได้รับรางวัลดีเด่น “วัดขึ้นตา ประชาชื่นใจ” ประจำปี พ.ศ.2556

อาคารเสนาสนะ : วิหาร ศาลาปฏิบัติธรรม พระธาตุเจดีย์ กุฏิสงฆ์



รูปที่ 2-27 วัดบ้านเหล่า





**หมายเลข W15 วัดช้างเค็ง**

**ที่ตั้ง :** 1 ม.4 บ้านเกาะ ต.ช้างเค็ง อ.แม่แจ่ม

**พิกัด :** 18.497405, 98.364500

**จุดเด่น/สิ่งสำคัญภายในวัด :** พระธาตุช้างเค็ง พระสังกัจจายน์ น้ำบ่อทิพย์ แผ่นจารึกไม้

**ประเพณีสำคัญ :** งานบุญหกเป็ง (วันเพ็ญเดือนหกเหนือ)

วัดช้างเค็ง สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.1970 เป็นวัดแรกของเมืองแจ่มได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2532 เดิมชื่อ “วัดหลวงจั้งเค็ง” ชาวบ้านเรียก “วัดหลวง” เพราะเป็นวัดที่ตั้งอยู่ตรงสะดือเมือง หรือศูนย์กลางเมือง ตรงบริเวณที่สร้างพระธาตุนั้นตามตำนานกล่าวว่าเป็นจุดที่พระพุทธเจ้าและพระมหากัจจายนะประทับในคราวที่จาริกผ่านมา ทรงใช้ไม้ขีดเส้นที่พื้นดินเพื่อแบ่งเขตแดนให้สิ่งทั้งปวงคู่หนึ่งที่อยู่กันเพื่อชิงความเป็นใหญ่ในแผ่นดินนี้ ทรงประทานพระเกศา 8 เส้นให้พ่อค้า 2 คนนำไปบรรจุในพระธาตุเพื่อบูชาต่อไป และให้นำอุปกรณ์ที่รองรับพระเกศา ได้แก่ ไม้คานหาบ หม้อใส่ผอบ ผอบไม้ฮวก(ไม้รวก) และผ้าขาวไปก่อพระสถูปทั้ง 4 ทิศของเมืองเพื่อสักการะ ที่ดอยกู่ ดอยกู่ได้ ดอยฮวก และดอยสะกาน

ชาวเมืองแจ่มถือเอาวาระต่างๆ ในรอบปีจัดให้มีงานบุญประเพณีที่วัดช้างเค็ง ได้แก่ ประเพณีสงฆ์พระธาตุ วันที่ 16 เมษายน วันหกเป็ง (วันเพ็ญเดือน 6 เหนือ) เป็นงานบุญ ถวายคั้วตาน มีขบวนแห่รื่นเริงสนุกสนาน และวันสิบสองเป็ง (วันเพ็ญเดือน 12 เหนือ) เป็นบุญประเพณีตานกั้วสลาก

ตำนานเล่าว่า ป่อน้ำทิพย์และสระน้ำเป็นที่สงฆ์ของพระพุทธเจ้าและพระมหากัจจายนะ เมื่อพ่อนานสุจาร์ รมโพธิ์บวชเป็นพระมีข้าวตอกออกที่น้ำบ่อทิพย์ พระสงฆ์สามเณรพากันไปตักเอาข้าวตอกเก็บไว้ และน้ำในบ่อเอ่อขึ้นมากจนล้นบ่อ เหตุการณ์แบบนี้เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว ปัจจุบันทางวัดสืบทอดขึ้นหอสูงเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ภายในวัด ส่วนสระน้ำก็ยังเหมือนเดิมชาวบ้านมักนำปลาที่ทำพิธีสืบทอดไปปล่อยในสระเพราะไม่อยากให้ใครจับไปกิน

จารึกแผ่นไม้ วัดช้างเค็ง มีความโดยย่อว่า

“เมื่อปี 1209 (พ.ศ. 2390) เจ้าแก้วเมืองมา และชายาชื่อ สะหรีบุญยวง ได้มาบูรณะพระธาตุ และสร้างวิหาร 2 หลัง หลังหนึ่งประดิษฐานพระพุทธรูป อีกหลังหนึ่ง ประดิษฐานพระมหากัจจายนะมีครุบาลีสลามณเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และแสนสิริต้องแด้ม เป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ มีครุทราชาชาวบ้านร่วมช่วยกัน” และลงในป้ายจารึกว่า “แสนสิริต้องแด้มจลิกกับนี้ไว้แล”

อาคารเสนาสนะ : พระธาตุช้างเค็ง(พระธาตุทรงปราสาท) วิหารน้อยพระมหากัจจายน์ วิหารหลวง กุฏิ



รูปที่ 2-28 วัดช้างเค็ง

(บน) วิหาร และพระธาตุช้างเค็ง (ล่าง) พระสังกัจจายน์ ป่อน้ำทิพย์ และจารึกไม้

.....

หมายเลข W16 วัดบุปผาราม

ที่ตั้ง : 10 ม.12 บ้านช่างเคิงบน ต.ช่างเคิง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.498524, 98.369199

ประเพณีสำคัญ : งานบุญแปดเป็ง (วันเพ็ญเดือนแปดเหนือ)

วัดบุปผารามนี้เป็นวัดที่ย้ายมาจากวัดเดิมคือ วัดดอยฮวก ซึ่งถูกไฟไหม้และปล่อยทิ้งร้างเป็นเวลานาน จนถึงปีพ.ศ.2469 พระครูหมานมงคล (สุดใจ สุ่มงคล) อดีตเจ้าคณะอำเภอแม่แจ่มเป็นประธานฝ่ายบรรพชิต ขุนชาญช่างเคิง (ไผ่ กาพย์ไชย) กำนันตำบลช่างเคิงเป็นประธานฝ่ายฆราวาสนำภิกษุ สามเณร และศรัทธาประชาชนประมาณ 20 ครอบครัว ร่วมกันแผ้วถางพื้นที่ ได้พื้นที่ประมาณ 4 ไร่ สร้างเป็นวัดขึ้น ให้ชื่อว่า วัดบุปผาราม มีพระครูหมานมงคลเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก (พ.ศ.2469 – 2514) ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2493

วัดบุปผารามเป็นศูนย์กลางทางสังคมที่มีบทบาทหรือกิจกรรมต่อชุมชนแม่แจ่มสูงวัดหนึ่ง เช่น การจัดตั้ง ธนาคารข้าวสำหรับคนยากจน จัดตั้งกองทุนการศึกษาสำหรับนักเรียน ส่งพระภิกษุเข้าไปสอนศาสนาในโรงเรียนต่างๆ จัดตั้งหอกระจายข่าวเพื่อเผยแพร่ข่าวสาร บทความทางโลกทางธรรม และพัฒนาเป็นสถานีวิฑูรย์ชุมชนในปัจจุบัน จัดการอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนเป็นประจำ จัดกิจกรรมงานบุญต่างๆเป็นประจำ จัดตั้งห้องสมุด และพิพิธภัณฑสถานของท้องถิ่นแม่แจ่ม

อาคารเสนาสนะ : พระธาตุเจดีย์ วิหาร โบสถ์ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น



รูปที่ 2-29 วัดบุปผาราม

(บน) วิหารและพระธาตุวัดบุปผาราม (ล่าง) บุญประเพณีหกเป็งที่วัดบุปผาราม

.....





#### หมายเลข W17 วัดบ้านทัพ

ที่ตั้ง : 93 ม. 5 บ้านทัพ ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม

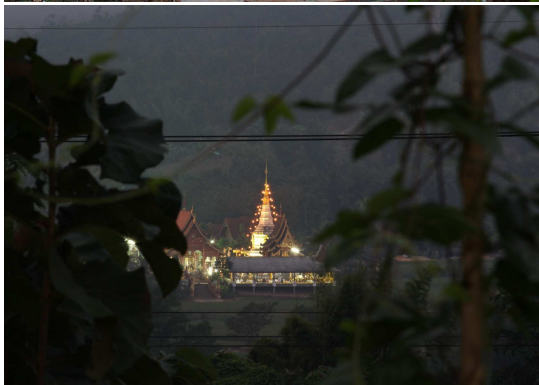
พิกัด : 18.486132, 98.368346

วัดบ้านทัพเดิมชื่อวัดศรีหนองเหนือ สร้างเมื่อ พ.ศ.2402 ได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2532 เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งสำคัญที่ทำให้เกิดทัศนียภาพที่สวยงามของเมืองแม่แจ่ม เพราะตั้งอยู่ริมทุ่งนาด้านตรงข้ามกับเมือง มองจากเมืองจะเห็นวัดบ้านทัพผ่านทุ่งนาและลำน้ำแจ่ม โดยเฉพาะในช่วงตั้งแต่ปลายเดือนกันยายน-ปลายเดือนพฤศจิกายนที่ทุ่งนาเต็มไปด้วยต้นข้าวเขียวขจี แล้วเปลี่ยนเป็นสีทองในช่วงที่เมล็ดข้าวออกรวงและสุก รอคอยเก็บเกี่ยว ลำน้ำแจ่มก็มีน้ำไหลเต็มตลิ่ง จนบางคนเรียกวัดบ้านทัพว่า “วัดกลางทุ่ง” เพราะภาพที่เห็นคล้ายกับวัดตั้งอยู่กลางทุ่ง

อุโบสถวัดบ้านทัพเป็นอุโบสถไม้ สร้างขึ้นเมื่อราว พ.ศ.2544 เป็นอุโบสถไม้ ฝาไม้ทำคล้ายฝาไม้ปะกนของภาคกลาง ระบายหลังคาอ่อนโค้งตามแบบล้านนา ทำเป็นหลังคาสามชั้นสองตับ ลดชั้นหน้าหลังเท่ากัน องค์กรประกอบและลวดลายประดับเป็นแบบล้านนา ทั้งเครื่องหลังคา คือ ปราสาเพื่ออง ช่อฟ้า ตัวลายอง หางวัน และซุ้มประตูหน้าต่าง ราวบันไดทางเข้าทำเป็นหางวันตามแบบล้านนา แทนการใช้นาค ตามแบบภาคกลาง เป็นผลงานของสล่าล้านนารุ่นใหม่ที่ใส่ใจกับองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ล้านนา เพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับพุทธศาสนสถานพื้นถิ่น ให้ผู้พบเห็นได้รับความเพลิดเพลินเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่และมีเอกลักษณ์ต่างจากภาคอื่นๆ

จุดน่าสนใจของวัดบ้านทัพ คือ งานบุญประเพณีตามวาระต่างๆที่มีศรัทธาสาธุชนมาร่วมงานบุญเป็นจำนวนมาก เพราะวัดบ้านทัพเป็นวัดประจำชุมชนถึง 3 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านทับ บ้านไร่ และบ้านท้องผาย งานบุญประเพณีจึงมีความคึกคักของผู้คนมากกว่าวัดอื่นๆ อีกทั้งชาวบ้านนิยมแต่งกายพื้นเมือง นุ่งซิ่นตีนจก เป็นที่น่ายประทับใจสำหรับผู้พบเห็น

อาคารเสนาสนะ : พระธาตุเจดีย์ อุโบสถ วิหาร ศาลาบาตร กุฏิสงฆ์ ศาลาปฏิบัติธรรม



#### รูปที่ 2-30 วัดบ้านทัพ

(บน) วิหาร พระธาตุ และอุโบสถวัดบ้านทัพ (ล่าง) มุมมองวัดบ้านทัพผ่านทุ่งนา

วัดพระบาท สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2451 วัดแห่งนี้มีรอยพระพุทธรูปที่ชาวบ้านเชื่อว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาที่นี่แล้วประทับรอยพระบาทเอาไว้ จึงได้ชื่อว่าวัดพระบาท รอยพระบาทเดิมอยู่ริมน้ำแม่กระ ซึ่งล้นหรือชาวบ้านไปพบ จึงได้ช่วยกันนำมาไว้ในบริเวณวัด ชาวเมืองแจ่มมีประเพณีสงกรานต์รอยพระบาทในวันเจ็ดเป็ง (วันเพ็ญเดือน 7 เหนือ) ของทุกปี

**อาคารเสนาสนะ :** วิหาร ศาลาบาตร กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ



รูปที่ 2-31 วัดพระบาท







#### หมายเลข W19 วัดป่าแดด

ที่ตั้ง : 99 ม.4 บ้านยางหลวง ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.479263, 98.3762750

จุดเด่น/สิ่งสำคัญภายในวัด : วิหารล้านนา จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหาร หอไตร

วัดป่าแดด เดิมชื่อวัดใหม่เมืองแจ่มหรือวัดเหนือ ซึ่งคู่กับวัดใต้คือ วัดยางหลวง พระยาเชื้อนแก้ว เจ้าเมืองแจ่มซื้อที่ดินมาเพื่อสร้างวัดเมื่อ พ.ศ.2400 ก่อสร้างวิหารแล้วเสร็จและฉลองเมื่อ พ.ศ.2428 หอไตรสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2450 และอุโบสถหลังใหม่ของวัดถูกสร้างขึ้นนอกกำแพงวัดเมื่อ พ.ศ.2543

วัดป่าแดด เป็นวัดที่มีชื่อเสียงของเมืองแม่แจ่มวัดหนึ่งในช่วงเวลาที่ผ่านมามี เพราะได้รับการส่งเสริมประชาสัมพันธ์จากงานจุลกฐินประจำปีที่มีอาจารย์เผ่าทอง ทองเจือ ได้ริเริ่มดำเนินการ โดยใช้วัดเป็นส่วนหนึ่งของงานพิธี ตลอดงานการมีงานจิตรกรรมฝาผนังที่มีคุณค่าและยังมีสภาพดี อาคารวิหารวัดป่าแดดได้รับการบูรณะและขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติแล้ว

วิหารวัดป่าแดด เป็นวิหารแบบล้านนา ที่มีรายละเอียดของผนัง และหลังคาที่แตกต่างออกไป คือ ลักษณะเป็นอาคารที่มีผนังสลับเหลี่ยมผืนผ้าแบบยกเก็จ คือมีการลดขนาดความกว้างของช่วงเสา หลังคาสองตลบ สามชั้น ไม่มีมุขหน้าเป็นระเบียงโถง และไม่มีมุขหลัง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของวิหารล้านนาที่ต่างจากแบบภาคกลาง

จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าแดด เป็นศิลปะที่มีชื่อเสียงมากในเมืองแม่แจ่ม อายุประมาณ 150 ปี เขียนโดยช่างแต้ม ชาวไทใหญ่ (ประเด็นนี้ยังเป็นที่ยสงสัย เพราะอักษรที่จารึกได้ภาพ เป็นอักษรล้านนาไม่ใช่อักษรไทใหญ่) ยังมีสภาพค่อนข้างดี เป็นภาพพุทธประวัติ เวสสันดรชาดก วิทูรบัณฑิต นิทานพื้นบ้านจันทราฯ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวแม่แจ่มเมื่อ 100 กว่าปีก่อน ทั้งในด้านการประกอบอาชีพกสิกรรม และการแต่งกาย รวมทั้งเป็นภาพเรื่องราวของพุทธประวัติและชาดกต่าง ๆ มีทั้งหมด 8 ภาพ

อาคารเสนาสนะ : วิหาร หอไตร อุโบสถกลางน้ำ โรงเรียนปริยัติธรรม



#### รูปที่ 2-32 วัดป่าแดด

(บน) วิหาร พระประธานในวิหาร และ  
ธรรมาสน์

(กลาง) หอไตร โบสถ์ และบุญประเพณี  
วัดป่าแดด

(ล่าง) จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดป่าแดด

#### หมายเลข W20 วัดยางหลวง

ที่ตั้ง : 102 ม.6 บ้านยางหลวง ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.475656, 98.3709540

จุดเด่น/สิ่งสำคัญภายในวัด : อุโบสถ ปราสาทภายในอุโบสถ เรียกว่า กิจกฏ (สร้างเป็นตัวแทนของเขาคิชฌกูฏ)

วัดยางหลวงเป็นวัดเก่าแก่ที่ใช้ชื่อตามชื่อผู้สร้างคือ “ยางหลวง” หรือชาวกะเหรี่ยง (คนล้านนาเรียก “ยาง”) ที่ชื่อ “หลวง” สร้างเมื่อ พ.ศ. 2026 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2038 เป็นวัดที่มีชื่อเสียงของเมืองแจ่ม เพราะได้รับการส่งเสริมประชาสัมพันธ์จากงานจุลจกฐินประจำปี ที่อาจารย์เผ่าทอง ทองเจือ ได้ริเริ่มดำเนินการ โดยใช้วัดยางหลวงเป็นจุดเริ่มต้นของงานพิธี และการได้รับการบูรณะซ่อมแซมอุโบสถ การได้รับการสร้างวิหารหลังใหม่ ถวายเมื่อ พ.ศ.2545 ด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาที่สวยงาม ตลอดจนการจัดสร้างพระพุทธรูปไม้องค์ใหญ่ เป็นพระประธานของวิหารหลังนี้

อุโบสถวัดยางหลวงถูกกำหนดให้เป็นอาคารประธาน โดยตั้งอยู่ในแกนประธาน ตรงซุ้มประตูวัด ลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว ศิลปะล้านนา เครื่องไม้ ผนังสีเหลี่ยมผืนผ้าแบบยกเก็จ หลังคาสองชั้น สองชั้น และลดชั้นเฉพาะด้านหน้าตรงระเบียงมุข ด้านหลังเป็นหลังคาชั้นเดียว การยกเก็จผนังทำเฉพาะด้านหน้าสัมพันธ์กับการลดชั้นหลังคา ซึ่งลักษณะนี้เป็นรูปแบบเดียวกับวิหารวัดกองแขกเหนือ ต่างกันที่ระนาบหลังคาของอุโบสถวัดยางหลวงหลังนี้อ่อนโค้งตักท้องช้าง ต่างจากวัดกองแขกเหนือซึ่งระนาบหลังคาตรง

ปราสาทหรือกิจกฏ ตั้งอยู่ภายในวิหารตรงบริเวณที่ประดิษฐานพระประธาน เป็นปราสาทก่ออิฐฉาบปูน ตกแต่งลวดลายปูนปั้น ศิลปะล้านนาพื้นเมืองแม่แจ่มที่ได้รับอิทธิพลจากผสมผสานกับเชียงแสน รูปแบบการสร้างปราสาทหลังนี้เป็นลักษณะพิเศษที่ไม่พบที่อื่น เพราะลักษณะการสร้างกุฏิหรือปราสาทในอาคารอุโบสถหรือวิหารนี้ มีปรากฏในวัฒนธรรมล้านนาหลายแห่ง แต่มีรูปแบบที่แตกต่างจากที่นี้ โดยทั่วไปรูปแบบการทำปราสาทในวิหาร มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ปราสาทพระประธานในวิหารโถง คือหากสร้างเป็นวิหารโถงหรือวิหารที่ไม่มีผนัง ก็มักจะสร้างปราสาทสำหรับประดิษฐานพระประธาน เช่น วิหารหลวงวัดพระธาตุลำปางหลวง อีกลักษณะหนึ่งคือสร้างเป็นวิหารปิดหรือวิหารมีผนัง ก็สร้างปราสาทไว้ด้านนอก ตั้งอยู่ชิดกับด้านหลังอาคาร มีช่องทางต่อกับภายในวิหาร พระประธานจะประดิษฐานอยู่ในปราสาทบ้าง อยู่ในวิหารด้านหน้าปราสาทบ้าง เช่น วิหารลายคำวัดพระสิงห์ วิหารที่วัดปราสาท ลักษณะการสร้างปราสาทไว้ภายในตัวอาคารปิดแบบอุโบสถวัดยางหลวงนี้ จึงเป็นลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนวิหารแบบมีปราสาทของล้านนาทั่วไป

งานปูนปั้นปราสาทพระเจ้านี้มีชื่อเสียงด้านความงดงามมาก มีรูปสัตว์หิมพานต์แบบต่างๆ ทำเป็นแบบนูนต่ำ นูนสูง และลอยตัวทั้งรูปนก นาค กิณรี กิณรีและสิงห์พญาย ซึ่งเป็นการผสมผสานกันระหว่างศิลปะพุกาม ลังกาและล้านนาเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะรูปสิงห์พญายยืนกางเล็บเป็นศิลปะแบบลังกาที่หายากและไม่พบในที่อื่นๆ ปราสาทหรือกิจกฏนี้ เป็นสิ่งสำคัญตามความเชื่อของชาวเมืองแจ่มที่เชื่อกันว่าเป็นประตูสู่สวรรค์

ลักษณะระเบียงมุขหน้าของอุโบสถเป็นระเบียงโถง ไม่ก่อผนัง ปัจจุบันมีการติดตั้งซุ้มกรงไม้ใช้เป็นทางเข้าหลักของอุโบสถและมีทางเขารองอยู่ด้านข้างทางทิศเหนือ บันไดทางขึ้นสู่ทางเข้าทั้งสองแห่งตกแต่งราวบันไดเป็นแบบเดียวกัน ซึ่งเป็นแบบเดียวกับกับราวบันไดที่วิหารวัดกองแขกเหนือ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเมืองแม่แจ่ม

อาคารเสนาสนะ : อุโบสถแบบพื้นเมือง วิหารหลังใหม่พร้อมพระประธานขนาดใหญ่ทำด้วยไม้

#### รูปที่ 2-33 วัดยางหลวง

(บน) อุโบสถและพระประธาน

(กลาง) วิหารและพระประธาน

(ล่าง) กิจกฏ





### หมายเลข W21 วัดกองแขกเหนือ

ที่ตั้ง : 78 ม.9 บ้านกองแขกเหนือ ต.กองแขก อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.434434, 98.39287

สิ่งสำคัญภายในวัด : พระติโต พระประธานภายในวิหาร จิตรกรรมบนผนังไม้คอสองภายในวิหาร

วัดกองแขกเหนือ เป็นวัดที่ตั้งอยู่บ้านกองแขกซึ่งเป็นชุมชนอยู่ห่างจากศูนย์กลางเมืองแม่แจ่มประมาณ 10 กม.เป็นวัดเก่าแก่ไม่ทราบปีที่สร้างชัดเจน ทราบแต่ว่าอายุกว่า 200 ปี มีวิหารเป็นศูนย์กลาง พระประธานภายในวิหารเป็นพระพุทธรูปก่ออิฐฉาบปูนปางมารวิชัย มีช่างชาวเงี้ยว(ไตใหญ่)เป็นผู้สร้าง มีชื่อว่า “พระติโต” มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เล่ากันว่าบางครั้งท่านจะแสดงปาฏิหาริย์เปล่งแสงส่องสว่างทั่วห้องและมีธรรมาสน์เก่าแก่ที่จารึกด้วยภาษาม่าน(พม่า)

ตัววิหารมีรูปแบบเรียบง่าย เป็นผลงานการออกแบบและก่อสร้างของช่างพื้นบ้านที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เป็นวิหารปิดขนาดเล็ก เครื่องไม้ หลังคามุงกระเบื้องดินขอพื้นเมือง ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่ยกเก็จ หลังคาสองชั้น สองชั้น ลดชั้นเฉพาะด้านหน้าตรงระเบียงมุขหน้า ระบายหลังคาตรงไม่อ่อนโค้งตามแบบล้านนาทั่วไป การประดับตกแต่งเครื่องลายองเป็นแบบผสมที่มีอิทธิพลภาคกลาง ทั้งทางหงส์และใบระกา แต่ก็มีรูปแบบเฉพาะที่ดัดแปลงมาจากแบบภาคกลางแล้ว

การประดับตกแต่งตัววิหารเป็นไปอย่างเรียบง่าย คือประดับลวดลายเฉพาะด้านมุขหน้า การตกแต่งภายในใช้แผ่นไม้แกะสลักบริเวณหน้าหนบ (หน้าบัน) คอคิด (แผงกระเบื้อง) และหน้าบันปีกนก ภายในใช้การเขียนสีเป็นลวดลายบริเวณคอสอง เสาและผนังด้านหลังพระประธาน แทนแก้วใช้การประดับด้วยกระจก

ภาพเขียนสีบนผนังไม้คอสองภายในวิหารนี้ เป็นภาพที่มีชื่อเสียง ด้วยลักษณะที่โดดเด่น จิตรกรใช้สีขาวตวัดเส้นสายพลิ้วไปมาบนพื้นไม้ จนสมเด็จพระเจ้าฟ้าง้าวเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้เสด็จมาทอดพระเนตรเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2546

บันไดหลักทางขึ้นด้านหน้าตัววิหาร มีรูปแบบการตกแต่งราวบันไดที่มีใช้เฉพาะเมืองแม่แจ่มซึ่งไม่พบในที่อื่นๆรูปแบบไม่คล้ายหางวัน ซึ่งเป็นรูปแบบของล้านนา หรือบันไดนาคตามแบบภาคกลาง นอกจากวัดกองแขกเหนือแล้ว ยังพบรูปแบบการตกแต่งราวบันไดนี้อีกที่อุโบสถวัดยางหลวงและวัดพระบาท ในอดีตราวบันไดแบบนี้เป็นแบบที่พบเห็นได้ทั่วไปในวัดของเมืองแม่แจ่ม ก่อนจะถูกเปลี่ยนแปลงไปจนเหลือไม่กี่แห่งในปัจจุบัน หน้าต่างหรือช่องเปิดของวิหารยังคงเป็นแบบพื้นเมืองหรือแบบดั้งเดิมของท้องถิ่น พระอาวุโสของวัดพุทธเอ็นเล่าว่า ช่องเปิดเดิมของวิหารวัดพุทธเอ็นก็เป็นลักษณะเดียวกันนี้หรือคล้ายกันก่อนจะถูกดัดแปลงเป็นแบบกรุงเทพฯ ดังที่เห็นในปัจจุบัน

วัดได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2532

อาคารเสนาสนะ : วิหารไม้แบบพื้นเมือง ศาลาการเปรียญ ศาลาบาตร กุฏิสงฆ์



รูปที่ 2-34 วัดกองแขกเหนือ

(บน) วิหาร และพระติโต

(ล่าง) ราวบันไดวิหาร และหน้าบันวิหาร



รูปที่ 2-35 จิตรกรรมบนคอสอง

ด้านในวิหารวัดกองแขกเหนือ

## มรดกทางวัฒนธรรมประเภท ร้านค้าและเคหสถาน

หมายเลข R01 เรือนอุยธิ (สร้าง พ.ศ.2494) แม่อุยธิ วิเศษคุณ

ที่ตั้ง : 12 ม.2 บ้านต่อเรือ ต.ช้างเค็ง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.519918, 98.365107

เรือนไม้ชั้นเดียวได้ทุนสูงขนาดกลางหลังนี้ตั้งอยู่ข้างวัดต่อเรือ เป็นเรือนจั่วเดี่ยวอายุกว่า 60 ปีผลงานหลังแรกของสล่าสุน สนธิคุณ แห่งบ้านนางแล เดิมหลังคามุงกระเบื้องคอนกรีต ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระเบื้องลอนคู่เพราะกระเบื้องคอนกรีตหมดอายุ

จุดเด่น : เรือนมีนอกชาน เป็นแบบประเพณีล้านนาที่หาได้ยากแล้ว

มีร้านน้ำตามแบบประเพณีที่นอกชาน



รูปที่ 2-36 เรือนอุยธิ บ้านต่อเรือ

หมายเลข R02 บ้านสืบทอดเจตนา (ไม่ทราบปีที่สร้าง) นายไชยเดช สุวรรณมา

ที่ตั้ง : บ้านกองกาน ต.ช้างเค็ง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.548047, 98.353165

เรือนไม้จั่วแฝดยกได้ทุนสูง วางจั่วตามแนวทิศเหนือ-ใต้ตามประเพณี เรือนด้านทิศตะวันออกเป็นเรือนนอน ด้านทิศตะวันตกเป็นโรงทางเดินและเตา เดิมเป็นบ้านพ่อหลวงทอง สุวรรณมา (ผู้ใหญ่บ้าน) ต่อมาตกทอดเป็นของนายไชยเดช ปัจจุบันพ่อหลวงทองแก่แล้ว สมวลา แม่คำปวน พุทธา (พ่อ-แม่ภรรยาของนายไชยเดช) เป็นผู้ดูแลบ้าน

จุดเด่น : มีของเก่าทั้งเครื่องใช้ไม้สอยและเครื่องประดับสะสมไว้จำนวนมาก



รูปที่ 2-37 บ้านสืบทอดเจตนา บ้านกองกาน

หมายเลข R03 เรือนอุยคำคำ (สร้างพ.ศ.2519)

พ่ออุยคำคำ สนธิคุณ

ที่ตั้ง : 2 บ้านต้นตาล ต.ช้างเค็ง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.543915, 98.351613

เรือนอุยคำคำ บ้านต้นตาล เป็นเรือนไม้ปะเกาแบบประเพณีล้านนา เป็นเรือนจั่วแฝด หันหน้าเรือนสู่ทิศใต้ ยกได้ทุนสูง เพื่อใช้เป็นที่เก็บเครื่องมือการเกษตรและของทั่วไป ตลอดจนทำแคร่ไว้สำหรับนั่งนอน ในตอนกลางวัน

จุดเด่น : เป็นเรือนที่โปร่ง โล่ง สบาย พื้นไม้บริเวณชานที่ตีเว้นร่อง ช่วยระบายอากาศมานั่งไม้น้ำสบายตรงทางขึ้นเรือนไว้ต้อนรับผู้มาเยือน



รูปที่ 2-38 เรือนอุยคำคำ บ้านต้นตาล



หมายเลข R04 เรือนอุ้ยแปง (สร้าง พ.ศ.2509) นายอิทธิพงศ์ มณฑน

ที่ตั้ง : 19 บ้านต้นตาล ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.539609, 98.349415

เรือนไม้ใต้ถุนสูงแบบเรือนไม้ปะเก่า จั่วแฝด หันหน้าเรือนไปทางทิศใต้ตามประเพณี ฝาเรือนบริเวณเดิน ทำเป็นฝาโปร่งด้วยการตีระแนงและการทำงานเป็นฝาไผ่ที่ด้านล่าง ลูกชายอุ้ยแปงสืบทอดบ้านต่อจากพ่ออุ้ย

จุดเด่น : เติ่นของเรือนเปิดโล่งออกไปสู่ลานและระเบียง หลังคาไม้ตีฝ้าเพดาน พื้นที่ดินจึงเป็นพื้นที่นาสบายที่ถูกใช้งานมากที่สุดในเรือน



รูปที่ 2-39 เรือนอุ้ยแปง บ้านต้นตาล

หมายเลข R05 เรือนสลาลูน (สร้างพ.ศ.2505) แม่อุ้ยแก้ว สนธิคุณ

ที่ตั้ง : 29 บ้านนางแล ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.53730, 98.349086

เป็นเรือนไม้จั่วแฝดแบบมีเรือนขวางหน้าหลัง ยกใต้ถุนสูง เป็นเรือนแบบประเพณีล้านนา (เรือนไม้ปะเก่า)

- จุดเด่น :
- เรือนไม้หลังนี้คือเรือนสล่า หรือเรือนของช่างเป็นเรือนของสลาลูน สนธิคุณ แห่งบ้านนางแล ผู้มีผลงานเรือนไม้หลังงามในเมืองแม่แจ่มหลายหลัง
  - มีไม้ประดับยอดจั่วหลังคาสวยงาม เอกลักษณ์เมืองแม่แจ่ม



รูปที่ 2-40 เรือนสลาลูน บ้านต้นตาลนางแล

หมายเลข R06 เรือนอุ้ยหน้อย (สร้างพ.ศ.2512) แม่อุ้ยหน้อย วิเศษคุณ

ที่ตั้ง : 166 บ้านกอกแก้ว ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.512285, 98.35555

เรือนไม้แบบประเพณี เป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง โปรง โถงปิดล้อมด้วยราวระเบียงกันตกโปร่งๆแทนผนัง ใต้ถุนโล่งใช้งานได้ดีในตอนกลางวัน เพราะไม่ร้อนและเข้าออกสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ

- จุดเด่น :
- เป็นเรือนไม้แบบประเพณี ระเบียงหน้าบ้านและทางเดินขนาดกว้างใหญ่ทำให้ดูโปร่ง โถง สบาย
  - มี “เสียบ” ทางเดินด้านข้าง เป็นเอกลักษณ์ของเรือนไม้แม่แจ่ม



รูปที่ 2-41 เรือนอุ้ยหน้อย บ้านกอก

หมายเลข R07 เรือนอุ้ยสุซ (สร้างพ.ศ.2502 และรื้อสร้างใหม่พ.ศ. 2552) พ่ออุ้ยแก้วมา แม่อุ้ยสุซ สมสัถย์

ที่ตั้ง : บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.51217, 98.354858

เรือนอุ้ยสุซ บ้านพร้าวหนุ่ม เป็นเรือนไม้แบบประเพณีที่เรียกว่า “เฮือนบ่เก่า” เป็นเรือนจั่วแฝด วางจั่วขวางตะวัน คือหันหน้าบ้านหน้าจั่วไปทางทิศเหนือ ใต้ถุนสูงเปิดโล่ง

จุดเด่น : • พ.ศ.2552 ลูกๆมีเจตนาจะร่วมกันจะสร้างบ้านให้พ่อ-แม่ใหม่ แต่พ่ออุ้ยแก้วมา พอใจเรือนเดิมจึงตกลงกันว่าจะรื้อสร้างใหม่ตามแบบเดิม เปลี่ยนวัสดุที่ผุพัง โดยมีการดัดแปลง ต่อเติมตามความจำเป็น นับเป็นตัวอย่างของการอนุรักษ์เรือนไม้แม่แจ่มที่น่ายกย่อง



รูปที่ 2-42 เรือนอุ้ยสุซ บ้านกอก

หมายเลข R08 เรือนอุ้ยจันทา (สร้างพ.ศ.2501) แม่อุ้ยดวงตา จริยา

ที่ตั้ง : 96 ม.6 บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.510609, 98.35308

เรือนไม้ขนาดเล็ก ยกใต้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้องดินขอพื้นเมือง ผนังเป็นแบบประเพณีเรือนไม้บ่เก่า แต่รูปหลังคาไม่เป็นแบบจั่วแฝด จั่วเดียวตามแบบเรือนไม้บ่เก่าแล้ว

จุดเด่น : เรือนมีนอกชานและร้านน้ำตามแบบประเพณี



รูปที่ 2-43 เรือนอุ้ยจันทา บ้านพร้าวหนุ่ม

หมายเลข R09 เรือนแม่ขมนา (ไม่ทราบปีที่สร้าง)แม่ขมนา แสงบุญ พ่อมิตร จันต๊ะ

ที่ตั้ง : 99 ม.6 บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.510344, 98.353361

เรือนไม้ขนาดใหญ่ เสากลมใหญ่ ยกใต้ถุนสูงกว่าหลังอื่น บันไดทางขึ้นทำเป็นซุ้มคลุมคล้ายกับเป็นเรือนแยก เป็นเรือนไม้ในกลุ่มเรือนไม้บ่เก่าบ้านพร้าวหนุ่ม



รูปที่ 2-44 เรือนแม่ขมนา บ้านพร้าวหนุ่ม



หมายเลข R10 เรือนพ่อจำเริญ แม่แก้ว บิโย (สร้างพ.ศ.2504) พ่อจำเริญ แม่แก้ว บิโย

ที่ตั้ง : 11 บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช้างเค็ญ อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.510123 98.354214

เรือนไม้หลังงามหลังวัดพร้าวหนุ่ม ผลงานสล่าลูน สนิคคูนแห่งบ้านต้นตาล เป็นเรือนแบบประเพณีล้านนาที่เรียกว่า “เฮือนปะเก๋า” เป็นเรือน “สองจ่อง” หรือจั่วแฝด หลังคามุงกระเบื้องดินขอพื้นเมือง มีเรือนขวางหน้าหลัง เรือนขวางด้านหน้าคลุมบันไดทางขึ้นเรือน เรือนขวางด้านหลังเป็นเรือนครัวไฟ

- จุดเด่น :
- เป็นเรือนไม้แบบประเพณีล้านนา
  - ไม้ประดับยอดจั่วเอกลักษณ์เมืองแม่แจ่ม
  - สัดส่วนเรือนสวยงาม เป็นแบบอย่างได้



รูปที่ 2-45 เรือนพ่อจำเริญ แม่แก้ว บ้านพร้าวหนุ่ม

หมายเลข R11 เรือนพ่อหนานเสริฐ (สร้างพ.ศ.2515) พ่อหนานประเสริฐ ปันศิริ

ที่ตั้ง : 13 บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช้างเค็ญ อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.509976, 98.354611

เรือนไม้ปะเก๋าสองจ่อง ยกใต้ถุนสูง เป็นเรือนไม้ในกลุ่มเรือนไม้ปะเก๋าบ้านพร้าวหนุ่ม มีแคร่ขนาดใหญ่ไว้นั่งเล่น-ทำงานใต้ถุนเรือน ใช้งานนอกประสงคยามกลางวัน



รูปที่ 2-46 เรือนพ่อหนานประเสริฐ บ้านพร้าวหนุ่ม

หมายเลข R12 เรือนร้านค้าบ้านพร้าวหนุ่ม (สร้างพ.ศ.2504) นางบัวผัน สนิคคูน

ที่ตั้ง : 83 บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช้างเค็ญ อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.510024 98.353847

เรือนร้านค้า เป็นเรือนสองชั้น หลังคามุงกระเบื้องดินขอพื้นเมือง ชั้นล่างยกพื้นน้อยมาก ใช้ค้าขาย จิงวางเรือนขนานไปตามความยาวของทางสัญจรเพื่อเปิดหน้าร้านให้เต็มหน้าถึง ชั้นบนใช้พักอาศัย ด้านหลังทำเป็นเรือนพักอาศัยเพิ่มขึ้นอีก

- จุดเด่น :
- เป็นเรือนร้านค้าหนึ่งในสองหลังของบ้านพร้าวหนุ่ม



รูปที่ 2-47 เรือนร้านค้าสองหลังที่บ้านพร้าวหนุ่ม

หมายเลข R13 เรือนร้านค้าบ้านพร้าวหนุ่ม (ไม่ทราบปีที่สร้าง) แม่อาอี สุขใจ

ที่ตั้ง : 19 บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.509836 98.353989

เรือนร้านค้า เป็นเรือนสองชั้น ชั้นล่างยกพื้นใช้ค้าขาย จึงวางเรือนขนานไปตามความยาวของทางสัญจรเพื่อเปิดหน้าร้านให้เต็มหน้าถ้ำ ชั้นบนใช้พักอาศัย ต่อพื้นที่ยาวออกไปด้านหลังเพื่อใช้เก็บสินค้า

จุดเด่น : เป็นเรือนร้านค้าหนึ่งในสองหลังของบ้านพร้าวหนุ่ม

หมายเลข R14 เรือนอุยบัวชุม (สร้างพ.ศ.2514) นางบุญยิ่ง(แดง) กลิ่นมาลี

ที่ตั้ง : บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.509426, 98.353914

เรือนไม้ปะเกาสองห้อง เป็นเรือนไม้ในกลุ่มเรือนไม้ปะเกาบ้านพร้าวหนุ่ม ใช้ส่ลจากบ้านป่าเทอ กระเบื้องมุงหลังคาคอนกรีตจ้ำงส่ล้าหล่อให้ โดยใช้ปูนของเจ้าของเรือน เป็นส่ลจากเมืองฝาง ที่เข้มารับจ้ำงหล่อกระเบื้องให้เรือนหลายหลังในบ้านพร้าวหนุ่มอยู่หลายเดือน



รูปที่ 2-48 เรือนอุยบัวชุม บ้านพร้าวหนุ่ม

หมายเลข R15 เรือนอุยพิมพ์า (สร้างพ.ศ.2497) แม่อุยพิมพ์า นะดิกา

ที่ตั้ง : 35 ม.6 บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.508653, 98.354332

ผลงานส่ลจากจอมทอง เป็นเรือนสองชั้น เดิมมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ รูปทรงหลังคาไม่เป็นจั่วแผดหรือจั่วเดี่ยว ครัวไฟฟ้าเป็นเรือนแยก ชั้นเดียว วางไว้หลังเรือน ผังพื้นที่และองค์ประกอบเรือนไม่เป็นแบบประเพณี เรือนไม้ปะเกา ห้องนอนและห้องต่าง ๆ วางตามแบบเรือนสมัยใหม่ ไม่มีเค้นให้เห็น แต่มีห้องรับแขก ห้องรับประทานอาหารมาแทนที่ บันไดย้จากนอกเรือนไปอยู่ในเรือนตามแบบเรือนสมัยใหม่

- จุดเด่น :
- เป็นเรือนรูปแบบใหม่ที่พัฒนาจากเรือนไม้ปะเกาที่เรียกว่า “เรือนสมัยกลาง” (ชาวแม่แจ่มเรียก “เรือนคู้” ) และนับได้ว่า เรือนหลังนี้ เป็นตัวแทนของเรือนสมัยกลางหลังงามที่หาได้ในพื้นที่เมืองแม่แจ่ม
  - ไม้ประดัยอดจั่วเอกลักษณ์เมืองแม่แจ่ม



รูปที่ 2-49 เรือนอุยพิมพ์า บ้านพร้าวหนุ่ม

หมายเลข R16 เรือนอุยพหมา (สร้างพ.ศ.2504) พ่ออุยพหมา (สมบุญ) แม่อุยนุช ศรีเทียะ

ที่ตั้ง : 65 ม.4 บ้านเหล่าป่าก่อ ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.489843 98.379306

เรือนไม้ปะเกาแบบจั่วแผดมีนอกชานหรือชานผนที่เหลื่ออยู่เพียงไม่กี่หลัง เป็นเรือนชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง ใช้งานได้ถุณได้ดัดตอนกลางวัน

จุดเด่น : มีนอกชาน และร้านนำตามแบบประเพณี



รูปที่ 2-50 เรือนอุยพหมา  
บ้านเหล่าป่าก่อ



หมายเลข R17 เรือนอุ้ยยีน (สร้างพ.ศ.2514) อุ้ยยีน สารินจา

ที่ตั้ง : 94 ม.4 บ้านไหล่หิน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.482524 98.376203

เรือนไม้ปะเกาแบบจั่วแฝด ตามแบบประเพณีล้านนา ใต้ถุนโล่งสูง วางเรือนหันหน้าทางทิศใต้ มีห้องข้าวอยู่ด้านหน้าตามแบบประเพณีล้านนา

จุดเด่น : ไม้ประดับยอดจั่ว หรือ “ปลายจ้อง” ตามแบบฉบับของเมืองแม่แจ่ม



รูปที่ 2-51 เรือนอุ้ยยีน บ้านไหล่หิน

หมายเลข R18 เรือนอุ้ยพรหม (สร้างพ.ศ.2531) นายบุญเบ้ง นางดวงนภา จิตตาตู่

ที่ตั้ง : 30 ม.4 บ้านไหล่หิน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.481998 98.376208

เรือนไม้ใต้ถุนสูงแบบจั่วเดี่ยวผลงานสถาปนิก จันทิมา บ้านเหล่าปากอ เป็นเรือนที่มีอายุไม่มาก สร้างขึ้นในยุคกระเบื้องลอนมุงหลังคาแล้ว ความจำเป็นที่ต้องทำหลังคาองศาสูงๆ เพราะกันน้ำรั่วของกระเบื้องแบบเดิมก็หมดไป กระเบื้องลอนสามารถทำหลังคาเอียงลาดมากๆ ได้ แม้ผังพื้นของเรือนหลังนี้จะแบบเดียวกับเรือนจั่วแฝด แต่สถาปนิกสามารถทำหลังคาจั่วเดี่ยวบ้านๆ ชักคลุมเรือนทั้งหลังได้ ไม่ต้องทำเป็นจั่วแฝดที่มีรางรินอยู่ตรงกลางเช่นเดิม

จุดเด่น :

- หายน็ด เป็นแผ่นไม้แกะสลักขนาดกว้างเท่าประตูห้องนอนติดตั้งไว้ เป็นส่วนที่นำมาจากเรือนเดิม
- ห้องข้าวสร้างแยกจากเรือนใหญ่ อยู่หน้าบ้านตามแบบประเพณี

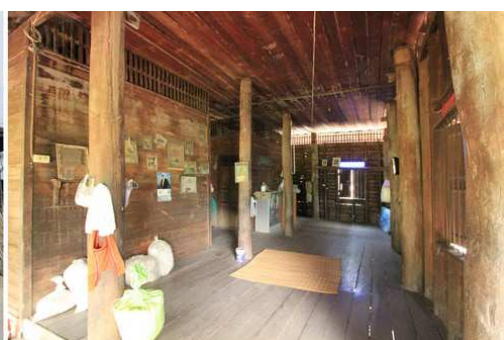


รูปที่ 2-52 เรือนอุ้ยพรหม บ้านไหล่หิน

หมายเลข R19 เรือนอุ้ยแจ้ (สร้างพ.ศ.2503) แม่ดวงคำ ทะบุญ

ที่ตั้ง : 14 ม.4 บ้านใหม่ ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.480515 98.373631

เรือนไม้ปะเกาแบบจั่วแฝด ตามแบบประเพณีล้านนา ใต้ถุนโล่งสูง วางเรือนหันหน้าทางทิศใต้ มีห้องข้าวอยู่ด้านหน้าตามแบบประเพณีล้านนา



รูปที่ 2-53 เรือนอุ้ยแจ้ บ้านใหม่

หมายเลข R20 เรือนอุยจุ (สร้างพ.ศ.2505) พ่ออุยจุ วรรณิกา  
ที่ตั้ง : 19 บ้านใหม่ ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.481291 98.373634

เรือนไม้เก่าแบบจั่วแฝด ตามแบบประเพณีล้านนา ใต้ถุนโล่งสูง วางเรือนหันหน้าทางทิศใต้ ข้างบ้านขนาดเล็ก และแคบมาก มีหลอมข้าวอยู่ด้านหน้าตามแบบประเพณีล้านนา

จุดเด่น : ไม้ประดับยอดจั่ว หรือ “ปลายจ้อง” ตามแบบฉบับของเมืองแม่แจ่ม



รูปที่ 2-54 เรือนอุยจุ บ้านใหม่

หมายเลข R21 เรือนพญาไชย (สร้างพ.ศ.2509) พ่ออุยปัน โอบอ้อม  
ที่ตั้ง : 7 ม.4 บ้านอาราม ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.478444 98.373046

ที่ตั้งเรือนหลังนี้เดิมเป็นเรือนพญาไชย เจ้าเมืองแจ่ม ต่อมาทนายพญาไชย คือพ่อตาของอุยปันปลูกเรือนขึ้นใหม่บนที่ดินเดิมให้ลูกสาว 2 คน เมื่อสิ้นพ่อและลูกสาวออกเรือนจึงรื้อเรือนแบ่งวัสดุออกเป็น 2 หลัง สำหรับลูกสาวแต่ละคน คือแม่อุยทิพย์กับแม่อุยนาถ (เสียชีวิตแล้ว) เรือนหลังปัจจุบัน พ่ออุยปันซึ่งเป็นเชย สร้างทดแทนเรือนหลังเดิมซึ่งชำรุดทรุดโทรม

จุดเด่น : • หายนัต เป็นส่วนที่พ่ออุยปัน นำมาจากเรือนเดิมที่รื้อไป แต่ไม่ติดไว้เหนือประตูห้องนอนตามแบบประเพณี เพราะถือว่าเป็นของเฉพาะบุคคล คือ ของอุยหม่อน พ่ออุยปันจึงไม่ติดเหนือประตูทางเข้าห้องนอนในตำแหน่งของเจ้าเรือน แต่ได้นำไปติดที่เหนือประตูทางเข้าด้านบันไดหลังเรือนแทน



รูปที่ 2-55 เรือนพญาไชย เรือนที่พ่อหนานปันสร้างขึ้นในที่ดินเดิมของพญาไชย และหายนัตที่เรือนพ่อหนานปัน

หมายเลข R22 เรือนอุยตา (สร้างพ.ศ.2515) พ่ออุยตา แม่อุยจันทา วิชาคำ  
ที่ตั้ง : 6 ม.4 บ้านอาราม ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.478080, 98.372877

เรือนพ่ออุยตา แม่อุยจันทาเป็นเรือนไม้จั่วแฝด ยกใต้ถุนสูง โล่ง แต่ใต้ถุนนี้ได้ถูกต่อเติมเป็นห้องพักอาศัยในภายหลังเรือนหลังนี้อยู่บริเวณติดกับเรือนพ่ออุยปัน โอบอ้อม มีรูปแบบที่คล้ายกันแม้จะเป็นผลงานสล่าคนละคนกัน

จุดเด่น : • หายนัต ติดไว้เหนือประตูห้องนอนด้านติดกับเดิน ตามแบบแผนประเพณีล้านนา  
• ไม้ประดับยอดจั่ว หรือ “ปลายจ้อง” ตามแบบฉบับของเมืองแม่แจ่ม



รูปที่ 2-56 เรือนอุยตา บ้านอาราม



หมายเลข R23 เรือนแม่สุนันทา (สร้างพ.ศ.2503) แม่สุนันทา จริยา

ที่ตั้ง : 20 ม.9 บ้านนาเรือน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.490072, 98.38676

เรือนของแม่สุนันทา เป็นเรือนไม้ปะเก๋่าจั่วแฝดหันหน้าเรือนสู่ทิศเหนือ ยกใต้ถุนสูง เป็นผลงานของสล่าปิ่น จันทิมา บ้านเหล่าป่าก่อ

จุดเด่น : ยอดจั่วประดับด้วย “ปลายจ๋อง” แบบเมืองแม่แจ่ม สวยงามได้สัดส่วน



รูปที่ 2-57 เรือนแม่สุนันทา บ้านนาเรือน

หมายเลข R24 เรือนแม่หล้า (สร้างพ.ศ.2506) แม่หล้า กาพย์ดุ่ม

ที่ตั้ง : 16 ม.9 บ้านนาเรือน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.48939, 98.386087

เรือนไม้จั่วแฝดหลังนี้ ลักษณะเป็นเรือนปิด ไม่ทำชานหรือระเบียงให้เห็นเป็นเรือนเปิดโล่งตามแบบประเพณีของเรือนไม้ล้านนา ฝาเรือนไม่ได้ทำเป็นฝาพับเหมือนเรือนสมัยใหม่ แต่ทำเป็นฝาโปรงด้วยการตีระแนงเป็นช่องตาข่ายและทำฝาไหล



รูปที่ 2-58 เรือนแม่หล้า และ เรือนอุ้ยคำอ้าย บ้านนาเรือน

หมายเลข R25 เรือนอุ้ยคำอ้าย (สร้างพ.ศ.2517) พ่ออุ้ยคำอ้าย แม่อุ้ยปิ่น กันธิยะ

ที่ตั้ง : 7 ม.9 บ้านนาเรือน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.48807, 98.385403

เรือนไม้ปะเก๋่าแบบจั่วเดี่ยวขนาดเล็กหลังนี้อยู่ที่บ้านนาเรือน กลุ่มเดียวกับเรือนอุ้ยใจ อุ้ยเวย ซึ่งเป็นเรือนไม้หลังงามๆของบ้านนาเรือน อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี อุดมสมบูรณ์ มีสวนหมากและพืชพันธุ์ต่างๆสำหรับใช้ประโยชน์ มีลำเหมืองสาธารณะผ่านหลังบ้าน และไม่ไกลนักก็มีน้ำแม่แรก

- จุดเด่น :
- เรือนอยู่สภาพแวดล้อมที่ดี มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สมบูรณ์แบบหมู่บ้านล้านนา
  - ที่เหนือประตูห้องนอนมีหยาดจากเรือนเดิมที่พ่ออุ้ยคำอ้ายรักษาไว้แล้วนำมาติดใหม่

หมายเลข R26 เรือนอุ้ยเวย (สร้างพ.ศ.2511) พ่อพรมมา กองจันทร์

ที่ตั้ง : 46 ม.9 บ้านนาเรือน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.487821, 98.384998

เรือนไม้ “เอือนปะเก๋่า” แบบจั่วแฝดหลังงามที่บ้านนาเรือน วางจั่วขวางตะวัน คือหันหน้าบ้านหน้าจั่วไปทางทิศใต้ ใต้ถุนสูงเปิดโล่ง บันไดทางขึ้นอยู่นอกเรือน ทำเป็นบันไดสองตอน มีชานพักขนาดใหญ่พร้อมม้านั่ง รูปแบบเดียวกับเรือนอุ้ยใจ เพราะอุ้ยเวยบอกให้สล่าทำตามแบบเรือนของอุ้ยใจ

- จุดเด่น :
- ปลายจ๋องยอดจั่วแบบเฉพาะของเมืองแม่แจ่ม
  - เรือนอยู่สภาพแวดล้อมที่ดี มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สมบูรณ์แบบหมู่บ้านล้านนา



รูปที่ 2-59 เรือนอุ้ยเวย บ้านนาเรือน

หมายเลข R27 เรือนพ่อหนานอินทอง (สร้างพ.ศ.2501) แม่ศรี เจริญโรจน์

ที่ตั้ง : บ้านนาเรือน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.487729, 98.384614

เรือนไม้จั่วแฝดหลังนี้ ลักษณะเป็นเรือนปิด ไม่ทำชานหรือระเบียงให้เห็นเป็นเรือนเปิดโล่งตามแบบประเพณีของเรือนไม้ล้านนา แต่ฝาเรือนที่เป็นฝาทึบนั้น นอกจากจะทำเป็นช่องหน้าต่างเหมือนเรือนสมัยใหม่แล้ว ยังได้ทำเป็นฝาไหลไว้เปิดระบายอากาศ เป็นผลงานสถาปน จันทิมา



รูปที่ 2-60 เรือนพ่อหนานอินทอง บ้านนาเรือน

หมายเลข R28 เรือนอุ้ยใจ (สร้างพ.ศ.2508) แม่นี ธารนะเพิ่ม

ที่ตั้ง : 4 ม.9 บ้านนาเรือน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.487462, 98.385277

เรือนไม้ “เฮือนปะเก๋า” แบบจั่วแฝดหลังงามที่บ้านนาเรือน วางจั่วขวางตะวัน คือหันหน้าบ้านหน้าจั่วไปทางทิศใต้ ใต้ถุนสูงเปิดโล่ง บันไดทางขึ้นอยู่นอกเรือน ทำเป็นบันไดสองตอน มีชานพักขนาดใหญ่พร้อมม้านั่ง เป็นผลงานสถาปน จันทิมา

จุดเด่น :

- เป็นเรือนไม้แบบประเพณีล้านนาที่มีรูปแบบ สดสวยงาม
- เรือนอยู่สภาพแวดล้อมดี มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สมบูรณ์แบบหมู่บ้านล้านนา
- ปลายจอยอดจั่วแบบเฉพาะของเมืองแม่แจ่ม



รูปที่ 2-61 เรือนอุ้ยใจ บ้านนาเรือน

หมายเลข R29 เรือนอุ้ยเผือก (สร้างพ.ศ.2505) พ่ออุ้ยเผือก แม่อุ้ยพลอย กองจันทร์

ที่ตั้ง : 39 ม.10 บ้านไร่ ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.48123, 98.36243

เรือนไม้บะเกาสองจอยแบบประเพณีล้านนา หันหน้าไปทางทิศเหนือตามแบบประเพณี พ่ออุ้ยเลือกแบบตามเพื่อนบ้านโดยให้สละ ทำตาม แต่ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงหลังเดียวแล้วในบ้านไร่



รูปที่ 2-62 เรือนอุ้ยเผือก



หมายเลข R30 เรือนร้านค้าบ้านไร่ (สร้างพ.ศ.2509) พ่ออินปัน นที

ที่ตั้ง : 46 ม.10 บ้านไร่ ต.ท่าผาอ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.47998, 98.363573

เรือนร้านค้าหลังเดียวของชุมชนบ้านไร่ สร้างขึ้นเพื่อเปิดเป็นร้านค้าขาย มีส่วนชั้นล่างเป็นที่ขายสินค้า ชั้นบนเป็นส่วนพักอาศัย ปัจจุบันไม่ได้ค้าขายแล้ว เพราะถนนหมู่บ้านถูกตัดใหม่ เส้นทางหน้าเรือนร้านค้านี้ไม่ได้เป็นเส้นทางหลักอีกต่อไป

จุดเด่น : เรือนร้านค้า ตัวเรือนยาวขนานไปกับถนน เพื่อประโยชน์ของการค้าขายเป็นหลัก



รูปที่ 2-63 เรือนร้านค้าบ้านไร่ อัยอินปัน นที

หมายเลข R31 เรือนอุ้ยบัวคำ (สร้างพ.ศ.2511) อุ้ยบัวคำ กาพย์ดุ่ม

ที่ตั้ง : 36 ม.9 บ้านห้วยริน ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.499242, 98.383306

เรือนไม้ “เฮือนปะเก่า” แบบสองจ่อหรือจั่วแฝดวางจั่วขวางตะวัน คือหันหน้าบ้านไปทางทิศใต้ ใต้ถุนสูงเปิดโล่ง บันไดทางขึ้นอยู่นอกเรือน ทำเป็นบันไดสองตอน มีชานพักขนาดใหญ่พร้อมม้านั่ง เป็นผลงานสล่าป็น จันทิมา

จุดเด่น :

- เป็นเรือนไม้แบบประเพณีล้านนาที่มีรูปแบบ สัดส่วนสวยงาม
- ปลายจ่อยอดจั่วแบบเฉพาะของเมืองแม่แจ่ม



รูปที่ 2-64 เรือนอุ้ยบัวคำ บ้านห้วยริน

2-44





## มรดกทางวัฒนธรรมประเภท สถานที่ศักดิ์สิทธิ์

หมายเลข S01-1 พ่อเจ้าหลวงม่วงก้อน

ที่ตั้ง : ดงหลวง บ้านอาราม ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.470756, 98.376108

พ่อเจ้าหลวงม่วงก้อน หรือ พ่อเจ้าหลวงดงหอบ้านใต้ ตามประวัติเล่าว่ามีพ่อค้าหาบของมาขายหยุดพักกินข้าวใต้ต้นมะม่วง แล้วมีกิ่งมะม่วงหักตกใส่หาบของพ่อค้า พ่อค้าเอากิ่งมะม่วงออกจากหาบไม่ได้ จำเป็นต้องหาบเอากิ่งมะม่วงไปด้วย เมื่อถึงดงหอบ้านใต้ ได้หยุดพักแล้วลองเอากิ่งมะม่วงออก ปรากฏว่าออกได้ จึงเอากลูกไม้ตรงนั้น และได้ตั้งชื่อว่า “ม่วงก้อน” ปัจจุบันต้นมะม่วงก้อนยังอยู่ที่เดิม ต้นใหญ่มาก เมื่อมีพิธีกรรมอัญเชิญพ่อหลวงมาลง เจ้าพ่อหลวงจะมาจากถ้ำเชียงดาวมาพักที่ต้นมะม่วงก้อนก่อนแล้วจึงอัญเชิญท่านขึ้นหอดหลวงการเลี้ยงพ่อเจ้าหลวงจะมีอยู่ 3 พิธีด้วยกัน คือ

1. การเลี้ยงใหญ่ จะทำทุกๆ 3 ปี จะเลี้ยงทั้งเมืองแม่แจ่ม เก็บเงินจากชาวบ้านทั่วอำเภอแม่แจ่มหลังคาละ 30 บาท ซื้อควายมาเลี้ยงชาวบ้านจะช่วยกันทำพิธีเพื่อขอความคุ้มครองให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขทั่วทั้งอำเภอ
2. เลี้ยงในช่วงปีใหม่เมือง (สงกรานต์) เป็นพิธีดำหัวพ่อเจ้าหลวงประจำปี จะมีคนอำเภอแม่แจ่มไปรวมกันที่ดงหลวงหลังปีใหม่ 2-3 วัน มีการทำรยตองเพื่อใส่ดอกไม้ เพื่อนำไปดำหัวเจ้าพ่อหลวง แม่ที่นั่ง พ่อตั้งเข้า (ผู้ประกอบพิธีกรรม) และช่างปีช้างขอ เพื่ออัญเชิญพ่อเจ้าหลวงมารับของดำหัว ประกอบด้วยน้ำส้มป่อย อาหารคาวหวาน ขนม ผ้ายมดมือ(ผูกข้อมือ) และเหล้าขาวส้มป่อย ทวาย (เหล้า ส้มป่อย ทวาย) นำกลับบ้านเพื่อป้องกันภยันตรายต่างๆตามความเชื่อ
3. เลี้ยงตามคำทำนาย เมื่อมีชาวบ้านไปถามพ่อเจ้าหลวงเรื่องต่างๆ เช่น ป่วยไข้ คำทำนายทายทักต่างๆ



รูปที่ 2-65 หอพ่อเจ้าหลวงม่วงก้อน ในดงหอบหรือดงหลวง งานเลี้ยงผีประจำปี พ.ศ. 2556



#### หมายเลข S01-2 หอพ่อเจ้าหลวงคอนเมือง

ที่ตั้ง : บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.511079, 98.355703

ตามประวัติเดิมหอพ่อเจ้าหลวงคอนเมืองตั้งอยู่ที่ดงหลวงบ้านเจียง อยู่ติดกับน้ำแม่ววมเป็นป่าใหญ่ของเมืองแม่แจ่ม มีสมุนไพรทุกชนิด และเป็นของหน้าหมู่บ้านใครจะเข้าไปก็ได้ ต่อมาผู้ที่มีอำนาจมีอิทธิพลจึงคนล้มไม้สักและไม้อื่น ๆ ทั้งหมดในดงหลวงไม่มีใครกล้าหักท้วงจนกระทั่งต้นไม้หมดไปจากดงหลวง ผู้บุกรุกได้ยึดเอาที่ดินทั้งหมดเป็นของตนเอง ความเดือดร้อนเกิดขึ้นกับคน วัวควาย ตลอดจน “พ่อเจ้าหลวงคอนเมือง” ชาวบ้านได้ทำหอขึ้นใหม่ที่หน้าวัดบ้านเจียงแล้วอัญเชิญพ่อเจ้าหลวงมาอยู่ ต่อมาไม่นานพ่อเจ้าหลวงได้เข้าทรงชาวบ้านขอให้ย้ายไปอยู่ที่หอข้าวตอกที่บ้านกอก ซึ่งชาวบ้านก็ได้อัญเชิญไปตามความประสงค์ของพ่อเจ้าหลวง

หอข้าวตอกเดิมชำรุดทรุดโทรมมาก ชาวบ้านกอก บ้านพร้าวหนุ่ม บ้านเอน จึงได้ช่วยกันปลูกสร้างหอพ่อเจ้าหลวงขึ้นใหม่ประมาณ พ.ศ.2546-2547 เป็นหอที่กว้างขวางสวยงาม มีพ่อตั้งเข้า (ผู้ประกอบพิธีกรรม) ลูกเหล้าเข้าแป้ง (สายผี) รับผิดชอบดูแล

การเลี้ยงใหญ่ 3 ปี เลี้ยงหนึ่งครั้งใช้ควายดำ 1 ตัว เครื่องเซ่นไหว้อื่นๆ ซึ่งสมาชิกรวบรวมเงินช่วยกัน นอกจากเลี้ยงใหญ่แล้ว เมื่อมีงานประเพณี เช่น ปีใหม่หน้อย บรรพชา อุปสมบท งานปูง่าบ้านฯ ก็ต้องนำเครื่องสังเวยเซ่นไหว้ไปยื่นโยงให้หัวหน้าบอกกล่าวทุกครั้งเพื่อขอความคุ้มครอง สิ่งของที่นำไปมีไคต้ม 1 คู่ เหล้าขาว 1 ขวด ข้าวหลวง ดอกไม้ธูปเทียน อาหารคาวหวาน น้ำขมิ้นส้มป่อย น้ำมะพร้าว เป็นความเชื่อความนับถือมาแต่โบราณเชื่อว่าเมื่อทำดี ทำถูกต้องพ่อเจ้าหลวงจะคุ้มครองตลอดไป



รูปที่ 2-66 หอพ่อเจ้าหลวงคอนเมือง

#### หมายเลข S01-3 พ่อเจ้าหลวงดอนแต่น

ที่ตั้ง : บ้านทุ่งยาว ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.547068, 98.383614

ตามประวัติพ่อเจ้าหลวงดอนแต่น ได้มาปกครองเมืองแม่แจ่ม พร้อมๆ กับพ่อเจ้าหลวงม่วงก้อน (ดงหอบ้านใต้) และพ่อเจ้าหลวงคอนเมือง (ดงหอบ้านกอก) ชาวเมืองแม่แจ่มสมัยนั้นได้อัญเชิญพ่อเจ้าหลวงดอนแต่นมาอยู่ที่น้ำออกฮู (น้ำออกกู หรือน้ำผุด) เพราะสถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านให้ความเคารพอยู่แล้วโดยมีน้ำออกฮูเป็นหลักฐานสำคัญตำนานของน้ำออกฮูเล่าว่า น้ำออกฮูไหลมาจากถ้ำเชียงดาว เพราะคนสมัยนั้นได้นำมะนาว 3 ถัง เทลงสู่แม่น้ำในถ้ำเชียงดาวเวลาผ่านไประยะหนึ่งมะนาวได้ไหลมาออกที่น้ำออกฮู 3 ลูก น้ำออกฮูไหลออกจากหินหรือหน้าผาสูงน้ำใสสะอาดเป็นอ่างแล้วไหลลงสู่แม่น้ำแม่ววม สมัยก่อนจะมีปลาหลากหลายชนิด ทั้งใหญ่และเล็ก ชาวบ้านจะแวะนำข้าวตอกไปโปรยให้ปลาและให้สาพ่อเจ้าหลวงดอนแต่น ถ้าปลายังอยู่บริเวณน้ำออกฮูจะไม่กล้าจับกินเพราะจะได้รับอันตราย แต่เมื่อปลาล่าผ่านไปออกน้ำแม่ววมแล้ว จึงจับกินได้ ปัจจุบันไม่มีปลาใหญ่แล้ว

พ่อเจ้าหลวงดอนแต่นมีพ่อตั้งเข้าชื่อ นายบุญเรือง พูลเพิ่ม นายบุญศรี ไชยมูล และนายทองอินทร์ กิตติรัตน์ แม่ที่นั่งชื่อนางบัวภา อยู่บ้านเหล่า ต.ท่าผา การไหว้สา 1 ปี จะเลี้ยง 1 ครั้งเลี้ยงด้วยหมูตัวผู้สีดำและเครื่องเซ่นไหว้อื่นๆ เช่น เหล้าขาว ดอกไม้ ธูปเทียนฯ โดยจะทำพิธีเลี้ยงในช่วงหลังเดือนเมษายน บริเวณน้ำออกฮูประจำปี นอกจากนี้ถ้าชาวบ้านจะแก้บนต้องให้หมูตัวผู้สีดำเช่นเดียวกับการเลี้ยงประจำปี



รูปที่ 2-67 หอพ่อเจ้าหลวงดอนแต่น และน้ำออกฮู



#### หมายเลข S02-1 หอเสื้อบ้าน บ้านต่อเรือ

ที่ตั้ง : บ้านต่อเรือ ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.522929, 98.367523

หอเจ้านาย หรือ หอเสื้อบ้าน หรือ หอผีประจำหมู่บ้านของบ้านต่อเรือ ตั้งอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ทำเป็นเรือนขนาดใหญ่กว่าหอของหมู่บ้าน อื่นๆที่มักทำเป็นหอ 4 เสาๆ เรือนใหญ่ไม่ตี แข็งแรง ผู้คนสามารถขึ้นไปบนหอได้หลายคน ภายในหอเป็นเรือนว่างๆ ไม่มีรูปเคารพใดๆ



รูปที่ 2-68 หอเจ้านาย หรือหอเสื้อบ้าน บ้านต่อเรือ

#### หมายเลข S02-2 หอเจ้าแม่เทวี

ที่ตั้ง : บ้านเจียง ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.510906, 98.359144

เดิมหอพ่อเจ้าหลวงกองเมืองตั้งอยู่ในดงหลวงบ้านเจียง เมื่อถูกบุกรุกจนต้องย้ายไปอยู่บ้านกอก ที่บ้านเจียงยังคงมีหอผีเหลืออยู่ 3 หอ ได้แก่ หอเจ้าแม่เทวี ผีเสื้อบ้านหอเหนือ และผีเสื้อบ้านหอใต้ ที่หอเจ้าแม่เทวีนั้น เดิมเป็นต้นมะจาวโรง ขนาดใหญ่ 3-4 คนโอบไม่รอบ ปัจจุบันตั้งอยู่ริมถนนข้างวัดเจียง มีสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีจาก อาคารข้างเคียงเบียดชิด มีป้ายโฆษณาร้านค้ากระຈะโค้งงูของจรรยาติดตั้งอยู่ใกล้ๆ สภาพจึงไม่เรียบร้อยสวยงามน่าเคารพ



รูปที่ 2-69 หอเจ้าแม่เทวี บ้านเจียง



หมายเลข S02-3 หอเลื้อบ้าน บ้านนาเรือน

ที่ตั้ง : บ้านนาเรือน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.489464, 98.384633

ตั้งอยู่บนเนินปากทางเข้าหมู่บ้าน บ้านนาเรือน เช่นเดียวกับชุมชนต่างๆที่มักจะทำหอเลื้อบ้าน หรือ หอเจ้านาย ไว้สำหรับคุ้มครองคนในชุมชน เวลาจะเดินทางเข้า-ออกนอกหมู่บ้าน จะยกมือไหว้ขอให้คุ้มครอง เมื่อถึงวันสำคัญประจำปี ก็มักจะนำเครื่องสักการะมากราบไหว้เพื่อเป็นสิริมงคล ลักษณะของหอเจ้านาย จะทำเป็นเหมือนเรือนขนาดเล็ก จนถึงขนาดใหญ่คนขึ้นไปได้ แล้วแต่ชุมชนจะทำกัน ภายในไม่มีรูปเคารพใดๆ เป็นเรือนว่างๆ



รูปที่ 2-70 หอเลื้อบ้าน บ้านนาเรือน

.....

2-48



## มรดกทางวัฒนธรรมประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่น

หมายเลข P01 กลุ่มทอผ้าบ้านไร่

ที่ตั้ง : ม.10 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.47741, 98.364081

กลุ่มทอผ้าบ้านไร่เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2544 นางเกษร ไวกวายเป็นประธานกลุ่มมีสมาชิกรวมกันจำนวน 175 คน แต่ไม่ได้ทอผ้า ทุกคนเป็นการรวมกลุ่มแบบหลวมๆ ไม่มีแผนดำเนินการแต่อย่างใดเพราะช่างทอแต่ละคนมีอาชีพหลักคือทำนา ทำไร่ จนกระทั่งปี พ.ศ.2548 ได้เปลี่ยนประธานกลุ่มเป็นนางมลหา อรินต๊ะ และได้ย้ายที่ทำการกลุ่มไปอยู่บ้านนางมลหา เลขที่ 84 หมู่ที่ 10 ตำบลท่าผา ทอผ้าติดจกขายทั่วไปไม่ได้ขายที่กลุ่ม ส่วนใหญ่มีผู้เข้าไปสั่งทอ ปี พ.ศ. 2552 นางฝอยทอง สมวธา ได้ประสานงานกับกลุ่มเพื่อนๆ จากกรุงเทพฯ มาทอผ้าป่า เพื่อสร้างโรงทอผ้า สร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ.2553 มีสมาชิกมาทอที่โรงทอผ้าจำนวน 12 คน มีผู้สูงอายุทำผลิตภัณฑ์อื่นๆ เช่น ทำถั่วเน่า เย็บหมอน ฯลฯ อีก 10 คน รวม 22 คน

หลังจากมีที่ทำการกลุ่มชัดเจนกลุ่มมีพัฒนาการมากขึ้น การผลิตและการขายได้ขายที่กลุ่มนางมลหาเป็นผู้ดำเนินการซื้อจากสมาชิกและขายให้กับผู้สั่งทอเป็นส่วนใหญ่โดยมีนางฝอยทอง สมวธา ให้ความช่วยเหลือประชาสัมพันธ์ให้ทางเพชบุ๊คอีกช่องทางหนึ่งซึ่งนับว่าได้ผลดีเพราะมียอดผู้สั่งทอเพิ่มขึ้นทุกเดือน นอกจากทอติดจกแล้วผู้สูงอายุยังได้ทอหน้าหมอน เย็บหมอน ทอซิ่น ทอถุงย่าม ทำถั่วเน่า และเครื่องจักสานชนิดต่างๆ แล้วแต่ผู้สั่งต้องการ นอกจากนี้ยังรับจัดเตรียมของในพิธีกรรมต่างๆ ของเมืองแม่แจ่มอีกด้วย นับว่าโรงทอผ้าบ้านไร่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจทั้งภายในและภายนอกตลอดถึงการถ่ายทอดศาสตร์ต่าง ๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตแม่แจ่ม ทำให้สมาชิกของกลุ่มมีรายได้สม่ำเสมอตลอดทั้งปี



รูปที่ 2-71 กลุ่มทอผ้าบ้านไร่

หมายเลข P02 กลุ่มทอผ้าบ้านทับ

ที่ตั้ง : บ้านพอกอนแก้ว อินต๊ะก่อน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.4807, 98.370238

ที่บ้านพอกอนแก้ว อินต๊ะก่อน นอกจากมีปิ่นปักผมอันลือชื่อแล้ว ยังมีกลุ่มทอผ้าติดจกบ้านทับ ตั้งอยู่ได้หมู่บ้านอีกด้วย นางบัวจันทร์ นิปุณะ (ลูกสาวพอกอนแก้ว) อายุ 45 ปี ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านทับเล่าว่ามีผู้สูงอายุที่บ้านทับหลายคนที่ทอติดจกเป็น ทอซิ่น เย็บหมอน ทำหมวก (ว่อม) ได้ แต่ไม่มีการรวมกลุ่มกันทำให้ขายสินค้าที่ทอขึ้นมาได้ยากเพราะไม่มีสถานที่ที่นักท่องเที่ยวรู้จัก นายสงวน นิปุณะ (สามี) จึงเขียนโครงการยื่นต่อสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่แจ่มเพื่อขอรับการสนับสนุนตามโครงการ SML หมู่บ้าน ได้เงินสนับสนุนจำนวน 150,000 บาท เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2552

เงินที่ได้รับแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 75,000.-บาท เอามาทำโรงเรือนทอผ้าโดยต่อเติมจากบ้านที่อยู่อาศัย และทำที่ อุปกรณ์ทอผ้าอีก 75,000.- บาท ใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนซื้อฝ้ายซื้อสินค้ากับสมาชิกจำนวน 12 คนที่มานั่งทอที่โรงทอ บางคนก็ทอที่บ้านแล้วนำมาขายให้ สินค้าส่วนใหญ่ คือ ติดจก ซิ่นต้อติดจก หมอนหน้าจก ย่าม ว่อม(หมวก) ผ้าพันคอ ผ้าพาดอกข้างม้า และรับซื้อสินค้าจากชาวเขาบ้าง เช่น ซินลัวะ เสื้อลัวะ ย่าม ฯลฯ สินค้าทั้งหมดวางขายที่กลุ่มได้อาศัยนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมพอกอนแก้วทำปิ่น การดำเนินการของกลุ่มนั้น สมาชิกจะเบิกฝ้ายไปทอก่อน เมื่อทอเสร็จเอามาขายให้ถึงหักค่าฝ้าย เน้นการขายลูกไม่เอากำไรมาให้คนทออยู่ได้และขายสินค้าได้เรื่อย ๆ ไม่ตกค้าง ปัญหาที่ผ่านมาไม่มีเพราะมีคนเข้ามาหาพ้อตลอดทั้งปีและทุกๆปี เมื่อพอกอนแก้วถึงแก่กรรม พ.ศ.2556 นางบัวจันทร์สืบทอดการทำปิ่นต่อจากพ้อ และยังไม่รู้ว่กิจกรรมของกลุ่มทอผ้าจะเป็นอย่างไรต่อไป



รูปที่ 2-72 กลุ่มทอผ้าบ้านทับ



หมายเลข P03 กลุ่มทอผ้าบ้านท้องผาย

ที่ตั้ง : บ้านท้องผาย ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.492135, 98.36274

กลุ่มทอผ้าตีนจกเริ่มแรกโดยนางลำตวน สิทธิเดช โนนทา ผู้ซึ่งมีโอกาสได้ไปฝึกทอตีนจกจากแม่ข่ายประยูรศักดิ์ จากพระตำหนักภูพิงศ์ ราชชนนิพนธ์ ประมาณปี พ.ศ.2520 และได้มาสอนชาวบ้านให้ทอตีนจกจากแม่ข่ายประยูรศักดิ์และรับซื้อตีนจกจากสมาชิกเพื่อส่งต่อไปกับศูนย์ศิลปาชีพฯ และร้านดารารัตน์ ที่เชียงใหม่ มีสมาชิกเริ่มแรก 15 คน ทำต่อเนื่องตลอดมาโดยมีแม่สุดา สิทธิเดช เป็นผู้ช่วยดำเนินการจนมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นจึงมีการแยกกลุ่มโดยสมาชิกส่วนหนึ่งไปจัดตั้งกลุ่มขึ้นเอง มีนางบุปผา เกษมศรีเป็นประธานกลุ่มคนแรก เมื่อปี พ.ศ.2528 ช่วงทอส่วนหนึ่งยังอยู่กับแม่สุดาและ นางลำตวน เพราะมีรายได้แน่นอน กิจกรรมที่บ้านแม่สุดาดำเนินต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ.2553 จึงเลิกกิจการเพราะอายุมาก

การดำเนินงานของกลุ่มโดยชาวบ้านค่อนข้างมีปัญหาด้านการตลาด กิจกรรมจึงไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร และมีการเปลี่ยนประธานบ่อย บางครั้งกลุ่มก็ยุบลงไปเพราะไม่มีผู้ดำเนินงาน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 - 2545 เป็นระยะเวลาที่กิจการทอผ้าตีนจกบ้านท้องผายเจริญรุ่งเรืองมากที่สุด มี ภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนด้านเงินทุนและวัสดุอุปกรณ์การทอผ้า และได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมดีเด่นได้รับรางวัลหม่อมงามจิตร์บุรฉัตร เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ.2541

ผู้ที่มีบทบาทเป็นประธานกลุ่มอีก 2 คน คือนางอินทร์ศรี กรรณิกาและนางพินดา ปิงกุล แต่ทั้ง 2 คนก็ทำได้ไม่นานต่างก็ออกมาดำเนินกิจการส่วนตัว นับว่าไม่ยากมีปัญหากับชาวบ้าน กลุ่มทอผ้าบ้านท้องผายตั้งแล้วล้ม ล้มแล้วตั้งใหม่จนถึงปี พ.ศ.2544 กลุ่มได้สลายตัวไปหมด ต่างก็เปิดกิจการส่วนตัว เช่น ร้านคาราผ้าตีนจก ร้านประภาพรรณ ร้านพินดาผ้าตีนจก เป็นต้น

ศูนย์หัตถกรรมผ้าตีนจกแม่แจ่ม เกิดขึ้นจากนโยบายภาครัฐโดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้เงินก่อสร้างจำนวน 3 ล้านบาท ซึ่งมีนายสุรัช จงรัชชานายอำเภอแม่แจ่ม มีการประชุมตกลงสร้างขึ้นที่บ้านท้องผายปี พ.ศ.2541

ศูนย์หัตถกรรมแห่งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อให้ผู้ที่มีสินค้าหรือของดีของงามเมืองแม่แจ่ม แต่ไม่มีร้านค้านำมาวางขายได้ แต่ก็ไม่มีใครนำสินค้ามาฝากขาย การดำเนินการของศูนย์อุตสาหกรรมบ้านท้องผาย เข้าทำนองเดียวกับกลุ่มที่เปลี่ยนประธานบ่อยและทั้งร้างเป็นบางช่วง ปี พ.ศ.2554 เริ่มเปิดกิจการใหม่อีกครั้งโดยนางชุดิมนต์ กรรณิกา เป็นประธานดำเนินงาน ขายสินค้าที่ผลิตเองส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเป็นสินค้าเครือข่ายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แม่แจ่ม อาจจะเป็นก้าวแรกของศูนย์หัตถกรรมแห่งนี้ที่ทำตามวัตถุประสงค์หลักของผู้ให้ทุนก่อสร้าง



รูปที่ 2-73 ศูนย์หัตถกรรมผ้าตีนจกแม่แจ่ม บ้านท้องผาย

.....



#### หมายเลข P04 แหล่งทำปิ่นปักผมบ้านทับ

ที่ตั้ง : บ้านทับ ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.4807, 98.370238

ในหนังสือ “อดีตแม่แจ่ม” ของ พ.ต.อ.อนุ เนินหาด ได้กล่าวท่อนำไว้ว่า “ในแม่แจ่ม ใครๆก็รู้จักพ่อหลวงคอนแก้ว อินตะกอน” เรื่องราวของการทำปิ่นปักผมที่เขียนในบทนี้ จึงขออนุญาตนำมาจากหนังสือ “อดีตแม่แจ่ม” ของ พ.ต.อ.อนุ เนินหาด ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอแม่แจ่ม

พ่อคอนแก้ว อินตะกอนเป็นลูกของพ่อปิ่น – แม่ปิ่น อินตะกอน เกิดที่บ้านแม่ป่าน ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม เมื่อ พ.ศ.2470 เป็นลูกคนโต มีน้องอีก 3 คน เสียชีวิตแล้ว 2 คน เหลือน้องชายอีก 1 คน คือ นายบุญตัน อินตะกอน อยู่บ้านสันหนอง (ลูกๆมีกิจการร้านบุญตันฯ) พ่อคอนแก้วมีภรรยา 3 คน ลูก 11 คน ภรรยาคนปัจจุบันคือ แม่สุข อินตะกอน มีลูก 3 คน คือ นางบัวจันทร์ นิปุณะ นางผอวยทอง จันทร์เหมย และนางบุผา เชียงแสน

พ่อคอนแก้วเริ่มทำปิ่นปักผมมาตั้งแต่อายุ 7-8 ขวบ ไม่ได้เรียนจากที่ไหนเอาของเก่ามาดูแล้วยกก็หัดทำเพราะชอบและพัฒนาฝีมือขึ้นเรื่อยๆ เมื่อก่อนทำแจกญาติผู้หญิงไม่ได้ทำขาย อาชีพเดิม คือ ทำไร่ทำนา เป็นช่างก่อสร้างบ้าน เคยไปรับจ้างทำ “โฮงฝรั่ง” ที่บ้านสบวาก นอกจากนี้ยังเป็นช่างปั้นพระพุทธรูปหลายวัดในแม่แจ่ม ช่างทำโบสถ์ วิหาร ช่างแกะสลัก ทำปิ่นปักตามวิหาร ทำประสาธเพื่อใส่ศพ ที่ชอบมาก คือ ทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง เช่น ทำปี่, ซึง, และ ขอบเล่นเองด้วย เมื่อมีงานขอที่ไหน พ่อคอนแก้วจะเป็นช่างปี่ทุกครั้ง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้มอบเกียรติบัตรให้พ่อคอนแก้วเป็นช่าง 10 หมู่

ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ทำปิ่นเพียงอย่างเดียวเพราะมีผู้ซื้อทั้งในเมืองแม่แจ่มและภายนอก คนรู้จักเพิ่มขึ้นทุกปี จนทำไม่ทัน จึงสอนลูก 2 คน คือ นางบัวจันทร์ นิปุณะและนางบุผา เชียงแสน 3 คนพ่อลูกช่วยกันทำตลอดมา โดยมีแม่สุขนั่งปั่นฝ้ายอยู่ใกล้ๆกัน จึงทำให้บ้านของพ่อคอนแก้วเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ทั้งด้านการทำปิ่น ประวัติศาสตร์เรื่องเล่าจากพ่อคอนแก้ว และการทอผ้าตีนจกได้ดูบ้าน เป็นวิถีชีวิตที่อบอุ่นและมีเสน่ห์อยู่ในตัว พ่อคอนแก้วละสังขารจากไปเมื่อ 5 กรกฎาคม พ.ศ.2556 คงเหลือแต่แม่สุขและลูก 2 คน ยังทำปิ่นสืบทอดจากพ่อ หวังว่าบ้านที่อบอุ่นหลังนี้จะรักษาบรรยากาศเดิมๆ ไว้ได้อย่างยั่งยืนและเป็นมิตรกับทุกคนดังที่พ่อคอนแก้วได้ทำได้



รูปที่ 2-74 แหล่งทำปิ่นปักผมบ้านทับ

รูปที่ 2-75 พ่ออุ๊ยคอนแก้วกับทายาทผู้สืบทอดภูมิปัญญา

2-51



หมายเลข P05 แหล่งเครื่องจักสานบ้านพ้อหลาน

ที่ตั้ง : 150 ม.12 ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.49886, 98.369752

พ้อหลาน ฟองดา อายุ 81 ปี เป็นบุตรนายซิม (ซุม) กับแม่ผั้น ฟองดา เมื่อพ่อซิมถึงแก่กรรมแม่ผั้นแต่งงานใหม่กับพ้ออินทร์ ทองฟัก พ้อหลานมีน้องผู้หญิง 2 คน ถึงแก่กรรมแล้ว พ้อหลานแต่งงานกับแม่ป้า สกุลเดิมเจริญสุข มีบุตร 4 คนชาย 2 หญิง 2 มีครอบครัวหมดแล้วปลูกบ้านอยู่ใกล้ๆกัน ปัจจุบันพ้อหลานอยู่ 2 คนกับแม่ป้า

ชีวิตตอนเป็นเด็กรับจ้างเลี้ยงวัว ควาย ช่วยพ่อแม่ทำไร่ข้าว ไร่ฝ้าย ไม่มีที่นา พ้ออินทร์สอนให้จักสานเครื่องใช้ เช่น ตะข่อง ตุ่ม ไซ เพื่อใช้หาปลาไว้กิน พ่อโตมาก็สานโกย (เข่ง) เปี้ยด (กระบุง) กระดัง สานของใช้ทุกอย่าง ทั้งเอาไปใช้และขายให้เพื่อนบ้าน

เมื่อชาวบ้านไปทำไร่ที่โหล่งปง พ้อหลานก็พาครอบครัวไปทำไร่ที่โหล่งปงด้วย ปลูกข้าวโพด มันฝรั่ง หอมแดง อยู่โหล่งปง ประมาณสิบกว่าปีมีแต่หนี้เลยขายไร่ซำระหนึ่แล้วกลับมาอยู่บ้าน รับจ้างทั่วไป รับจ้างหาบของจากเมืองแม่แจ่มไปเมืองจอมทอง จากเมืองจอมทองมาเมืองแม่แจ่ม หาบครั้งละ 50 ก.ก.ๆละ 1.50 บาท อีกอาชีพหนึ่งคือรับเหมาก่อสร้างโดยเป็นลูกจ้างช่างไม้ก่อนพอทำเป็นก็เริ่มรับงานเอง ทำได้ประมาณ 3 ปี ก็เลิกทำเนื่องจากอันตรายตอนขึ้นทำงานบนหลังคา

พ้อหลาน วางแผนปลูกไม้ไผ่ไว้ด้านหลังบ้านเพราะชอบการจักสาน เริ่มงานจักสานจริงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 โดยได้ไปออกงานที่กรุงเทพฯร่วมกับชาวบ้านยางหลวงและบ้านไร่คุณนุสรเป็นคนพาไป หลังจากนั้นก็ได้ไปออกงานทั้งในเชียงใหม่และกรุงเทพฯไปหลายครั้ง รายได้ช่วงแรกได้เดือนละประมาณ 3,000 – 4,000 บาท และได้เป็นวิทยากรสอนเด็กนักเรียนโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 31 โรงเรียนแม่แจ่ม และโรงเรียนเมืองเดีควิทยา

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 สุขภาพไม่ค่อยแข็งแรงจึงทำงานลดลง ได้ลูกๆช่วยเหลือจนเจอบ้าง ทำงานเล็กๆน้อยๆ เท่าที่ทำได้เพราะอยู่เฉยไม่เป็น และจะเข้าไปเรื่อยๆจนกว่าทำไม่ได้จริงจึงจะหยุด



รูปที่ 2-76 พ้อหลาน

**หมายเลข P06 แหล่งทำขนม อาหารพื้นเมืองบ้านเหล่าปาก่อ**

ที่ตั้ง : ม. 4 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.48953, 98.379328

บ้านเหล่าปาก่อ หมู่ที่ 4 ตำบลท่าผา ชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สนใจเข้าไปศึกษาเรียนรู้ โดยแยกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มอาหาร ขนมพื้นเมืองและโฮมสเตย์ กับกลุ่มนวดและอบสมุนไพรทั้งแบบโบราณและแบบใช้ตู้อบ

กลุ่มอาหาร ขนมพื้นเมือง และโฮมสเตย์ มีแม่คำป้อ กุลนันท์ อายุ 59 ปี อยู่บ้านเลขที่ 54/1 เป็นประธาน มีสมาชิก 28 คน มีผู้ที่บ้านอยู่อาศัยทำเป็นโฮมสเตย์ 5 หลัง โดยใช้บ้านแม่คำป้อเป็นแหล่งติดต่อและเรียนรู้ อาหารที่สอนหรือสาธิตให้ดู มีลาบหมู แกงอ่อม แกงแค แกงหยวกกล้วย แกงผักเขียว แกงเหินไก่ ผักส้า ผักยำ น้ำพริกโยะ น้ำพริกอ่อง น้ำพริกถั่วเน่าคั่ว และน้ำพริกน้ำปู ขนมที่ขึ้นชื่อคือ ขนมไต้โย่ง ขนมเป็ญ ขนมจอก ข้าวต้มหัวหงอก ขนมกล้วยและน้ำสมุนไพรที่มีอยู่ในบ้าน เช่น น้ำดอกอัญชัญ น้ำกระเจียบ น้ำตะไคร้ น้ำมะขาม น้ำกระทรก และน้ำใบบัวบก

ผู้ที่เข้ามาเรียนรู้จะมาเป็นกลุ่ม 5 คนขึ้นไป ถ้ามากก็แบ่งเป็น 4 กลุ่ม เรียนกลุ่มละ 1 อย่าง แล้วหมุนเวียนกันจนครบ 4 อย่าง ค่าวิทยากรกลุ่มละ 300 บาทต่ออาหาร 1 อย่าง ค่าอุปกรณ์การทำอาหารหรือขนมอีกต่างหากเท่าที่ซื้อจริง สำหรับโฮมสเตย์มีการหมุนเวียนกันไปเพื่อความยุติธรรม ราคาที่พักโฮมสเตย์คืนละ 100 บาท/คน ค่าอาหารธรรมดามื้อละ 50 บาท/คน ถ้าเป็นอาหารพิเศษเช่นลาบ มื้อละ 60-70 บาท/คน ถ้ามาพักในช่วงเทศกาลประเพณีจะจัดเตรียมของตามประเพณีและพาไปร่วมงานประเพณีด้วยบริการฟรี สมาชิกของกลุ่มอายุมากที่สุด 65 - 70 ปี อายุน้อยสุด 35 ปี มีการสืบสานกันระหว่างลูกหลานในหมู่บ้านทั้งเรื่องอาหาร ขนมและประเพณีเพื่อให้กิจการเหล่านี้มีการสืบทอดในรุ่นต่อไป



รูปที่ 2-77 แหล่งทำขนม อาหารพื้นเมืองบ้านเหล่าปาก่อ

**หมายเลข P07 แหล่งอบและนวดสมุนไพรบ้านเหล่าปาก่อ**

ที่ตั้ง : ม. 4 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.489856, 98.380163

กลุ่มนวดและอบสมุนไพรบ้านนายโชติอนันท์ (โพน) ทองใจจิตร อายุ 61 ปี อยู่บ้านเลขที่ 63 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าผา เดิมพ่อโพนเป็นประธานกลุ่ม แต่ระยะหลังไม่สะดวกหลายประการจึงลาออก ประธานคนปัจจุบันคือนางพลอย กิตติรัตน์ ด้วยพ่อโพนเป็นหมอยาพื้นเมืองมาก่อนและหาสมุนไพรมาทำยาอบด้วยตัวเองมานาน อบแบบโบราณมีเตาสร้างขึ้นเองจึงมีผู้มาใช้บริการอบและนวดบ้านพ่อโพนมากกว่าที่อื่น การอบเข้าได้ครั้งละ 2 คน ตั้งเวลา 7 - 10 นาที จะเข้ากี่ครั้งก็ได้ ถ้ามาคนเดียวคิดคนละ 200 บาท ถ้าหลายคนก็เฉลี่ยกันไป นวดชั่วโมงละ 100 บาท ครั้งละ 2 ชั่วโมง แม่แก้ว ทองใจจิตร ก็ช่วยกันทั้งนวดและอบสมุนไพร อาชีพทั้ง 2 อย่างนี้เป็นอาชีพเสริมอาชีพหลักคือ การทำนาทำไร่

ถ้ามีผู้เรียกใช้บริการหมอนวดหลายคนทางกลุ่มจะเป็นผู้จัดการไปให้โดยเลือกผู้ที่ว่างและสมัครใจ สำหรับตู้อบที่บ้านประธานกลุ่มก็มีผู้มาใช้บริการเหมือนกัน ประธานเป็นผู้จัดการอบให้ ถ้ามีผู้มาใช้บริการมากก็แบ่งไปบ้านพ่อโพนบ้าง การจัดการกลุ่มเป็นไปแบบพึ่งพาอาศัยกันช่วยเหลือกันตามประสาชาวบ้านและเครือญาติ



รูปที่ 2-78 แหล่งอบและนวดสมุนไพรบ้านเหล่าปาก่อ



#### หมายเลข P08 กลุ่มหมอมืองสมุนไพรวัดเจียง

ที่ตั้ง : วัดเจียง ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.509853, 98.35890

ชมรมหมอมืองบ้านก่อตั้งมาสิบกว่าปีแล้ว เดิมไม่มีที่อยู่จึงอาศัยอยู่ในโรงพยาบาลแม่แจ่ม เมื่อมีการประชุมก็เวียนไปตามหมู่บ้านที่มีหมอมืองอยู่จำนวนมาก จนถึงปี พ.ศ.2548 เทศบาลตำบลแม่แจ่มอนุมัติงบประมาณก่อสร้างอาคารสมุนไพรขึ้นที่วัดบ้านเจียง จึงใช้เป็นสถานที่ทำการถาวรแต่นั้นมา

สมาชิกที่เป็นหมอมือรักษาโรคได้มีประมาณ 45 คน มีผู้สนใจเข้าร่วมเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาการรักษาแผนโบราณ การทำยาจากสมุนไพรรอบ การนวด อีกประมาณ 200 คน มีทั้งคนพื้นเมือง กะเหรี่ยง ลัวะและม้ง ในจำนวนสมาชิกมีคนพื้นเมืองมากที่สุด

ชมรมมีกิจกรรมต่างๆ เช่น เดินป่าสำรวจสมุนไพร ปีละ 2 ครั้ง มีนักศึกษาจากคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มาร่วมด้วยทุกปี ชมรมมีกิจกรรมการสัมมนาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรักษาด้วยสมุนไพร ปีละ 2 ครั้ง โดยวิทยากรจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ และโรงพยาบาลแม่แจ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับโรงเรียนต่างๆ ที่สนใจ ตลอดจนชุมชนอื่นๆ ทั้งการผลิตและทำลูกประคบ การอบ การนวด มีกิจกรรมปลูกป่าสมุนไพรรวมชน ปีละ 1 ครั้ง เนื้อที่ประมาณ 600 ไร่ ที่บ้านบ้านป่าผาง เพื่อรักษาป่าและด้วยสมุนไพรไว้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังจัดกิจกรรมร่วมเผยแพร่ความรู้ในงานต่างๆทั้งภายในอำเภอและภายนอก และการขยายสวนสมุนไพรไปตามพื้นที่ต่างๆ ในเมืองแม่แจ่ม ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชสมุนไพรให้ชาวบ้านมีรายได้และให้กลุ่มแม่บ้านและผู้สนใจเข้ามาผลิตยาสมุนไพรรายให้ชมรมสม.พ.คน 4 หมู่บ้านเข้าเจาะเลือดตรวจสารพิษอบสมุนไพรรักษาพิษ



รูปที่ 2-79 สวนสมุนไพรวัดเจียง

#### แหล่งจารใบลาน

คนแม่แจ่มที่สามารถอ่านและเขียนตัวหนังสือล้านนา หรือตัวเมืองได้มีมากมายหลายคน ส่วนใหญ่เป็นพ่อน้อยพ่อนานที่ได้บวชเรียนมา และยังมีผู้สืบทอดการจารใบลานด้วยตัวเมืองอยู่หลายคนในหลายบ้าน ท่านจะรับจารใบลานให้กับผู้ที่มีจิตกุศลต้องการถวายทานด้วยคัมภีร์ใบลานตามแบบดั้งเดิม ด้วยเห็นว่าจะได้บุญมากกว่าการถวายใบลานแบบสมัยใหม่ที่จำหน่ายทั่วไป จึงขอบูชาคัมภีร์ใบลานที่พ่อนานเหล่านี้จารไว้ถวายพระ ผู้ที่มาขอซื้อหรือสั่งคัมภีร์ใบลานนี้ไม่ได้มาจากเฉพะาในเมืองแม่แจ่ม แต่มาจากต่างอำเภอและตัวเมืองเชียงใหม่ด้วย เพราะในพื้นที่อื่นๆหาผู้ที่ยังรับจารใบลานอยู่ยากแล้ว ในแผนที่มรดกฯฉบับนี้ได้นำเสนอแหล่งจารใบลาน 2 แหล่ง

#### หมายเลข P09-1 พ่อนานปั้น โอบอ้อม

ที่ตั้ง : 7 บ้านอาราม ม.4 ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.478426, 98.373019

พ่อยุ้ยปั้น โอบอ้อม อายุ 80 ปี เป็นลูกพ่อนาน แม่จ๋ม อยู่ที่บ้านป่าหนาด บรรพชาเป็นสามเณรอยู่ที่วัดพระบาท 8 ปี บวชเป็นพระอีก 2 ปี ต่อมาแต่งงานกับแม่ต๊ับ โอบอ้อม เมื่อปี พ.ศ.2499 มีลูก 3 คน

ลูกทุกคนปลูกบ้านอยู่บริเวณเดียวกัน ปัจจุบันพ่อยุ้ยอยู่กับนางผ่องใสและหลานอีก 2 คน เมื่อยังหนุ่มพ่อยุ้ยเป็นพ่อค้าวัวต่าง ไปทั้งเมืองจอมทองและเมืองสะเมิง รับจ้างบรรทุกของบ้าง ไปเอาของมาขายเองบ้างจนเมื่อรถยนต์เข้าถึงเมืองแม่แจ่มพ่อยุ้ยก็ได้ขายวัวต่างทั้งหมด ทำนาทำไร่ และทำไร่ฝิ่นเหมือนกับชาวบ้านทั่วไป

พ่อยุ้ยเริ่มหัดจารใบลานหรือเขียนธรรมตั้งแต่อยู่วัด แต่มาเขียนจริงจังเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา เริ่มจากลูกหลานขอให้เขียนธรรมจ๊ะด้า (ธรรมตัวเบ๊) เพื่อนำไปถวายทานให้เป็นศิริมงคลแก่ตัว ต่อมาก็มีคนอื่นมาขอซื้อมากขึ้นจึงเขียนไว้ และเขียนธรรมอื่นๆที่เขาเทศน์งานศพด้วย พ่อยุ้ยเขียนธรรมใบลานอยู่กับบ้านเป็นการแก้เหงาแก้เบื่อเท่านั้นไม่ได้มุ่งเน้นเงินทองอะไร

การไปเอาใบลานนั้น เมื่อก่อนไปขึ้นเองที่หน้าวัดป่าแดด ปัจจุบันจ้างเขาขึ้นให้ นำมาต้มผสมมะขามและน้ำข้าวข้าวเพื่อให้ขัดล้างสกปรกออกง่ายขัดจนขาวแล้วม้วนเป็นวงกลม นำมาตัดให้ได้ขนาดแล้วตรึงให้แน่นอัดทั้งไว้นานๆ ซ้อมสีแดงและสีทองมาทาด้านข้างตามแบบโบราณ เมื่อจารเสร็จมดติดกันเรียกว่า 1 ผูก ชายผูกละ 130 บาท กว่าจะได้เงิน 130 บาท ต้องผ่านหลายขั้นตอน แต่พ่อยุ้ยบอกว่าพอมีความสุขอยู่กับการเขียนธรรมใบลาน



รูปที่ 2-80 แหล่งจารใบลานบ้านพ่อนานบัน โอบอ้อม

หมายเลข P09-2 พ่อนานอินคำ ธนไชย

ที่ตั้ง : บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.509739, 98.353769

พ่อนานอินคำยึดถือกรรมวิธีแบบโบราณที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัดในการจารใบลานแม้วัสดุบางอย่าง เช่น หาง(ขาด) ยางรัก หาซื้อได้ยากแล้วในเมืองไทย ต้องสั่งซื้อมาจากเมืองเชียงใหม่ ก็ไม่ยอมปรับเปลี่ยนกรรมวิธีหรือวัสดุสมัยใหม่ที่สะดวกกว่า ขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่การเตรียมใบลาน จนถึงการจาร รูปแบบอักษรและสำนวนที่ใช้ก็เป็นแบบโบราณ ตลอดจนเครื่องมือสำคัญคือ เหล็กจาร ดำไม้ต้องทำจากไม้ขนาดเท่านั้น เพราะเป็นไม้มงคล พ่อนานอินคำมีชื่อเสียงพอสมควร มีผู้ติดต่อไปจารใบลานที่กรุงเทพฯ และถ่ายทำสารคดีมาแล้ว ปัจจุบันอายุมากขึ้นเริ่มตั้ง แต่สายตาไม่ดีและยังสามารถจารใบลานได้ พ่อนานอินคำไม่ใช้โต๊ะเก้าอี้ในการจาร จะนั่งชันเข่ากับพื้น ใบลานวางบนเข่ามือซ้ายประคองใบลาน มือขวาบรรจงจารไปเรื่อยๆ ต้นฉบับจะวางบนขาตั้งอยู่ข้างๆ ตัว



รูปที่ 2-81 พ่อนานอินคำจารใบลาน



#### หมายเลข P10 กลุ่มทอผ้าฝ้ายเปลือกไม้ บ้านต่อเรือ

ที่ตั้ง : 136 ม.2 บ้านต่อเรือ ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.521243, 98.363685

กลุ่มทอผ้าฝ้ายเปลือกไม้เริ่มก่อตั้งเป็นกลุ่มเมื่อ พ.ศ. 2540 โดยมีสมาชิกแรกเข้า 7 คน โดยการรวบรวมเอาเครือญาติ เพราะคนอื่นๆ เขาไม่มั่นใจว่ากลุ่มจะไปรอดหรือไม่ งานที่ทำออกมาจะเน้นงานเย็บมือและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่แปลกไปจากคนอื่น จึงทำให้เกิดกระแสตอบรับที่ดีมาก จนผลิตไม่ทันความต้องการของผู้บริโภคต้องประกาศรับสมัครเพิ่มประกอบกับชาวบ้านเริ่มเกิดความมั่นใจว่าผลิตแล้วจะขายได้ สมาชิกของกลุ่มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เน้นจุดเด่นของงานและพัฒนาด้านจิตสำนึกของผู้ผลิตหรือสมาชิกให้มีความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า

จุดเด่นของผ้าฝ้ายเปลือกไม้คือ งานมีเอกลักษณ์ของตนเอง ผลิตโดยวัสดุธรรมชาติ สีที่यो้มก็ต้องเป็นสีธรรมชาติ 100% เน้นการสร้างงานในเขตพื้นที่ อ.แม่แจ่ม นำเอางานภูมิปัญญาของทุกชาติพันธุ์ที่อยู่ในแม่แจ่มมาผสมผสานกัน ทำให้เกิดงานใหม่ที่มีเสน่ห์ และมีกลิ่นอายของความเป็นชาวบ้าน มีการทำแผนการตลาดล่วงหน้าและกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน เน้นการผลิตที่ครบวงจร มีขั้นตอนการผลิตที่ชัดเจนเพื่อสร้างความมั่นใจให้ลูกค้า ด้วยเหตุและปัจจัยดังกล่าว จึงทำให้กลุ่มทอผ้าฝ้ายเปลือกไม้ได้รับการยอมรับจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เปิดเป็นศูนย์เรียนรู้เมื่อ พ.ศ. 2552 โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ให้เกียรติมาเป็นประธานเปิดศูนย์ และกลุ่มทอผ้าฝ้ายเปลือกไม้ยังได้รับรางวัลเป็นโล่หัวตัว G สีทองระดับเยี่ยม 3 ปีซ้อน ปัจจุบันกำลังจะได้รับตราฉลากเขียว ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ผลิตชุมชนกลุ่มแรกของประเทศไทยที่จะได้รับเครื่องหมายนี้ อีกทั้งยังเป็นสถานที่ศึกษาดูงานและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ปัจจุบันมีสมาชิกในบ้านต่อเรือ 53 คน และจากเครือข่ายจาก 5 ตำบล 12 หมู่บ้านของอำเภอแม่แจ่ม รวมกว่า 200



รูปที่ 2-82 กลุ่มทอผ้าฝ้ายเปลือกไม้ บ้านต่อเรือ

## มรดกทางวัฒนธรรมประเภท แหล่งพิธีกรรม

หมายเลข A01

พิธีส่งสังขาร

ที่ตั้ง : ริมน้ำแม่แจ่ม บ้านไร่ ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.477019, 98.365745

วันที่ 13 เมษายนของทุกปีคนแม่แจ่มสายใต้(ตำบลท่าผา) จะทำพิธีส่งสังขาร ซึ่งเป็นความเชื่อว่าจะขึ้นปีใหม่แล้วเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ถ้าจะต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์เหล่านั้นให้ล่องน้ำไปให้หมดเพื่อให้มีชีวิตในทางที่ดีหมดเคราะห์ภัยอันตรายทั้งปวงในปีใหม่ที่จะมาถึง

สิ่งของที่ต้องเตรียม นำกากกล้วยมาทำสะตวงใหญ่(กระทง) ใส่เครื่องเช่นหัวคือ แกงส้ม แกงหวาน ข้าวเปลือก ข้าวสาร ขนم อาหารแห้ง ข้าวตอก ดอกไม้(ทำเหมือนสะตวงสะเดาะเคราะห์ของคนเหนือ) นำต้นกล้วยมาทำแพแล้วเอาสะตวงวางบนแพ

เตรียมทำควักตัวตั่งสี่ เพื่อทำพิธีขึ้นตัวตั่งสี่บอกกล่าวแก่ “ท้าวทั้งสี่ที่ปกปักรักษาบ้านเมือง 4 ทิศ”ให้รับรู้ในการทำพิธี “ล่องสังขาร” ทำขึ้นหลวงเพื่อให้พ่ออาจารย์ไหว้ครูก่อนเริ่มพิธี (เป็นชั้นครูของพ่ออาจารย์)

ผู้ที่เข้าร่วมพิธีต้องน่าน้ำส้มป่อย ฝ่ายชาวผูกข้อมือ ข้าวแบ่งนวดเป็นก้อนแบบทำขนม เงินใส่ขันบูชาครู สถานที่ทำพิธีริมน้ำแม่แจ่ม เริ่มด้วยพ่ออาจารย์ขึ้นตัวตั่งสี่ แล้วเริ่มพิธีด้วยการกล่าวคำอัญเชิญพระเจ้าลอยเคราะห์มารับเอาเครื่องบูชาซึ่งมีสะตวง 9 ช่อง ข้าว 9 ก้อนเทียน 9 เล่ม เครื่องเช่นหัวบูชา 9 สำหรับ เพื่อบูชาพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ พระราหู และพระเกตุ

เมื่อพ่ออาจารย์ทำพิธีเสร็จให้ทุกคนเอาแป้งปั้นเป็นก้อนกลิ้งเกลือกหัวตัวอธิษฐานขอให้เคราะห์ทั้งหลายโรคลงใช้เจ็บทั้งหลายหลุดพ้นจากตัว นำแป้งนั้นใส่ในสะตวง นำแพที่วางสะตวงปล่อยให้ไหลล่องไปตามน้ำแม่แจ่ม พ่ออาจารย์พรมน้ำส้มป่อย ผูกข้อมือให้ทุกคน เป็นอันเสร็จพิธี หลายคนอาบนำสระผมนัยว่าให้สิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายไหลทิ้งไปตามแม่น้ำ



รูปที่ 2-83 พิธีส่งสังขารริมน้ำแม่แจ่ม



## หมายเลข A02 พิธีเลี้ยงผีฝ่าย

ที่ตั้ง : หลายแห่งตามลำน้ำ อ.แม่แจ่ม

พ่อใจโพธิ์นา อยู่บ้านไร่ ม.10 ต.ท่าผา อ.ดอยหล่อ จ.เชียงใหม่ ได้เล่าเรื่องการเลี้ยงผีฝ่ายหลวงน้ำแม่แจ่มว่า ก่อนจะลงมือทำนาของทุกปีพ่อฝนเริ่มตบประมาณเดือน มิถุนายน – กรกฎาคม ผู้ที่เป็นแม่ฝ่ายจะต้องเริ่มประชุมทีมงาน ซึ่งมี แม่หลวง 1 คน แม่ล่ำ 1 คน เลขา 1 คน และเหรียญ 1 คน เพื่อเตรียมงานการเลี้ยงผีฝ่ายประจำปีและกำหนดวันเลี้ยงผีฝ่ายในปีนั้น ๆ ซึ่งจะไม่กำหนดตายตัว เอาวันที่เหมาะสมและสมาชิกที่มีมารับนับทุกคนว่าง พิธีที่บ้านไร่ จัดที่หมู่ 10

การเลี้ยงประจำปี สิ่งที่ต้องเตรียม คือ ไก่ 3 คู่ 6 ตัว เหล้าขาว 6 ขวด ผู้มีหน้าที่จัดหาไก่และเหล้าคือ สมาชิกที่ถูกกำหนดเกณฑ์ปีละ 6 คน คัดจากสมาชิกทั้งหมดที่มีแล้วหมุนเวียนไล่เรียงกันไปทุกปี เมื่อครบแล้วก็เริ่มต้นใหม่ การเก็บค่าตังน้ำ คือค่าน้ำใช้ในการทำนาศมัยก่อนเก็บเป็นข้าว ไร่ละ 5 ถึง 6 คนมีนาก็เสียมาก คนมีนาก็เสียน้อย ปัจจุบันเปลี่ยนจากข้าวเป็นเงิน เก็บไร่ละ 100 บาท เงินหรือข้าวที่เก็บนี้จัดตั้งเป็นกองทุนฝ่ายหลวงเพื่อใช้ในกิจการของฝ่าย เช่น ซ่อมแซมเมื่อฝ่ายชำรุด และให้สมาชิกกู้ยืมเมื่อมีความจำเป็นในการทำนา เช่น ค่าจ้างไถนา ซื้อพันธุ์ข้าว เป็นต้น

การเลี้ยงผีฝ่ายหลวงได้ยึดเอาประเพณีการเลี้ยงพ่อเจ้าหลวงเป็นแบบอย่าง คือ 3 ปี เลี้ยงใหญ่ 1 ครั้ง โดยใช้วัว 1 ตัว กำหนดเอาวัวกับเผิง ทางใหม่ หูดี ตาดี ไก่ 1 คู่ เหล้าขาว 10 ขวด ที่บนฝ่ายจะมีฮ้าน(เรือน)ผีฝ่าย ของเลี้ยงทุกอย่างจะนำขึ้นฮ้านโดยแม่หลวงจะเป็นผู้ทำพิธี เมื่อแล้วเสร็จสมาชิกทุกคนจะทานอาหารร่วมกันในที่ทำพิธี ปี พ.ศ.2556 การเลี้ยงใหญ่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม

## หมายเลข A03 พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ

ที่ตั้ง : บ้านแม่วาก ต.แม่มาจอร์ อ.แม่แจ่ม

พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำบ้านแม่วาก ตำบลแม่มาจอร์ เป็นหมู่บ้านที่รับน้ำ 2 สาย คือน้ำแม่วากและน้ำแม่มะลอ ทิศตะวันออกของหมู่บ้านคือ ดอยอินทนนท์ ซึ่งเป็นขุนน้ำทั้ง 2 สาย ในสมัยก่อนชาวบ้านจะนับถือผีดอยหลวง(ดอยอินทนนท์) ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ความคุ้มครองคนในหมู่บ้านตลอดถึงให้ผลดีผลเสียในการทำนาถ้าให้สวัสดิ์ให้ผลดี ถ้าทำผิดจารีตที่เคยทำผีจะให้โทษ ดังนั้นจึงมีพิธีเลี้ยงผีดอยหลวง หรือผีขุนน้ำทุกปีไม่เคยขาด

สถานที่ทำพิธีคือ ที่หน้าผาสูงชาวบ้านเรียกว่า “หน้าถ้ำ” มีต้นไม้ใหญ่ สิ่งของที่ต้องเตรียมคือ ไก่ 2 ตัว เหล้าขาว 1 ขวด ดอกไม้ธูปเทียน น้ำสิ่งของทั้งหมดไปทำพิธีมีพ่อหมอทำพิธี เนื่องจากระยะทางที่ไปลำบากไกลบ้าน ชาวบ้านจึงเตรียมอาหารไปเลี้ยงกลางวันกันด้วย เลี้ยงด้วยไก่ 2 ปี เลี้ยงด้วยหมู 1 ปี สลับกันไป ปัจจุบันไม่เลี้ยงด้วยหมูแล้วเพราะยุ่งยากหลายอย่างเกี่ยวกับการนำหมูไป จึงขอเปลี่ยนเป็นไก่ทุกปี

วัตถุประสงค์หลักในการทำพิธีคือ เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และขอให้ผีดอยหลวงช่วยดูแลข้าวกล้าในนาให้ ด้วยเชื่อว่าผีดอยหลวงก็ทำนา พ่ออินสน ใจเต็ม ผู้ให้ข้อมูลเล่าว่า ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ทอดทิ้งพิธีกรรมดี ๆ หลายอย่าง บางอย่างก็ลดขั้นตอนลงทำให้ดูไม่ขลังเหมือนสมัยก่อน การทำนา ทำไร่ ทำสวนก็อาศัยปุ๋ยและยาฆ่าแมลงล้วนแต่เป็นอันตรายต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อมเงินทอง ไม่เชื่อในสิ่งที่บรรพบุรุษทำไว้ให้ ทุกคนมีแต่ความรีบเร่งในการประกอบอาชีพ ไม่มีความสงบสุขเหมือนเมื่อก่อน .....

ที่ตั้ง : บ้านแม่ปาน บ้านสันกู่ และบ้านสันเกียง ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.520337, 98.407993

พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ขุนน้ำแม่ปานอยู่ในเทือกดอยอินทนนท์ บ้านแม่ปาน บ้านสันกู่ และบ้านสันเกียง 3 หมู่บ้านของตำบลช่างเคิ่งที่น้ำแม่ปานไหลผ่านจึงทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีขอฝน พิธีเลี้ยงพ่อเจ้าหลวง ไหว้สาพญาเขื่อนแก้ว และไหว้สาขุนหลวงมะลังเกะในวันเดียวกัน ทำพิธีช่วงหลังสงกรานต์ไม่เกินวันที่ 20 เมษายนของทุกปี สถานที่ทำพิธีคือ ดงหน่อน้ำแม่ปานด้านทิศเหนือของบ้านสันกู่

สิ่งของที่ต้องเตรียมชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน คือ ช่วยกันเตรียมสวดดอกไม้ ธูปเทียน น้ำส้มป่อย นำมารวมกันที่พ่อเจ้าหลวง ผู้สูงอายุเตรียมจัดขันหลวง(ขันบูชาครู) จำนวน 2 ขัน สำหรับพญาเขื่อนแก้ว และขุนหลวงมะลังเกะ ไก่ 1 คู่ เหล้าขาว 1 ขวด ควักข้าว 1 ควัก แม่บ้านเตรียมข้าวปลาอาหาร ข้าวหม้อแกงหม้อของแต่ละหมู่บ้าน ส่วนชาวบ้านทั่วไปก็แล้วแต่ใครอยากจะทำอะไรไปร่วมเลี้ยงดูกันหลังจากเสร็จพิธี

พ่ออาจารย์จะเป็นผู้ทำพิธีโดยกล่าววาทะอ้อถึงเทวดาเทพอารักษ์ที่ปกปักรักษาแม่น้ำ ขอให้มารับเอาของเช่นไหว้ และขอให้แม่น้ำกินน้ำใช้ตลอดทั้งปี อย่าให้แห้งเพื่อชาวบ้านจะได้ทำนาทำสวนชุ่มเย็นตลอดไป

สุดท้ายพิธีจะจุดบอกไฟ (บ้องไฟ) เพื่อบอกกล่าวแก่เทวดาและบูชาสายน้ำ หลังจากการทำพิธีแล้วมีการทานอาหารร่วมกัน ทั้ง 3 หมู่บ้านเป็นการสร้างความสามัคคีของชุมชน



รูปที่ 2-84 การเลี้ยงผีขุนน้ำ

#### หมายเลข A04 พิธีขอฝน 3 แม่น้ำ

ที่ตั้ง : บ้านเอน บ้านแม่กึ่ง บ้านบนนา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.516568, 98.338874

พิธีขอฝนที่เมืองแม่แจ่มเรียกว่า “ปีใหม่หน้อย” เพราะทำพิธีหลังปีใหม่หลวงตั้งแต่วันแรม 8 ค่ำเดือนแปดเหนือ บางหมู่บ้านอาจจะไม่ตรงกันแต่ระยะเวลาใกล้เคียงกัน เช่น บ้านแม่ปานทำพิธีพร้อมกับเลี้ยงผีขุนน้ำและเลี้ยงพ่อเจ้าหลวง (รายละเอียดอยู่ในบทเลี้ยงผีขุนน้ำ)

น้ำแม่จอมมีหลายหมู่บ้านที่มีที่นารับน้ำแม่จอม ทำพิธีวันแรม 8 ค่ำ เดือนแปดเหนือ สถานที่ทำพิธีมี 3 แห่ง เริ่มจากชาวบ้านข้างเค็ง บ้านเกาะ บ้านสันหนอง บ้านป่าฝาง บ้านเจียง บ้านต่อเรือ และบ้านทุ่งยาว นำสิ่งของเครื่องเซ่นไหว้ มีไก่คู่ เหล้าขาว 1 ขวด อาหารคาวหวาน ดอกไม้ธูปเทียน ไปพร้อมกันที่วัดพระบาทเหนือ บ้านทุ่งยาวทำพิธีโดยพ่ออาจารย์และพระสงฆ์ หลังพิธีถวายอาหารเพลพระสงฆ์ที่ไปร่วมทำพิธี กลับจากวัดพระบาทแวะทำพิธีที่หอพ่อเจ้าหลวงตอนต้น น้าออกสู ดักน้าออกสูเพื่อนำไปทำพิธีต่อที่วัดบ้านเจียง ที่วัดบ้านเจียงมีพระเจ้าแสนทอง และ พระธาตุ ทำพิธีขอฝนกับพระเจ้าแสนทอง และน้าน้าออกสูที่เตรียมมารดพระธาตุ หลังจากนั้นผู้ชายที่เตรียมบอกไฟไฉ่น้ำบอกไฟ (บังไฟ) ไปจุดขึ้นฟ้า เพื่อบอกปู่ถนย่าถน เป็นอันเสร็จพิธี

น้ำแม่กึ่งปากบ้านพร้าวหนุ่ม บ้านเอน บ้านแม่กึ่ง บ้านบนนา ทำพิธี 3 แห่ง ทำพิธีวันแรม 8 ค่ำ เดือนแปดเหนือ เริ่มที่วัดใต้ถ้งแล้ง บ้านพร้าวหนุ่ม โดยทุกครัวเรือนที่ท้าวจะนำข้าวปลาอาหาร ดอกไม้ธูปเทียน และนิมนต์พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ เทศนาธรรม 1 ผูก หลังจากนั้นจะแบ่งคนออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งนำเครื่องไหว้สาไปไหว้ที่หอพ่อเจ้าหลวงกองเมือง อีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นประธานเหมืองฝายไปทำพิธีที่วังผาตั้ง ในน้ำแม่กึ่ง เดินไปประมาณ 3 กิโลเมตร ชาวบ้านที่รับน้ำแม่กึ่งนำของเซ่นไหว้มีไก่ 1 คู่ เหล้าขาว 1 ขวด ดอกไม้ธูปเทียนและเครื่องเซ่นข้าวตังสี่

เมื่อไปถึงวังผาตั้งพ่ออาจารย์ขึ้นตัวดั่งสี่เสร็จแล้วทำพิธีขอฝน หลังจากนั้นจุดบอกไฟขึ้นฟ้าดักน้ำจากวังผาตั้งนำกลับมาที่วัดใต้ถ้งแล้ง บ้านพร้าวหนุ่ม เพื่อนำน้ำมาสรงน้ำพระพุทธรูปในวัดใต้ถ้งแล้ง อีกกลุ่มหนึ่งไปไหว้บวงสรวงเลี้ยงหอยที่ “ศาลปู่เจ้า” โคนต้นไม้สักหลวง พิธีไหว้ทุกแห่งจะมี ไก่ต้ม 1 คู่ เหล้าขาว 1 ขวด อาหารหวานคาว ดอกไม้ธูปเทียน หากปีไหนฝนยังไม่ตกตามฤดูกาล จะทำพิธีซ้ำอีกครั้งหนึ่งและจะมีพิธีเทศรรมปลาช่อน ที่วัดใต้ถ้งแล้ง หลังจากเสร็จพิธีครั้งแรกวันรุ่งขึ้นทำบุญตักบาตรที่วัดใต้ถ้งแล้ง

น้ำแม่คาบออ่างสันหนอง ชาวบ้านป่าเทอ บ้านที่รับน้ำแม่คาบจะร่วมกันไปทำพิธีขอฝนที่ต้นหะหมะแทนหลวงซึ่งมีฮ้านปู่สะย่าสะตั้งอยู่สถานที่ระหว่างทางไปบ้านบนนา ทำพิธีวันแรม 8 ค่ำเดือนแปดเหนือ พิธีกรรมแตกต่างจากที่อื่นๆ คือทำพิธีทางศาสนาเทศน์ธรรมปลาช่อนขอฝน ภาคบ่าย จะทำพิธีชดชาขวัญบริเวณทำพิธีตรงสี่มุมมีหมอกกล้วยหน่ออ้อย ทุกคนที่ไปร่วมพิธีเข้าอยู่ภายในราชวัตร พระสงฆ์ 5 รูป ทำพิธีมีไหว้พระรับศีล ฟังเทศน์ปลาช่อน 1 ผูกเมื่อเสร็จพิธีจุดบอกไฟขึ้นฟ้า ในสมัยก่อนเอาไม้ไผ่มาสานเป็นรูปปลาช่อนตัวใหญ่หลังจากเทศน์จบแล้วนำปลาช่อนไปปล่อยที่ขุนน้ำแม่คา ปัจจุบันพิธีขอฝนได้หายไป และกำลังจะพลิกฟื้นขึ้นมาใหม่ให้คงรูปแบบเดิมเพื่ออนุรักษ์ฮัตฮอย (จารีตประเพณี) เดิมซึ่งเป็นสิ่งดีๆ ไม่ให้สูญหาย



รูปที่ 2-85 พิธีขอฝน หรือ “ปีใหม่หน้อย”

.....





#### หมายเลข A05 พิธีทานตอบทานแทน

ที่ตั้ง : วัดบ้านทัพ ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.486121, 98.368265

พิธีทานตอบทานแทน (ให้ทานตอบแทน) ที่เมืองแม่แจ่มมีที่วัดบ้านทัพแห่งเดียว จะทำพิธีวันทำบุญใหญ่ เช่น วันเข้าพรรษา วันมีงานปอยหลวง (งานฉลองสมโภช) และงานทอดกฐิน เหตุผลที่มีพิธีทานตอบทานแทนก็เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้พ่อแม่ปู่ย่าตายาย และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว คนแม่แจ่มเรียกว่า “ผีตายเก่าเน่าเหม็น” อาจจะไม่ไปผุดไปเกิดหรืออาจจะกลายเป็นเปรตแสวงหาบุญ คนเฒ่าคนแก่ เล่าว่า “วัดบ้านทัพผีนักผีแรง” จึงต้องทำบุญให้บ่อยๆ เพื่อให้ผีได้ไปเกิด และให้พระสงฆ์สามเณรอยู่สุขสบาย

สิ่งของจำเป็นที่ทำพิธีคือ ชาวบ้านช่วยกันใช้ไม้ไผ่สานเป็นรูปเรือใหญ่ตกแต่งสวยงามวางบนยางรถยนต์หรือล้อเข็นเพื่อให้ชาวบ้านนำของถวายทานมาใส่ พ.ศ.2556 ทางวัดจึงซื้อเกวียนครบชุด 1 หลังเพื่อไว้ในพิธีแทนการสานเรือ สิ่งของที่ชาวบ้านนำมาใส่เพื่อถวายทาน มีข้าวเปลือก ข้าวสาร อาหารแห้งและขนม ของใช้อื่นๆที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ แชมพูและที่ขาดไม่ได้คือ ถูใส่ทราย และน้ำ เพราะถือว่าได้เหยียบย่ำเอาทรายออกจากวัดทั้งปีต้องนำมาตอบแทน และน้ำเป็นสิ่งจำเป็นคู่กับอาหาร

เมื่อถึงเวลาถวายทาน กรรมการวัดจะผูกด้วยสายสิญจ์จากพระพุทธรูปในวิหารโยงไปที่เรือหรือเกวียนที่ใส่ของไว้ด้านนอก พ่ออาจารย์จะกล่าวคำเวณทาน พระสงฆ์อนุโมทนาแล้วให้พร ของทั้งหมดเมื่อเสร็จสิ้นพิธีแล้วกรรมการวัดจัดแยกประเภท เก็บไว้ให้พระเณรในวัดได้ใช้



รูปที่ 2-86 พิธีทานตอบทานแทน

2-60

#### หมายเลข A06 พิธีตานข้าวใหม่-เผาหั่วพระเจ้า

ที่ตั้ง : วัดต่างๆ อ.แม่แจ่ม

พิธีตานข้าวใหม่ เป็นกุศโลบายของคนโบราณสอนลูกหลานให้มีความกตัญญูต่อผู้ที่ผู้มีพระคุณ โดยอาศัยฤดูเกี่ยวข้าวเป็นช่วงทำบุญ กิจกรรมที่ชาวบ้านทั่วไปทำในวันตานข้าวใหม่ ได้แก่

1. นำข้าวเปลือก ข้าวสาร ไปที่วัด
2. ทำอาหารเช่นห่อนึ่งๆ ไม่ใช้สัตว์ที่กินข้าว เช่น ไก่ หมูฯ ไข่ปลา กบ เขียด ทำขนมจอก ขนมอื่นๆ
3. นึ่งข้าวเหนียว
4. นำของที่เตรียมไว้จัดเป็นชุด เพื่อนำไปถวายพระอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับ และนำไปทานให้ญาติผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่ผู้มีพระคุณ เพราะคนแม่แจ่มสอนลูกหลานให้รู้คุณของข้าวที่เราได้กินจนเติบโต โดยมีปู่ย่าตายายเป็นผู้บอกเบิกทางที่กินและสอนการทำไร่ทำนาข้าว

อยู่ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่ผู้มีพระคุณ เพราะคนแม่แจ่มสอนลูกหลานให้รู้คุณของข้าวที่เราได้กินจนเติบโต โดยมีปู่ย่าตายายเป็นผู้บอกเบิกทางที่กินและสอนการทำไร่ทำนาข้าว

การเผาหั่วพระเจ้า เพราะเมืองแม่แจ่มแต่โบราณอากาศหนาวมากประกอบกับชาวบ้านยากจนไม่ค่อยมีเครื่องนุ่งห่ม ส่วนใหญ่ใช้การผิงไฟช่วยให้อบอุ่น ในช่วงของการตานข้าวใหม่คือ วันเพ็ญเดือน 4 เหนือประมาณติ 4 – ติ 5 อากาศจะหนาวมากคนโบราณจึงคิดการเผาหั่วพระเจ้าตอนเช้ามืดและคิดว่าเมื่อคนเราหนาวพระพุทธเจ้าก็น่าจะหนาวด้วย จึงนำไม้หั่ว(พิน)ที่เตรียมไว้มากองตรงหน้าวิหาร(กองเตรียมไว้ตอนเย็นก่อนวันเผา) ก่อนจุดไฟจะนำหั่วมัดเล็กๆไปประเคนพระพุทธรูป พระสงฆ์เป็นผู้ทำพิธีจุดไฟ เมื่อจุดไฟแล้วจะมีเสียงดังโป้ง ๆ จากไม้ไผ่ที่ใส่ไว้ข้างใน วัดอุประสงค์เพื่อใช้ปลุกชาวบ้านให้ตื่นขึ้นมานั่งข้าวทำกับข้าวมาถวายที่วัด อากาศอบอุ่นทั่วทั้งบริเวณวัด นับว่าเป็นกุศโลบายของคนโบราณที่โน้มน้าวจิตใจลูกหลาน ให้ต้องการทำบุญด้วยจิตสำนึกของตนเอง และคนแม่แจ่มได้สืบทอดประเพณีตานข้าวใหม่-เผาหั่วพระเจ้ามาจนถึงปัจจุบัน แม้คนที่ไม่ได้ทำนาจะหาข้าวเปลือก ข้าวสาร มาร่วมทำบุญ เพราะถูกสอนว่าเมื่อถึงฤดูได้กินข้าวใหม่ก่อนจะกินต้องนำไปทาน (ถวายพระ) ก่อนตนเองถึงจะอยู่ดีมีสุข

### สิ่งที่ต้องเตรียมเผาลหัวพระเจ้า

1. ไปหาไม้ต้นเล็กๆ เป็นพันธุ์ไม้ที่ไม่มีประโยชน์ เช่น ไม้หนาม ตัดยาวประมาณ 3-4 เมตร เอาเปลือกออก ตากแดดไว้ให้แห้ง
2. หาไม้ไผ่เพื่อใส่ไว้ด้านใน ไม้ไผ่จะเป็นปล้องๆ เมื่อถูกความร้อนจะเกิดเสียงดังโป้งๆ (แทนนาฬิกาปลุก) ใช้ฟางข้าวแห้งสอดแซมข้างเล็กน้อยเป็นเชื้อเพลิง
3. เครือเขา(เถาวัลย์)เส้นใหญ่ประมาณ 3 เส้น
4. เย็นวันก่อนทำพิธีพระสงฆ์สามเณร พ่อน้อย พ่อหนานจะช่วยกันนำหัวที่ตากไว้และไม่ไผ่ฟาง มากองหน้าวิหารหรือหน้าศาลา ให้ทางไกลอาคารพอสมควรนำเครือเขาผูกมัดให้แน่น พระสงฆ์เจ้าอาวาสจะนำน้ำขมิ้นส้มป่อยมาประพรมที่กองหัวและเตรียมหัวมัดเล็กๆ เพื่อนำไปถวายทำพิธีหน้าพระพุทธรูปในวันรุ่งขึ้น ขณะที่พระสงฆ์เริ่มจุดไฟที่เผาคูอยู่รอบๆ ก็จะประนมมือสวดมนต์(พุทธานุสสติ)จนกระทั่งไฟดับแล้วจึงแยกย้ายกันไปถวายข้าวปลาอาหารและทำบุญตักบาตร
5. หลังจากทานอาหารเช้าแล้วนำข้าวปลาอาหารที่เตรียมไว้เพื่อไปทานให้คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน การทำบุญदानเข้าใหม่เป็นการปลูกฝังให้ลูกหลานมีจิตสำนึกในการกตัญญูรู้คุณของผู้มีพระคุณเป็นการทำความดีเบื้องต้นเมื่อคิดดี ทำดี จิตใจมีความสุขมีพลังที่จะประกอบอาชีพของตนเอง



รูปที่ 2-87 พิธิดานข้าวใหม่ เผาลหัวพระเจ้า



## มรดกทางวัฒนธรรมประเภท แหล่งอื่นๆ

หมายเลข E01 ป่าช้า

ที่ตั้ง : บ้านพร้าวหนุ่ม ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.50439, 98.354056

ที่ตั้ง : บ้านไหล่หิน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.48549, 98.375046

ป่าช้าไหล่หิน เมืองแม่แจ่ม มีที่ตั้งอยู่ที่บ้านพร้าวหนุ่ม แต่ประกอบด้วยป่าช้าของ 3 หมู่บ้าน ตั้งติดกันอยู่ในดงไม้ใหญ่ริมแม่น้ำแม่แจ่ม ได้แก่ ป่าช้าของบ้านพร้าวหนุ่ม ป่าช้าบ้านป่าเทื่อ และป่าช้าบ้านแพม ชาวบ้านแต่ละบ้านจะใช้ป่าช้าของชุมชนตัวเองไม่ใช้ร่วมกับบ้านอื่น

ส่วนชุมชนไหล่ใต้เมืองแม่แจ่มนั้น จะไปใช้ป่าช้าไต้กัวม หรือทุ่งกัวมร่วมกัน เป็นป่าช้าใหญ่ อยู่บ้านไหล่หิน ใช้งานกันหลายชุมชน เช่น บ้านอาราม บ้านใหม่ บ้านเหล่าปากก่อ บ้านไหล่หิน ป่าช้าบางแห่งมีเชิงตะกอนก่ออิฐใช้งานแล้ว แต่หลายแห่งยังไม่มีใช้ ใช้ลานโล่งตั้งกองพินเผาศพตามแบบเดิม



รูปที่ 2-88 ป่าช้าบ้านพร้าวหนุ่ม บ้านป่าเทื่อ บ้านแพม และไต้กัวม

หมายเลข E02 กาดเช้า (ตลาดเช้า)

ที่ตั้ง : ตลาดสดเทศบาลแม่แจ่ม ต.ช้างเคือง อ.แม่แจ่ม พิกัด : 18.498798, 98.362579

ที่ตลาดสดเทศบาลแม่แจ่ม ซึ่งอยู่ด้านข้างที่ว่าการอำเภอ เวลาเช้าตั้งแต่ประมาณตี 3 ของทุกวัน จะมีพ่อค้าแม่ค้าจากพื้นที่ข้างเคียงนำสินค้ามาวางขายบริเวณพื้นที่ถนนด้านหน้าตลาดด้านที่ว่าการอำเภอ มีทั้งของสดและของแห้ง ส่วนใหญ่เป็นของกินที่เก็บหามาได้จากไร่ นา ของป่า เช่น ปลา กบ เขียด หมาก เนื้อ ทั้งสดและที่ย่างแล้วพร้อมกิน ผักผลไม้ตามชนิด ทั้งชาวแม่แจ่มและนักท่องเที่ยวมาเลือกซื้อกลับบ้าน ตลาดเช้านี้จะติดตลาดอยู่จนถึงประมาณ 7 โมงเช้า หรือจนเมื่อมีรถวิ่งไปมามากขึ้นก็จะวาย เหลือเฉพาะพ่อค้าแม่ค้าที่นำขายประจำภายในตลาดสดเทศบาลเท่านั้น



รูปที่ 2-89 กาดเช้า (ตลาดเช้า)

หมายเลข E03 จุดถ่ายภาพนาขั้นบันได

E03-1 บ้านกองกาน ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.546836, 98.351387

E03-2 บ้านห้วยริน ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.505697, 98.38703

E03-3 บ้านเหล่า ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.492348, 98.389882

E03-4 บ้านนาเรื่อน ต.ท่าผา อ.แม่แจ่ม

พิกัด : 18.480912, 98.380593

ในพื้นที่เมืองแม่แจ่ม ด้วยลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ราบในหุบเขาที่มีความลาดเอียง การทำนาจึงต้องปรับเปลี่ยนไปตามพื้นที่ เป็นนาขั้นบันได และเป็นมุมมองทัศนียภาพที่เปิดกว้าง มีดอยใหญ่น้อยรวมทั้งดอยอินทนนท์ล้อมรอบอยู่ ดังนั้น ในฤดูทำนา ช่วงที่ต้นข้าวโตสูงพอสมควร จนถึงก่อนถึงเวลาเก็บเกี่ยว ตั้งแต่เดือนกันยายน-ต้นเดือนพฤศจิกายน ต้นข้าวเต็มผืนนา พุ่งนาจะเขียวขจี จนถึงเวลาข้าวสุก สีพุงนาจะเริ่มเหลืองเป็นทุ่งรวงทอง ผสมผสานด้วยวิถีชีวิตชาวนาของชาวแม่แจ่มที่ลงแขกเอววันกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนกลางพุงนา วิวาอาราม สวนป่าชุมชน และองค์ประกอบอื่นของเมือง เป็นองค์ประกอบของภาพ เป็นทิวทัศน์ที่สวยงามเหมาะแก่การถ่ายภาพ

นักถ่ายภาพทั้งมืออาชีพและมือสมัครเล่นจึงนิยมมาหาชมถ่ายภาพที่บริเวณหลายๆจุดในเมืองแม่แจ่ม ที่นิยมกันมาก คือ บริเวณบ้านกองกาน บ้านห้วยริน บ้านเหล่า และบริเวณหน้าเมือง บ้านนาเรื่อน



รูปที่ 2-90 นาขั้นบันได

.....



หมายเลข E04 จุดชมทิวทัศน์ภาพมุมกว้างเมืองแม่แจ่ม บ้านบนนา

ที่ตั้ง : บ้านบนนา ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม พิกัด: 18.510421, 98.337354

จุดชมทิวทัศน์ภาพกว้างเมืองแม่แจ่ม อยู่บนยอดเนินเขาของบ้านบนนา เป็นที่สูง ทำให้มองเห็นเมืองแม่แจ่มได้กว้างไกล เหมาะแก่การถ่ายภาพมุมกว้าง



รูปที่ 2-91 ภาพทิวทัศน์มุมกว้างเมืองแม่แจ่มจากจุดชมวิwb้านบนนา

2-64



## บรรณานุกรม

จุฬาเกษม ชินะผา และคณะ. วัดเมืองแจ่ม วิถีแห่งศรัทธา คุณค่าแห่งวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักส่งเสริมการวิจัย มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ม.ป.ท..

ฝอยทอง สมวลา (สมบัติ). เล่าขานตำนานเมืองแจ่ม. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, 2546.

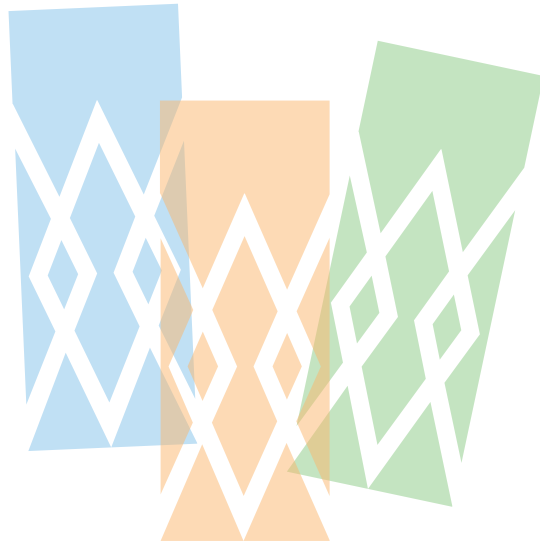
ประเสริฐ ปันศิริ และคณะ. ประวัติศาสตร์ “ของหน้าหมูแจ่มเหนือ”. รายงานวิจัย : สกว., 2549.

รังสรรค์ จันดี๊ะ. บ้าน ไหล่ และเมือง เขตความสัมพันธ์บนฐานเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชนในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนตอนบน. กรุงเทพฯ : ฐานปัญญา, 2552.

สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี. การศึกษารูปแบบและวิธีการจัดชุดความรู้เรื่องที่อยู่อาศัย และวิถีการอยู่อาศัย กรณีศึกษา : อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย : การเคหะแห่งชาติ, 2554.

อนุ เนินหาด, พ.ด.อ.. สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 32, อดีตแม่แจ่ม. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, 2555.

.....





## รายนามผู้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลและภาพถ่าย

|                            |                                                       |
|----------------------------|-------------------------------------------------------|
| พระบัณฑิต ปณฺธิโต          | ประธานสงฆ์วัดพระธาตุตอญ่ใต้                           |
| พระอธิการสุชาติ โชติปัญญา  | เจ้าอาวาสวัดกองกาน                                    |
| พระครูกรมลวรโกศล           | เจ้าอาวาสวัดทุ่งยาว                                   |
| พระสุทธิชัย สุทธิชัยโย     | เจ้าอาวาสวัดนางแล                                     |
| พระครูวิโรจน์ผดุงศาสน์     | เจ้าอาวาสวัดแม่ปาน                                    |
| พระทรงราช จีรวทมน          | เจ้าอาวาสวัดต่อเรือ                                   |
| พระครูสถิตศุภวัตร          | เจ้าอาวาสวัดพุทธเอ็น                                  |
| พระครูสุนทรธรรมวิบูลย์     | เจ้าอาวาสวัดพร้าวหนุ่ม (เลขานุการเจ้าคณะอำเภอแม่แจ่ม) |
| พระครูวีระกิจสุนทร         | เจ้าอาวาสวัดเจียง                                     |
| พระครูวิบุลย์กัลยาณกิตติ์  | เจ้าอาวาสวัดบนนา (เจ้าคณะตำบลช่างเคิ่ง เขต 2)         |
| พระครูญาณกิตติคุณ          | เจ้าอาวาสวัดกู่                                       |
| พระครูสังวรเขมณีวิฐ        | เจ้าอาวาสวัดน้อย                                      |
| พระครูอภิวัฒน์สวัสดิการ    | เจ้าอาวาสวัดห้วยริน                                   |
| พระอธิการถวัลย์ กิตติปัญญา | เจ้าอาวาสวัดบ้านเหล่า                                 |
| พระครูวิสุตปัญญาคุณ        | เจ้าอาวาสวัดช่างเคิ่ง                                 |
| พระครูมงคลวิสิฐ            | เจ้าอาวาสวัดบุปผาราม (รองเจ้าคณะอำเภอแม่แจ่ม)         |
| พระปลัดชัยรัตน์ อภินโนโท   | เจ้าอาวาสวัดบ้านทับ                                   |
| เจ้าอธิการทักษิณ โสภณปัญญา | เจ้าอาวาสวัดพระบาท                                    |
| พระสายัณห์ สุทธิญาณ        | เจ้าอาวาสวัดป่าแดด                                    |
| พระมานิต ฐิตธมฺโม          | เจ้าอาวาสวัดยางหลวง                                   |
| พระครูปณณชัยวัฒน์          | เจ้าอาวาสวัดกองแขกเหนือ                               |
| พระใบฎีกาอุทัย อภิวิฑฒโน   | วัดบุปผาราม                                           |
| พ่อหนานดวงดี กุลเม้ง       | บ้านแม่ปาน                                            |
| พ่อครูมาลา คำจันทร์        | บ้ายูหว่า สันป่าตอง                                   |
| พ่อใจ โพธิ์นา              | บ้านไร่                                               |
| พ่อใจ นະທີ                 | บ้านไร่                                               |
| พ่อโทน คำมาวัน             | บ้านไร่                                               |
| คุณสมเกียรติ มีธรรม        | สถาบันอ้อมผญา                                         |
| พ่อบุญเป้ง วิเศษคุณ        | บ้านแม่กึ่ง                                           |
| คุณพยองศักดิ์ ก้อนแก้ว     | บ้านช่างเคิ่ง                                         |



## อ่าวแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

โครงการศึกษาและจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม  
เพื่อพัฒนาที่อยู่อำเภอบุขบนต้นเดิมและมรดกทางวัฒนธรรม

### คณะผู้จัดทำ

#### คณะกรรมการจัดจ้างและตรวจรับงาน การเคหะแห่งชาติ

|                           |                                                                                  |
|---------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| นางสาวสมดี เปี่ยมชัยพร    | พนักงานวิเคราะห์นโยบายและแผน ระดับ 9<br>ฝ่ายวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย             |
| นายธนพงศ์ วจิตานนท์       | ผู้อำนวยการกองยุทธศาสตร์และสารสนเทศที่อยู่อาศัย<br>ฝ่ายวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย  |
| นายก่อ ลายเดช             | รองผู้อำนวยการกองวิจัยและพัฒนาที่อยู่อาศัย<br>ฝ่ายวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย       |
| นายสุเชก ลำปางกิจ         | พนักงานจัดการทรัพย์สิน ระดับ 7<br>กองลูกค้าสัมพันธ์และส่งเสริมการขาย ฝ่ายการตลาด |
| นางสาวอุไรวรรณ ทิพย์วัฒน์ | ผู้ประสานงานโครงการ                                                              |

#### ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ อำเภอแม่แจ่ม

|                     |                         |
|---------------------|-------------------------|
| นางผ่องทอง สมวธา    | โรงเรียนเมืองเด็ควิทยา  |
| นายประเสริฐ ปันสิริ | สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่แจ่ม |

#### คณะทำงาน

#### คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

|                            |                                              |
|----------------------------|----------------------------------------------|
| อาจารย์สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี | มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา            |
| อาจารย์อศรา กันแดง         | มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา            |
| รองศาสตราจารย์สุพล มโนวงศ์ | มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา            |
| นายณัฐสิทธิ์ ศรีนุรักษ์    | มหาวิทยาลัยเชียงใหม่                         |
| อาจารย์ธนิตพงศ์ พุทธวงศ์   | มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา            |
| นายณเรศ ปันทะศรีวิชัย      | สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) |

พฤศจิกายน 2556



## บรรณานุกรม

จุฬาเกษม ชินะผา และคณะ. วัดเมืองแจ่ม วิถีแห่งศรัทธา คุณค่าแห่งวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักส่งเสริมการวิจัย มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ม.ป.ท..

ฝอยทอง สมวลา (สมบัติ). เล่าขานตำนานเมืองแจ่ม. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, 2546.

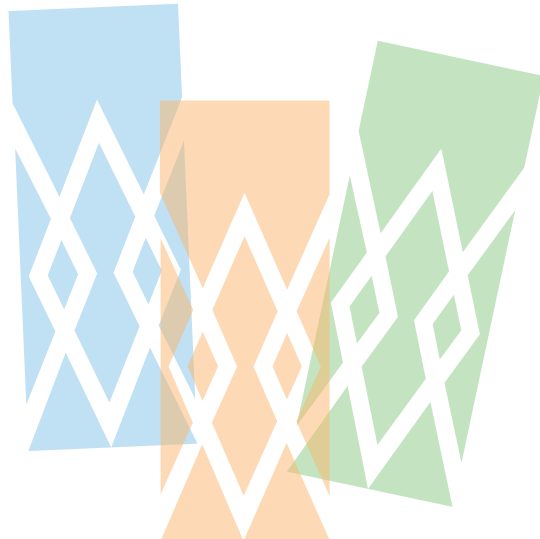
ประเสริฐ ปันศิริ และคณะ. ประวัติศาสตร์ “ของหน้าหมูแจ่มเหนือ”. รายงานวิจัย : สกว., 2549.

รังสรรค์ จันดียะ. บ้าน ไหล่ และเมือง เขตความสัมพันธ์บนฐานเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชนในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนตอนบน. กรุงเทพฯ : ฐานปัญญา, 2552.

สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี. การศึกษารูปแบบและวิธีการจัดชุดความรู้เรื่องที่อยู่อาศัย และวิถีการอยู่อาศัย กรณีศึกษา : อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย : การเคหะแห่งชาติ, 2554.

อนุ เนินหาด, พ.ด.อ.. สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 32, อดีตแม่แจ่ม. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, 2555.

.....



## รายนามผู้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลและภาพถ่าย

|                            |                                                       |
|----------------------------|-------------------------------------------------------|
| พระบัณฑิต ปณฺธิโต          | ประธานสงฆ์วัดพระธาตุตอญ่ใต้                           |
| พระอธิการสุชาติ โชติปัญญา  | เจ้าอาวาสวัดกองกาน                                    |
| พระครูกรมลวรโกศล           | เจ้าอาวาสวัดทุ่งยาว                                   |
| พระสุทธิชัย สุทธิชัยโย     | เจ้าอาวาสวัดนางแล                                     |
| พระครูวิโรจน์ผดุงศาสน์     | เจ้าอาวาสวัดแม่ปาน                                    |
| พระทรงราช จีรวทมน          | เจ้าอาวาสวัดต่อเรือ                                   |
| พระครูสถิตศุภวัตร          | เจ้าอาวาสวัดพุทธเอ็น                                  |
| พระครูสุนทรธรรมวิบูลย์     | เจ้าอาวาสวัดพร้าวหนุ่ม (เลขานุการเจ้าคณะอำเภอแม่แจ่ม) |
| พระครูวีระกิจสุนทร         | เจ้าอาวาสวัดเจียง                                     |
| พระครูวิบุลย์กัลยาณกิตติ์  | เจ้าอาวาสวัดบนนา (เจ้าคณะตำบลช่างเคิ่ง เขต 2)         |
| พระครูญาณกิตติคุณ          | เจ้าอาวาสวัดกู่                                       |
| พระครูสังวรเขมณีวิฐ        | เจ้าอาวาสวัดน้อย                                      |
| พระครูอภิวัฒน์สวัสดิการ    | เจ้าอาวาสวัดห้วยริน                                   |
| พระอธิการถวัลย์ กิตติปัญญา | เจ้าอาวาสวัดบ้านเหล่า                                 |
| พระครูวิสุตปัญญาคุณ        | เจ้าอาวาสวัดช่างเคิ่ง                                 |
| พระครูมงคลวิสิฐ            | เจ้าอาวาสวัดบุปผาราม (รองเจ้าคณะอำเภอแม่แจ่ม)         |
| พระปลัดชัยรัตน์ อภินโน     | เจ้าอาวาสวัดบ้านทับ                                   |
| เจ้าอธิการทักษิณ โสภณปัญญา | เจ้าอาวาสวัดพระบาท                                    |
| พระสายัณห์ สุทธิญาโน       | เจ้าอาวาสวัดป่าแดด                                    |
| พระมานิต ฐิตธมฺโม          | เจ้าอาวาสวัดยางหลวง                                   |
| พระครูปณณชัยวัฒน์          | เจ้าอาวาสวัดกองแขกเหนือ                               |
| พระใบฎีกาอุทัย อภิวิฑฒโน   | วัดบุปผาราม                                           |
| พ่อหนานดวงดี กุลเม้ง       | บ้านแม่ปาน                                            |
| พ่อครูมาลา คำจันทร์        | บ้ายูหว่า สันป่าตอง                                   |
| พ่อใจ โพธินา               | บ้านไร่                                               |
| พ่อใจ นະທີ                 | บ้านไร่                                               |
| พ่อโทน คำมาวัน             | บ้านไร่                                               |
| คุณสมเกียรติ มีธรรม        | สถาบันอ้อมผญา                                         |
| พ่อบุญเป้ง วิเศษคุณ        | บ้านแม่กึ่ง                                           |
| คุณพยงค์ดี ก้อนแก้ว        | บ้านช่างเคิ่ง                                         |





## อ่าวแม่แ่อม อ่าวอวดเซียงใหม่

โครงการศึกษาและจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม  
เพื่อพัฒนาที่อยู่อำเภอชุมชนต้นแบบและมรดกทางวัฒนธรรม

### คณะผู้จัดทำ

#### คณะกรรมการจัดจ้างและตรวจรับงาน การเคหะแห่งชาติ

|                            |                                                                                  |
|----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| นางสาวสมดี เปี้ยจชัยพร     | พนักงานวิเคราะห์นโยบายและแผน ระดับ 9<br>ฝ่ายวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย             |
| นายธนพงศ์ วจิตานนท์        | ผู้อำนวยการกองยุทธศาสตร์และสารสนเทศที่อยู่อาศัย<br>ฝ่ายวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย  |
| นายก่อ ลายเดช              | รองผู้อำนวยการกองวิจัยและพัฒนาที่อยู่อาศัย<br>ฝ่ายวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย       |
| นายสุทธก ล้าองกิจ          | พนักงานจัดการทรัพย์สิน ระดับ 7<br>กองลูกค้าสัมพันธ์และส่งเสริมการขาย ฝ่ายการตลาด |
| นางสาวอุไรวรรณ ท้าววิวัฒน์ | ผู้ประสานงานโครงการ                                                              |

#### ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ อำเภอแม่แ่อม

|                     |                         |
|---------------------|-------------------------|
| นางผ่องทอง สมวธา    | โรงเรียนเมืองเด็ควิทยา  |
| นายประเสริฐ ปันสิริ | สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่แ่อม |

#### คณะทำงาน

#### คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

|                             |                                              |
|-----------------------------|----------------------------------------------|
| อาจารย์สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี  | มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา            |
| อาจารย์อศรา กันแดง          | มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา            |
| รองศาสตราจารย์สุรพล มโนวงศ์ | มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา            |
| นายณัฐสิทธิ์ ศรีนุรักษ์     | มหาวิทยาลัยเชียงใหม่                         |
| อาจารย์ธนิตพงศ์ พุทธวงศ์    | มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา            |
| นายณเรศ ปันทะศรีวิชัย       | สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) |

พฤศจิกายน 2556

|             |                                                                                        |
|-------------|----------------------------------------------------------------------------------------|
| ISBN        | : 978-616-331-016-3                                                                    |
| ผู้จัดพิมพ์ | : ฝ่ายวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย การเคหะแห่งชาติ                                         |
| พิมพ์       | : กรกฎาคม 2557                                                                         |
| จำนวนพิมพ์  | : 600 เล่ม                                                                             |
| พิมพ์ที่    | : ร้านนิศรา 87/1 หมู่ 10 ถนนเลียบคลองชลประทาน<br>ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ |